

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ
ΣΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΗ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2022

Πράξη «Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού
Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» - MIS: 503554

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Γνωστικό Πεδίο: Ανθρωπιστικές Επιστήμες και Πρώτη Σχολική Ηλικία Γνωστικό Αντικείμενο/επίπεδο εκπαίδευσης: Αρχαία Ελληνικά (Λύκειο)

Εμπειρογνώμονες Εκπόνησης του Προγράμματος Σπουδών

Επόπτες

Καραδήμας Δημήτριος, Μαρκαντωνάτος Ανδρέας

Εκπονητές/Εκπονήτριες

Αμπελάς Ιωάννης – Παναγιώτης, Καλοσπύρος Νικόλαος, Μαρκαντωνάτος Δημήτριος, Μπετσάκος Βασίλειος, Παπασιίμπας Γεώργιος, Σεράνης Παναγιώτης, Τσιότρας Βασίλειος, Τσιώλη Μαγδαληνή

Εισηγητική Επιτροπή

Δήμου Αλεξάνδρα, Μπίλλα Πολυξένη, Φραγκαλέξη Καλλιόπη

Υπεύθυνες Γνωστικού Πεδίου

Κατσαγάνη Γεωργία, Μπίλλα Πολυξένη

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014 -2020»	
	ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ Ιωάννης Αντωνίου, Πρόεδρος ΙΕΠ
Πράξη με τίτλο:	Πράξη «Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» - MIS: 5035542
Επιστημονική Ομάδα Έργου:	Αφεντουλίδου Άννα, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, Εμβαλωτής Αναστάσιος, Μέλος ΔΣ ΙΕΠ, Κατσαγάνη Γεωργία, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Μαστραπάς Αντώνιος, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Ματσούκας Παναγιώτης, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, Μπίλλα Πολυξένη, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Πετροπούλου Γεωργία, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Πήλιουρας Παναγιώτης, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Σαλπασαράνης Κωνσταντίνος, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Σταμούλης Ευθύμης, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Στυλιάρης Ευστάθιος, Προϊστάμενος Γραφείου Στρατηγικής και Πολιτικού Σχεδιασμού ΙΕΠ
Υπεύθυνος Πράξης:	Παναγιώτης Πήλιουρας, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ
Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.	
 Ευρωπαϊκή Ένωση Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο	 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Προτεινόμενη αναφορά στο υλικό:

Καραδήμας, Δ., Μαρκαντωνάτος, Α., Μαρκαντωνάτος, Δ., Τσιότρας, Β. (2022). *Οδηγός εκπαιδευτικού Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία Α Λυκείου. 2^η Έκδοση*. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1η	1
Ιστοριογραφία: Ξενοφών, <i>Ελληνικά</i>	1
ΜΕΡΟΣ Α΄ (Θεωρητικό)	1
Α.1. Φυσιognωμία του γνωστικού αντικειμένου	1
Α.2. Σκοποθεσία	2
Α.2.1. Γενικός σκοπός	2
Α.2.2. Ειδικοί στόχοι	2
Α.3. Περιεχόμενο	3
Α.3.1. Πρόταση διδακτικών ενοτήτων και αντίστοιχων διδακτικών ωρών	3
Α.4. Διδακτική πλαισίωση – Σχεδιασμός μάθησης	9
Α.4.1. Γενικά	9
Α.4.2. Διδακτικές πρακτικές	10
Α.4.3. Τα παράλληλα κείμενα και η συγκριτική ανάγνωση	12
Α.4.4. Η νεοελληνική απόδοση	12
Α.5. Αξιολόγηση	14
Α.5.1. Γενικά	14
Α.5.2. Ειδικές επισημάνσεις	14
ΜΕΡΟΣ Β΄ (Πρακτικό)	16
Β.1. Ενδεικτικές δραστηριότητες (Σενάρια, μικροσενάρια, συγκριτικές αναγνώσεις)	16
Β.1.1. Ενδεικτικά διδακτικά σενάρια-σχέδια διδασκαλίας	16
Β.1.2. Ενδεικτικά μικροσενάρια	24
Β.1.3. Ενδεικτικές δραστηριότητες συγκριτικής ανάγνωσης	26
Β.2. Πρόσθετα Κείμενα επικουρικά στην ερμηνευτική προσέγγιση των Ελληνικών	39
Β.3. Ενδεικτική βιβλιογραφία-δικτυογραφία	44
Β.3.1. Βιβλιογραφία	44
Β.3.2. Δικτυογραφία	44
ΕΝΟΤΗΤΑ 2η:	45
Ρητορική: Λυσίας, <i>Κατά Ερατοσθένους</i>	45
ΜΕΡΟΣ Α΄ (Θεωρητικό)	45
Α1. Φυσιognωμία του γνωστικού αντικειμένου	45
Α2. Σκοποθεσία	46
Α.2.1. Γενικός σκοπός	46

A.2.2. Ειδικοί στόχοι.....	47
A.2.3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα (γενικά)	47
A.2.4. Ειδικότερα προσδοκώμενα αποτελέσματα	48
A3. Περιεχόμενο.....	51
A.3.1. Περιεχόμενο του γνωστικού αντικειμένου.....	51
A.3.2. Πρόταση διδακτικών ενοτήτων και αντίστοιχων διδακτικών ωρών.....	52
A4. Διδακτική πλαισίωση - Σχεδιασμός Μάθησης	54
A5. Δομολειτουργική προσέγγιση του κειμένου	58
A6. Αξιολόγηση	62
ΜΕΡΟΣ Β΄ (Πρακτικό).....	66
B1. Εισαγωγικές επισημάνσεις για τη διδασκαλία του λόγου	66
B2. Προτεινόμενες ενδεικτικές δραστηριότητες	67
B3. Ενδεικτικά εκπαιδευτικά σενάρια.....	70
B.3.1. Σενάριο 1 ^ο	70
B.3.2. Σενάριο 2ο.....	82
B4. Παραθέματα από αρχαίους συγγραφείς και τη βιβλιογραφία	96
1. Αριστοτέλης, Αθηναίων πολιτεία, 39,5-6: Οι όροι της αμνηστίας του 403 π.Χ.	96
2. Η ηθοποιία του Λυσία (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Λυσίας 8):	97
3. Η αφηγηματική τέχνη του Λυσία	98
4. Η ευθυνοδοσία του Ερατοσθένη.....	99
5. Η άποψη του F. Montanari για τον λόγο Κατά Ερατοσθένους	100
6. Για τις λεγόμενες «ηθικές παρεκβάσεις» στους λόγους του Λυσία	100
B5. Ενδεικτική βιβλιογραφία	101
ΕΝΟΤΗΤΑ 3η: Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας	102
Γ1. Το περιεχόμενο του Ανθολογίου	102
Γ2. Διδακτική πλαισίωση – σχεδιασμός μάθησης	102
Γ3. Πίνακες διδασκαλίας γλωσσικών φαινομένων	105
Γ4. Ενδεικτικές ενότητες του Ανθολογίου	107
Γ4.1. Ενδεικτική ενότητα 1 ^η	107
Γ4.2. Ενδεικτική ενότητα 2 ^η	110
Γ5. Ενδεικτική βιβλιογραφία.....	113

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^η

Ιστοριογραφία: Ξενοφών, *Ελληνικά*

ΜΕΡΟΣ Α' (Θεωρητικό)

A.1. Φυσιognωμία του γνωστικού αντικειμένου

Στο πλαίσιο του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, οι μαθητές/-τριες της Α' τάξης Γενικού Λυκείου έρχονται στην αρχή του Α' τετραμήνου σε επαφή με την αρχαία ελληνική ιστοριογραφία και, συγκεκριμένα, με τα *Ελληνικά* του Ξενοφώντα. Για τον σκοπό αυτό έχουν επιλεγεί αποσπάσματα από το βιβλίο I και II, ως επί το πλείστον αφηγηματικά, τα οποία είναι εν γένει προσιτά και πολλαπλώς πρόσφορα για την αρχική επαφή των μαθητών/-τριών με τα αρχαία ελληνικά της λυκειακής βαθμίδας. Στα κρίσιμα γεγονότα του τέλους του Πελοποννησιακού πολέμου (Βιβλίο II) προστίθενται τώρα κεφάλαια από το βιβλίο I: Η αρχή του έργου, όπου οι μαθητές/-τριες θα «αγγίξουν», μέσα από τη ρέουσα και εύκολα κατανοητή αφήγηση του ιστορικού, τις ιδιαιτερότητες και τις δυσκολίες του πολέμου στην αρχαιότητα· η επανάκαμψη του χαρισματικού αλλά αμφιλεγόμενου Αλκιβιάδη και, τέλος, η δίκη των στρατηγών μετά τη ναυμαχία των Αργινουσών.

Οι εξιστορήσεις αυτές εγείρουν προβληματισμούς για σειρά ζητημάτων, όπως η δυναμική που αναπτύσσεται μεταξύ ηγεσίας και πολιτών και η θεσμική σχέση ανάμεσα σε νόμο και δίκαιο. Η καταλληλότητα των επιλεγέντων κειμένων έγκειται επιπλέον στη λεξιλογική, μορφοσυντακτική και υφολογική συμβατότητα με το γνωστικό επίπεδο που έχει κατακτηθεί στην προηγούμενη βαθμίδα εκπαίδευσης· πρόκειται για κείμενα τα οποία, μέσω της υποδειγματικής και εναργούς αττικής διαλέκτου του Ξενοφώντα, καθώς και τον σχετικά απλό αλλά, συνάμα, ζωντανό και εύληπτο τρόπο προσέγγισης των ιστορικών γεγονότων, θα εισαγάγουν ομαλά τους/τις μαθητές/-τριες στον πολύπτυχο κόσμο όχι μόνο της κλασικής ιστοριογραφίας αλλά και, ευρύτερα, της κλασικής εποχής.

Επιπλέον, η επαφή με τα ιστοριογραφικά κείμενα πλαισιώνεται και υποστηρίζεται από το Ανθολόγιο Γλωσσικής διδασκαλίας, το οποίο λειτουργεί ως βοήθημα προς την κατεύθυνση της διδασκαλίας της αρχαιογλωσσίας. Μέσα από επιλεγμένα σύντομα κείμενα, πίνακες, υπομνήσεις και ασκήσεις επιδιώκεται η προσέγγιση των ποικίλων γραμματικών και συντακτικών φαινομένων της αττικής γλώσσας με σκοπό την πρόσκτηση και εμπέδωσή τους. Η «επικοινωνία» ανάμεσα στην ιστοριογραφική αφήγηση και το Ανθολόγιο διαμορφώνεται κατά την κρίση του/της διδάσκοντος/-ουσας, που εκτιμά τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών/-τριών και, αναλόγως, προσαρμόζει τις εκάστοτε διδακτικές επιλογές. Το Ανθολόγιο Γλωσσικής διδασκαλίας καλύπτει με ορθολογική σειρά τα γλωσσικά φαινόμενα της αττικής διαλέκτου, στοχεύοντας τόσο στην επανάληψη ύλης που διδάχθηκε στο Γυμνάσιο, όσο και στην παρουσίαση νέας, η οποία αντιστοιχεί στις απαιτήσεις της λυκειακής βαθμίδας. Ο/Η διδάσκων/-ουσα μπορεί να αφορμηθεί από τα γλωσσικά φαινόμενα που

ανακύπτουν από τη μελέτη των ιστοριογραφικών κειμένων και να προχωρήσει στη συστηματική διδασκαλία τους με τη βοήθεια του Ανθολογίου, στον βαθμό που κρίνει κάτι τέτοιο πρόσφορο σε κάθε περίπτωση. Κατά τη διδασκαλία του γλωσσικού εγχειριδίου έμφαση πρέπει να δίνεται σε εκείνα τα φαινόμενα που επιτρέπουν την καλύτερη κατανόηση των αντίστοιχων χρήσεων της νέας ελληνικής, ώστε οι μαθητές/-τριες να γίνουν πιο συνειδητοί χρήστες της ζώσας γλώσσας.

A.2. Σκοποθεσία

A.2.1. Γενικός σκοπός

Κεντρικός σκοπός του διδακτικού αντικειμένου είναι η γόνιμη επαφή των μαθητών/-τριών με την αρχαία ελληνική ιστοριογραφία αλλά και με το χαρακτηριστικό γλωσσικό «όχημά» της, τον υποδειγματικό αττικό λόγο του Ξενοφώντα. Πρόκειται, επομένως, για επιλογή που υπηρετεί διττό στόχο: αφενός την εξοικείωση με την ιστορική αφήγηση από μια πρωτογενή πηγή –τα *Ελληνικά* του Ξενοφώντα– και, αφετέρου, τη συνέχιση, μετά τη γυμνασιακή βαθμίδα, της ενασχόλησης με την αρχαιογλωσσία, με τρόπο ομαλό και διδακτικά πρόσφορο. Προς την κατεύθυνση του δεύτερου στόχου θα συμβάλει και η διδασκαλία του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας δια της οποίας θα επιδιωχθεί η συστηματικότερη καλλιέργεια των ποικίλων πτυχών της αττικής διαλέκτου.

A.2.2. Ειδικοί στόχοι

Ερχόμενοι από το Γυμνάσιο, οι μαθητές/-τριες γνωρίζουν για πρώτη φορά μια πρωτογενή ιστοριογραφική πηγή της κλασικής περιόδου στην πρωτότυπη μορφή της. Διά της επαφής αυτής επιδιώκεται, σύστοιχα με τα σχετικά θεματικά πεδία και θεματικές ενότητες (που καταγράφονται στους σχετικούς πίνακες του νέου ΠΣ):

- Η οικείωση με συνεχές αφηγηματικό, αττικό κείμενο από το πρωτότυπο και η βαθμιαία «μύηση» στην ιδέα της κατανόησης αρχαίου κειμένου μέσα από την παρακολούθηση συγκεκριμένων κεντρικών αφηγηματικών αξόνων.
- Η εξοικείωση με τα βασικά χαρακτηριστικά της ιστοριογραφίας ως αυτόνομου γραμματειακού είδους, ώστε οι μαθητές/-τριες να καταστούν ικανοί/-ές να επισημαίνουν τις διαφορές της ιστοριογραφίας σε σχέση με άλλα είδη της αττικής πεζογραφίας και του πεζού λόγου εν γένει.
- Η ένταξη του κειμένου, του συγγραφέα και των ιστορικών προσώπων στη χωροχρονική και ιστορική τους διάσταση (χρονική σχέση με τη Θουκυδίδεια αφήγηση, σκοποί του Ξενοφώντα κ.λπ.).
- Η γνώση βασικών ιστορικών γεγονότων της κλασικής περιόδου.
- Η σκιαγράφηση προσωπικοτήτων και ψυχισμών, καθώς και η αιτιολόγηση και τεκμηρίωση πράξεων που επιδρούν στη διαμόρφωση των ιστορικών περιστάσεων.
- Ο εντοπισμός και η αναγνώριση του συστήματος αξιών, του ήθους και των παθών του ιστορικού αλλά και των δρώντων υποκειμένων.

- Η διερεύνηση της δυναμικής σχέσης ανάμεσα σε πολίτες και ηγεσία, και το πώς αυτή διαμορφώνεται ανάλογα με το πολίτευμα και το επικρατούν σε κάθε περίπτωση πολιτικό σύστημα και κλίμα.
- Η πληροφόρηση σχετικά με τις ιδιαίτερες συνθήκες διεξαγωγής των πολεμικών επιχειρήσεων κατά την αρχαιότητα.
- Η αναζήτηση και προσδιορισμός της ετυμολογικής προέλευσης και των σημασιολογικών αποχρώσεων των λέξεων στο συμφραστικό περιβάλλον που αυτές απαντούν.
- Η σύνδεση του εν γένει γλωσσικού πλούτου των *Ελληνικών* με τη νεοελληνική κοινή μέσα από την επισήμανση ομοιοτήτων και διαφορών σε επίπεδο λεξιλογικό, τυπολογικό, συντακτικό κ.λπ.
- Η αδρομερής γραμματικοσυντακτική εξομάλυνση του κειμένου, ώστε να αποκαλύπτονται οι ποικίλες νοηματικές αποχρώσεις μέσα από προσέγγιση κειμενοκεντρική και γλωσσοκεντρική.
- Η επισήμανση των σχέσεων συνοχής (αιτιώδεις, συμπληρωματικές, αντιθετικές κ.λπ.) ανάμεσα σε περιόδους, παραγράφους και ενότητες.
- Η σύνθεση νεοελληνικής απόδοσης του πρωτότυπου κειμένου με βάση τα γραμματικά, συντακτικά, σημασιολογικά και πραγματολογικά δεδομένα που αυτό παρέχει.
- Η ανάδειξη, ανάλυση και αξιολόγηση των στρατηγικών πειθούς των δρώντων προσώπων και μερών.
- Η αξιοποίηση ιστορικών, γεωγραφικών και πραγματολογικών στοιχείων που παρέχει το κείμενο για την κατανόηση και ερμηνεία ιστορικών πληροφοριών και περιστάσεων.
- Η σύνταξη ερμηνευτικών κειμένων, η δυνατότητα διαχείρισης ποικίλων γλωσσικών ασκήσεων και η σύνθεση δημιουργικών εργασιών (ατομικών ή ομαδικών) με θεματολογία ερειδόμενη στο διδασκόμενο κείμενο αλλά και στο συγκεκριμένο και διακειμενικό περιβάλλον του.

A.3. Περιεχόμενο

A.3.1. Πρόταση διδακτικών ενοτήτων και αντίστοιχων διδακτικών ωρών

(36 διδακτικές ώρες σε 12 περίπου εβδομάδες)

Τα Ελληνικά διαιρούνται σε επτά βιβλία, το περιεχόμενο των οποίων είναι αδρομερώς το ακόλουθο:

- I. Τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου από το χρονικό σημείο που σταματάει η αφήγηση του Θουκυδίδη (Φθινόπωρο 411 π.Χ.) ως τη ναυμαχία στις Αργινούσες και την καταδίκη των στρατηγών (406 π.Χ.).
- II. Ήττα των Αθηναίων στους Αιγός ποταμούς, πολιορκία και παράδοση της Αθήνας. Το καθεστώς των τριάντα τυράννων και η αποκατάσταση της δημοκρατίας (405-403 π.Χ.).
- III. Επιχειρήσεις των Σπαρτιατών εναντίον των Περσών στη Μικρά Ασία. Κινήσεις αντιπερισπασμού στην Ελλάδα (401-395 π.Χ.).
- IV. Πολεμική δραστηριότητα του Αγησίλαου στη Μικρά Ασία και την Ελλάδα. Αθηναίοι και Πέρσες κατά των Σπαρτιατών (395-388 π.Χ.).

- V. Συνομολόγηση της Ανταλκιδείου ειρήνης. Προσπάθειες της Σπάρτης για ηγεμονία. Επέμβαση στα εσωτερικά της Θήβας και σύγκρουση με τη Θήβα (388-375 π.Χ.).
- VI. Κλιμάκωση της σύγκρουσης ανάμεσα σε Σπάρτη και Θήβα για την ηγεμονία. Καθοριστική ήττα των Σπαρτιατών στα Λεύκτρα και εισβολή των Θηβαίων στη Λακωνία (375-369 π.Χ.).
- VII. Συνέχιση των συγκρούσεων ως τη Θηβαϊκή επικράτηση. Η Θηβαϊκή ηγεμονία και η μάχη της Μαντινείας. Οι συνέπειες των συγκρούσεων για τον ελληνικό κόσμο (368-362 π.Χ.).

Εμείς θα εστιάσουμε στα δύο πρώτα βιβλία και, συγκεκριμένα, στις ακόλουθες θεματικές ενότητες:

Γενικά θέματα	Διδακτικές ενότητες	Ώρες διδασκαλίας (ενδεικτικά)
Εισαγωγικά	- Ο πελοποννησιακός πόλεμος και τα <i>Ελληνικά</i> - Ο βίος του Ξενοφώντα και το έργο του	3
Δυσκολίες του πολέμου και πολιτικές περιπλοκές	I. Α. 1-6 (πρωτότυπο):	3
Άνοδος και πτώση του ηγέτη	I. Δ. 11-17 (νεοελληνική απόδοση) I. Δ. 18-21 (πρωτότυπο)	1 3
Η απόδοση δικαίου και η κρίση των θεσμών	I. Ζ. 1-15 (νεοελληνική απόδοση)	1
Συνθετικές/Διαθεματικές εργασίες		2
Στρατιωτική ισχύς και αναγκαιότητα – Ιστορικά διλήμματα και αδυσώπητος ρεαλισμός	II. Α. 22-32 (νεοελληνική απόδοση) II. Β. 3-4 (πρωτότυπο) II. Β. 16-23 (πρωτότυπο)	2 1 5
Τυραννία και καταρράκωση των θεσμών	II. Γ. 11-16 (νεοελληνική απόδοση) II. Γ. 50-56 (πρωτότυπο)	1 7
Η ανάδειξη του φυσικού ηγέτη – Δυναμική και ήθος της δημοκρατίας	II. Δ. 11-19 (νεοελληνική απόδοση) II. Δ. 20-22 (πρωτότυπο) II. Δ. 39-43 (νεοελληνική απόδοση)	2 2 1
Συνθετικές/Διαθεματικές εργασίες		2

Ειδικότερα, τα γενικά θέματα μπορούν να μελετηθούν ανά ενότητα ως προς τις ακόλουθες πτυχές τους:

I. Α. 1-6 (από το πρωτότυπο):

- Οι θέσεις και κινήσεις των αντιπάλων. Εντοπισμός στον χάρτη. Τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα (*Θυμοχάρης, Μίνδαρος* κ.λπ.). Επισήμανση του γεωγραφικού παράγοντα, των

καιρικών συνθηκών και των εν γένει αντιξοοτήτων σε σχέση με τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων και την έκβασή τους.

- Τα πολεμικά μέσα της εποχής, οι συνακόλουθοι περιορισμοί, οι τακτικές και πρακτικές: η τριήρης και τα χαρακτηριστικά της, η αμφίβια δράση (*ἐπεισβαίνων τῷ ἵππῳ εἰς τὴν θάλατταν*), η θρησκευτική διάσταση των πολεμικών κινδύνων (*θύων τῇ Ἀθηνᾷ*).
- Οι ανίερες συμμαχίες (βλ. διαπλοκή με περσικό παράγοντα) και ο πόλεμος ως «συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα» (η σχέση Σπάρτης/Λυσάνδρου και Περσών, ο σατράπης Φαρνάβαζος και η εὐθραυστη συμμαχία με τη Σπάρτη κ.ο.κ., βλ. και Β.2., κείμε. 8).
- Για την εισαγωγική αυτή ενότητα βλ. και Β.1.1. 1^ο ενδεικτικό σενάριο.

I. Δ. 11-17 (σε νεοελληνική απόδοση)

- Οι επαφές και οι ελιγμοί του Αλκιβιάδη, τα μεταβαλλόμενα ατομικά και συλλογικά συμφέροντα ως κίνητρα δράσης, οι συνακόλουθες μεταβολές της μοίρας των δρώντων προσώπων, οι μικροπολιτικοί υπολογισμοί κ.ο.κ.
- Περισσότερα για τον Αλκιβιάδη: Το παρελθόν και η θυελλώδης προσωπικότητά του (αναφορά στη συμμετοχή του στα Σικελικά)
- Η παρακολούθηση των κινήσεων των Λακεδαιμονίων και η βολιδοσκόπηση των Αθηναίων για την επιστροφή του. Οι διαθέσεις των Αθηναίων: Κάποιοι δικαιολογούν τις πράξεις του παρελθόντος του, τον αντιμετωπίζουν σχεδόν ως μεσσία, άλλοι τον δαιμονοποιούν. Πώς τον παρουσιάζει ο Ξενοφών; (βλ. σχετικά και Β.2. κειμ. 5)
- Η ψυχολογία του αθηναϊκού πλήθους που τον υποδέχεται. Πώς μπορεί να ερμηνευτεί, αν λάβουμε υπόψη και τις ιστορικές περιστάσεις της περιόδου;

I. Δ. 18-21 (από το πρωτότυπο)

- Ο ρόλος της προσωπικότητας του ηγέτη στη συλλογική δράση με αφόρμηση την αμφιλεγόμενη περίπτωση του Αλκιβιάδη (βλ. και Β.1.3. δραστηρ. 1). Χαρακτηριστικοί «τύποι» ηγέτη: (χαρισματικός, οργανωτικός κ.λπ.) Ποια τα γνωρίσματά τους;
- Η δυναμική σχέση ηγέτη – πολιτών. Παρατήρηση της αμφίθυμης και επιφυλακτικής στάσης του Αλκιβιάδη (*ἀπέβαινε οὐκ εὐθέως*). Πού οφείλεται αυτή; Οι φόβοι και οι προσδοκίες του.
- Η παραχώρηση έκτακτων εξουσιών (*ἀναρρηθείς ἀπάντων ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ*): Πώς εξηγείται σε δημοκρατικό πολίτευμα; Ποιες συνθήκες υπαγορεύουν μια τέτοια επιλογή; (πρβ. και Ξεν. *Ελληνικά*, Β.2.17, όταν ο Θηραμένης εκλέγεται *πρεσβευτὴς αὐτοκράτωρ*). Υπάρχουν ιστορικά ανάλογα; (Οι νομοθέτες της αρχαϊκής εποχής, dictator στην αρχαία Ρώμη κ.λπ.)
- Προβληματισμός για το πώς το πολίτευμα λειτουργεί ως καταλύτης στη σχέση πολιτών-ηγεσίας. Πώς η σχέση αυτή είναι δυναμική και ευμετάβλητη σε δημοκρατικό πολιτικό περιβάλλον; Από ποιους παράγοντες καθορίζεται; («συμβόλαιο» αρχόντων-αρχομένων, η παιδεία του λαού, η ανάληψη ευθυνών από τους «αντισυμβαλλόμενους», οι προσδοκίες και η συναισθηματική εμπλοκή των πολιτών κ.ο.κ.)

I. Z. 1-15 (σε νεοελληνική απόδοση)

- Τα λαϊκά δικαστήρια και η θεσμική λειτουργία τους. Η περίπτωση της δίκης των στρατηγών στις Αργινούσες. Η αποδοχή της «συλλογικής» ευθύνης και της αναζήτησης «αποδιοπομπαίων τράγων» για τη δικαιολόγηση των ανεπαρκειών της δημοκρατικής λειτουργίας μιας κοινωνίας.
- Προβληματισμός για τον ρόλο της δικαστικής εξουσίας ως πυλώνα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ο θεμελιακή σχέση ανάμεσα στη λαϊκή κυριαρχία και τη θεσμική λειτουργία των δικαστηρίων. Πώς η σχέση αυτή διαμορφώνεται σε συνθήκες επικράτησης της δημαγωγίας και εξασθένισης των θεσμών;
- Ο θεσμός της δικαιοσύνης ως τελευταίο ανάχωμα των ατομικών δικαιωμάτων. Η συμπεριφορά του αθηναϊκού λαού στη διάρκεια της δίκης των στρατηγών και μετά από αυτήν. Πιθανές ερμηνείες για τη στάση αυτή. Η μοναχική στάση του Σωκράτη (βλ. και Β.1.3. δραστηρ. 2).
- Η απόδοση δικαίου και το λεγόμενο «κοινό περί δικαίου αίσθημα». Αναζήτηση περιπτώσεων στην ελληνική και παγκόσμια ιστορία με ανάλογο ενδιαφέρον (Δίκη των έξι, υπόθεση Ντρέυφους, δίκη των Αεροπόρων κ.λπ. Σε ποιο βαθμό είναι αποδεκτές αυτές οι αναλογίες; Ποια συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν σχετικά;

II. A. 22-32 (σε νεοελληνική απόδοση)

- Προπαρασκευαστικές ενέργειες πριν την καθοριστική μάχη στους Αιγός ποταμούς. Η μεθοδικότητα του Λυσάνδρου και το συγκροτημένο σχέδιο δράσης του.
- Η ελλειμματική ηγεσία των Αθηναίων. Σε ποια λάθη υποπίπτει; Πώς μπορούν να ερμηνευτούν; Η εξαίρεση του Κόνωνα (βλ. και Β.2., κείμ. 8).
- Η επιδίωξη από τον Λύσανδρο της «αποφασιστικής» μάχης στον λεγόμενο «δυτικό» τρόπο πολέμου (βλ. Μαραθώνας, Γαυγάμηλα, Βατερλώ κ.λπ.), σε αντίθεση με τον μακράς διάρκειας πόλεμο φθοράς.
- Η μοίρα των αδυνάμων και των ηττημένων. Ιστορική αναλογία: Η περίπτωση της κατάληψης της Ρώμης από τους Γαλάτες (ναe victis, βλ. Πλουτάρχου *Βίος Καμίλλου* 28). Η σφαγή των αιχμαλώτων ως απότοκος της πλήρους έκπτωσης των ηθών στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου.
- Η εξαχρείωση των ηθών και εγκλήματα πολέμου εκατέρωθεν. Η σύγχρονη έννοια «έγκλημα πολέμου» και το εθιμικό δίκαιο των αρχαίων Ελλήνων (βλ. Β.1.3. δραστηρ. 3).
- Πώς σκιαγραφεί ο Ξενοφών τον Λύσανδρο σε αυτό το περιβάλλον; Απόπειρα ερμηνείας της στάσης του.

II. B. 3-4 (από το πρωτότυπο)

- Η δραματική επιστροφή της Παράλου. Ο ρόλος των μακρών τειχών. (βλ. και Β.1.3. δραστηρ. 4).
- Η ψυχολογία των Αθηναίων. Η επίγνωση για την επερχόμενη νέμεση (*πενθοῦντες μάλλον αὐτοὶ ἑαυτούς*). Η αλαζονεία και ο κυνισμός της αθηναϊκής ηγεμονίας.

- Το υψηλό ηθικό και τα αποθέματα ενεργητικότητας της πόλης. Η δημοκρατική πόλη ανασυντάσσεται και αντιδρά ψύχραιμα στον κίνδυνο.
- Τα αμυντικά μέτρα ως ένδειξη αποφασιστικότητας της πόλης και της εκπεφρασμένης βούλησής της να μην καταθέσει τα όπλα (ανάδειξη της τυπικής για τη λήψη θεσμικών αποφάσεων χρήσης του ρήματος *ἔδοξε* και των απαρεμφάτων *ἀποχωῶσαι, εὐτρεπίζειν, ἐφιστάναι*, καθώς και του συμπεριληπτικού *παρασκευάζειν*).

II. Β. 16-23 (από το πρωτότυπο)

- Η αγωνία των Αθηναίων για τη μοίρα της πόλης: το κακό και το χειρότερο «σενάριο».
- Γιατί οι Αθηναίοι εμπιστεύονται εν λευκώ τον κατά τα άλλα αναξιόπιστο Θηραμένη;
- Η διπλωματία, φανερή και μυστική, εν καιρώ ειρήνης και πολέμου. Ο αμφιλεγόμενος ρόλος του Θηραμένη. Προσήμανση για τον ρόλο του στα γεγονότα μετά τη συνθηκολόγηση αλλά και στον τρόπο που παρουσιάζεται από τον ρήτορα Λυσία στον *κατά Ερατοσθένους* λόγο.
- Ο ρόλος του Λυσάνδρου και τα «παιγνίδια» εξουσίας ανάμεσα στα μέλη της ηγεσίας των Λακεδαιμονίων.
- Η σκληρή στάση των Πελοποννησίων συμμάχων. Σε ποιον βαθμό είναι δικαιολογημένη; (σύνδεση και με παραδοχή Αθηναίων στο II. Β. 3-4 ότι η ως τότε στάση τους εύλογα θα επέσυρε την επιθυμία για εκδίκηση). Οι υπολογισμοί Κορίνθου και Θήβας (*ἀντέλεγον ...ἔξαιρεῖν*).
- Η απόφαση της Σπάρτης ως συνδυασμός ιδεαλισμού (η Αθήνα ως προμαχώνας απέναντι στην περσική επιθετικότητα και ένας εκ των δύο «οφθαλμών» της Ελλάδας), ρεαλισμού (η αναβίωση του πάντα υπαρκτού περσικού κινδύνου) αλλά και στενού πολιτικού υπολογισμού (η Αθήνα ως αντίβαρο στις φιλοδοξίες Κορίνθου και Θήβας. Βλ. και Β.1.1. 2^ο ενδεικτικό σενάριο).
- Το δίκαιο του ισχυρού εν πολέμω. Η ανάγκη σκληρών επιλογών σε οριακές καταστάσεις. Το χρέος και η ευθύνη για τις τύχες της πατρίδας. (πρβ. Έσχατο Συγκλητικό δόγμα στην αρχαία Ρώμη).
- Η άκαμπτη αλλά ανεδαφική στάση μιας μειοψηφίας (*ἀντειπόντων τινων*). Η επικράτηση της Real politik: Η υποταγή στη σκληρή πραγματικότητα και η τελική απόφαση των Αθηναίων για παράδοση.

II. Γ. 11-16 (σε νεοελληνική απόδοση)

- Η χρεωκοπία της δημοκρατίας ως χρεωκοπία των ηθικών αξιών. Η εγκαθίδρυση του τυραννικού πολιτεύματος και η εγκληματική του δράση υπό τον μανδύα της «κάθαρσης».
- Η χειραγώγηση και η «εργαλειοποίηση» των θεσμών. Οι «δοτοί» αξιωματούχοι, η απροκάλυπτη συναλλαγή και η ωμή βία ως κυρίαρχη πολιτική πρακτική.
- Η στοχοποίηση των πολιτικών αντιπάλων και όσων θεωρούνταν επικίνδυνοι για το καθεστώς (ή θεωρούνταν «βολικοί» στόχοι, π.χ. οι μέτοικοι, που ήταν συχνά ευκατάστατοι και, συνάμα, δεν διέθεταν ισχυρά θεσμικά αντερείσματα).

- Ο κυνικός ρόλος του Καλλίβιου στην υπηρεσία των αμοραλιστικών προθέσεων των τριάκοντα.
- Ο βίαιος και ωμός Κριτία και ο μετριοπαθής πλην αμφιλεγόμενος Θηραμένης. Η έννοια του πολιτικού «θηραμενισμού».

II. Γ. 50-56 (από το πρωτότυπο)

- Η παρωδία δίκης του Θηραμένη στη Βουλή. Η προσπάθεια του Κριτία, με όπλο την τρομοκρατία, να «νομιμοποιήσει» την καταδίκη του Θηραμένη. Ο ρόλος των «παρακρατικών» οργάνων στην επιβολή της βίας. Οι συνωμοτικές του ικανότητες και ο στρεψόδικος λόγος του.
- Η ευθύνη της σιωπηλής πλειοψηφίας. Η τρομοκρατία και το θράσος, που κυριολεκτικά «παραλύουν» τη βούληση και τη δυνατότητα αντίδρασης ολόκληρων κοινωνιών.
- Η μάταιη καταφυγή του Θηραμένη στην ικεσία. Παρακολούθηση της κλιμάκωσης των αγωνιωδών προσπαθειών του να στηρίξει τον εαυτό του· ψύχραιμα και με λογικό υπολογισμό αρχικά (*θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς*), με απελπισία και οδυρμό στη συνέχεια (*θεοὺς ἐπέκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γιγνόμενα*).
- Η «εργαλειοποίηση» της γλώσσας από τον Κριτία για την συγκάλυψη άνομων και εγκληματικών πράξεων (βλ. και Β.1.3. δραστηρ. 5).
- Η στωική και παιγνιώδης στάση του Θηραμένη πριν το τέλος. Προβληματισμός για το διστακτικό αλλά σαφές σχόλιο του Ξενοφώντα (*ταῦτα ἀποφθέγματα οὐκ ἀξιόλογα ..ἐκεῖνο δέ κρίνω τοῦ ἀνδρὸς ἀγαστόν...*). Πώς έβλεπε συνολικά ο Ξενοφών τον Θηραμένη;

II. Δ. 11-19 (σε νεοελληνική απόδοση)

- Η κίνηση του Θρασύβουλου και η καθοριστική μάχη στον Πειραιά: Ο αγώνας για αξιοπρέπεια ως κίνητρο δράσης και ανάληψης πρωτοβουλιών.
- Ο ρητορικός λόγος του Θρασύβουλου προς τους δημοκρατικούς πριν τη μάχη· ένας πυκνός λόγος που μοιάζει αυθόρμητος, πλην όμως διαθέτει πλήρως τα τυπικά στοιχεία της δομής του ρητορικού λόγου: προοίμιο, διήγηση, πίστη, επίλογο. Σχετική αναφορά και ως προετοιμασία-προσήμανση για τον *κατά Ερατοσθένους* λόγο του Λυσία.
- Η *πίστις*: Λογικά και συναισθηματικά επιχειρήματα του Θρασύβουλου. Σχολιασμός και αξιολόγηση. Η εμπυχωτική προτροπή του ομιλητή στον επίλογο. Αναζήτηση σχετικών αποστροφών σε ανάλογες περιστάσεις (βλ. και Β.1.3. δραστηρ. 6).
- Η προφητεία και η θυσία του μάντη. Αναζήτηση αναλογιών ή και ύπαρξη κάποιου «μοτίβου» ατομικής θυσίας για την επίτευξη ενός σημαντικού σκοπού (η περίπτωση του Θρυλικού βασιλιά Κόδρου, η θυσία της Ιφιγένειας κ.ο.κ.).
- Κανόνες και έθιμα του πολέμου. Ο σεβασμός, στην περίπτωση αυτή, προς τους νεκρούς, παρά την αρχαία συνήθεια «σκύλευσης» των σορών (π.χ. η ομηρική σκηνή της σκύλευσης του νεκρού του Έκτορα). Σύνδεση με την περίπτωση των νεκρών στη ναυμαχία των Αργινουσών, προσήμανση και για τη σχετική διαταγή του Κρέοντα στην *Αντιγόνη* του Σοφοκλή. (Βλ. και Β.2. κειμ. 6).

II. Δ. 20-22 (από το πρωτότυπο)

- Ο Κλεόκριτος, πρόσωπο υψηλού κύρους, απευθύνεται στους ολιγαρχικούς. Το «πατρικό» ύφος του λόγου του. Ποια είναι η πρόθεση; Πώς λειτουργούν προς την κατεύθυνση της επίτευξης του σκοπού της συμφιλίωσης τα ερωτήματα; (*τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε; Τί ἀποκτεῖναι βούλεσθε;*)
- Η κλιμάκωση της ανάδειξης όσων ενώνουν δημοκρατικούς και ολιγαρχικούς (*συγχορευταί, συμφοιτηταί, συστρατιῶται*).
- Επισήμανση της κοινής πολιτικής δράσης (*ἑταιρίας*) ως ενωτικού δεσμού των πολιτών. Προσήμανση-σύνδεση με τη θέση που διατυπώνεται στον *Επιτάφιο* του Περικλή (Θουκ. Β.40.2) περί προτεραιότητας της πολιτικής ιδιότητας του ατόμου (*... τῶν μηδέ τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα ἀλλὰ ἀχρεῖον νομίζομεν*).
- Η ανάδειξη της εγκληματικής φυσιγνωμίας του καθεστώτος των τριάκοντα μέσω της υπερβολής σχετικά με τον αριθμό των θυμάτων της τυραννίας (*πλείους ἀπεκτόνασι Ἀθηναίων ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες*).
- Ο Κλεόκριτος επιδιώκει να διαχωρίσει το πλήθος των ολιγαρχικών από τον σκληρό πυρήνα του εγκληματικού καθεστώτος. Γιατί κάνει αυτή τη διάκριση; Είναι αυτή αναγκαία για την αποκατάσταση της δημοκρατίας και της ειρήνης στην τραυματισμένη από τον διχασμό πόλη;

II. Δ. 39-43 (σε νεοελληνική απόδοση)

- Ο Θρασύβουλος, απαλλαγμένος πια από τον κίνδυνο της Σπαρτιατικής παρέμβασης, απευθύνεται στους ολιγαρχικούς. Αν και τους φέρνει με τρόπο ταπεινωτικό προ των ευθυνών τους, αποφεύγει όμως να διαρρήξει οριστικά κάθε προοπτική συμφιλίωσης. Αντιθέτως τους προτρέπει να φερθούν ευόρκως. Γιατί; Ποιον στόχο υπηρετεί για την «επόμενη μέρα» στην Αθήνα; (Βλ. Β.1.3. δραστηρ. 7).
- Τα χαρίσματα της αυθεντικής ηγετικής προσωπικότητας. Ο Θρασύβουλος ως παράδειγμα στιβαρού ταγού που αναδεικνύεται ως φυσικός ηγέτης μέσα από τις απαιτήσεις της ζωής και ανιδιοτελώς θέτει εαυτόν στην υπηρεσία της κοινής υπόθεσης (πρβ. π.χ. περίπτωση αρχαίων νομοθετών, Κιγκινάτου κ.λπ. (Βλ. και Β.1.3. δραστηρ. 8)).
- Η ηθική υπεροχή αλλά και η αποφασιστικότητα ως προϋποθέσεις για επικράτηση του κράτους δικαίου και της δημοκρατικής νομιμότητας.
- Η μεγαλοψυχία της δημοκρατίας.

A.4. Διδακτική πλαισίωση – Σχεδιασμός μάθησης**A.4.1. Γενικά**

Η συστηματική ενασχόληση με την αρχαία ιστοριογραφία από το πρωτότυπο είναι εξ ορισμού αγώνισμα πολυεπίπεδο, αφού τα διδακτικά ζητούμενα σχετίζονται με την ιστορία, τη λογοτεχνία αλλά και τη γλώσσα καθεαυτήν. Συνεπώς, είναι έργο του/της διδάσκοντος/-

ουσας να αναζητήσει κάθε φορά την ενδεδειγμένη «ισορροπία» ανάμεσα στα επίπεδα αυτά, ανάλογα με τα δεδομένα και τις ιδιαιτερότητες κάθε διδακτικής ενότητας. Με αυτό το κριτήριο, μεταξύ άλλων, επιλέγεται και η διδασκαλία κάποιων αποσπασμάτων από το πρωτότυπο και άλλων απευθείας από νεοελληνική απόδοση. Επιπλέον, ο ενιαίος χαρακτήρας της ιστοριογραφικής αφήγησης επιβάλλει την προσθήκη περιλήψεων, ώστε να είναι εφικτή η συνολική πρόσκτηση του περιεχομένου των βιβλίων I και II των Ελληνικών στον περιορισμένο χρόνο των διδακτικών ωρών που διατίθενται στο σχολικό πρόγραμμα.

Η συνθετότητα του διδακτικού αντικειμένου αλλά και η πολλαπλότητα των στόχων καθιστούν πρόσφορη μια διδακτική προσέγγιση που συνδυάζει, κατά την κρίση του/της διδάσκοντος/-ουσας, τόσο την παραδοσιακή/μετωπική διδασκαλία –συνυφασμένη πάντα με τον κριτικό διάλογο– όσο και την ομαδοσυνεργατική πρακτική. Η κλασική/άμεση παρουσίαση της διδακτικής ενότητας, η εργασία σε ομάδες για υλοποίηση μικροσεναρίων και η εκπόνηση δημιουργικών εργασιών (με ψηφιακά ή μη μέσα) επιλέγονται κατά περίπτωση συνδυαστικά, διαζευκτικά ή συμπληρωματικά για την επίτευξη των διδακτικών στόχων. Σε κάθε περίπτωση, η διδακτική προσέγγιση προκρίνεται να είναι κειμενοκεντρική, ενώ τόσο η διακειμενικότητα όσο και η διαθεματικότητα συνιστούν επιθυμητούς διδακτικούς άξονες που επιτρέπουν στους/στις μαθητές/-τριες να διαβάσουν, να κατανοήσουν και, εν τέλει, να «κατακτήσουν» το αρχαίο κείμενο με επάρκεια και ερμηνευτική ευρύτητα.

A.4.2. Διδακτικές πρακτικές

Η πολυεπίπεδη φύση του διδακτικού αντικειμένου επιτρέπει αλλά ενδεχομένως και επιβάλλει αναλόγως την αξιοποίηση πολλαπλών διδακτικών εργαλείων και μέσων. Με σημείο εκκίνησης και αναφοράς το αρχαίο κείμενο, θέση στη διδακτική διαδικασία έχουν κατά περίπτωση, όπως προαναφέρθηκε, τόσο παραδοσιακά (μετωπική παρουσίαση, γραμματική, συντακτικό), όσο και λιγότερο παραδοσιακά μέσα (μέθοδος Project, ομαδοσυνεργατική μέθοδος, χρήση ψηφιακών εργαλείων).

Ιδιαίτερη σημασία κατέχει στην αρχή κάθε διδακτικής ενότητας η εισαγωγή, που επιτρέπει την ομαλή ένταξη στο κλίμα του ευρύτερου κειμένου και λειτουργεί ως «γέφυρα» με την προηγηθείσα αφήγηση. Η λεξιλογική εξομάλυνση και η διαρκής σύνδεση με τον νεοελληνικό λόγο σε επίπεδο ετυμολογικό και σημασιολογικό είναι εκ των ων ουκ άνευ προϋποθέσεις, για να καταστεί το πρωτότυπο κείμενο προσπελάσιμο από τους/τις μαθητές/-τριες. Η γραμματικοσυντακτική ανάλυση (κατά περίπτωση αδρομερής ή λεπτομερής ανάλογα με τις δυσκολίες και τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε υπό εξέταση ενότητας) και η διαρκής εξάσκηση στα σχετικά φαινόμενα είναι απαραίτητη για την καλλιέργεια της αρχαιογλωσσίας και της εμπέδωσης των δομών του αρχαίου ελληνικού λόγου. Η λειτουργία αυτή συνεπικουρείται από την παράλληλη ενασχόληση με το Ανθολόγιο Γλωσσικής διδασκαλίας, όπου η τριβή με τις ποικίλες πτυχές της αρχαίας γλώσσας σε επίπεδο επανάληψης ή προσφοράς νέας γνώσης είναι συστηματική. Στη συνέχεια, η σύνθεση της νεοελληνικής απόδοσης στη βάση της αξιοποίησης των παραπάνω σημείων με τρόπο «μαιευτικό» είναι το επιστέγασμα της διδακτικής προσπάθειας και, ταυτόχρονα,

προϋπόθεση για εμβάθυνση στο νόημα, διατύπωση προβληματισμών και ερμηνευτικές απόπειρες. Καθ' όλη τη διαδικασία, οι μαθητές/-τριες ενθαρρύνονται κατά περίπτωση: να διατυπώνουν ερωτήματα, να διαβάζουν σιωπηλά ή και δυνατά, να επιχειρούν την αναδιήγηση του κειμένου ή και να μελετούν σε ομάδες διαφορετικές παραμέτρους του ίδιου αποσπάσματος. Οι προσπάθειες αυτές μπορούν να καταλήγουν στην ατομική ή ομαδική παραγωγή κειμένων, τόσο προφορικών και γραπτών, όσο και πολυτροπικών.

Στις ενότητες που διδάσκονται μόνο από νεοελληνική απόδοση, το στάδιο της λεξιλογικής εξομάλυνσης μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να είναι επίσης απαραίτητο, καθώς η πλήρης κατανόηση ενός νεοελληνικού κειμένου σε επίπεδο λεξιλογικό δεν πρέπει να θεωρείται σε κάθε περίπτωση αυτονόητη. Το βάρος στα αποσπάσματα από νεοελληνική απόδοση δίνεται εύλογα στην κατανόηση του νοήματος, στη σύνδεση με το πλαίσιο της ιστοριογραφικής αφήγησης, στον εντοπισμό, ερμηνεία και αξιολόγηση θέσεων και επιχειρημάτων, στην αναζήτηση κινήτρων και επιδιώξεων, στη σκιαγράφηση προσώπων, στον χαρακτηρισμό στάσεων και συμπεριφορών, στην περαιτέρω μελέτη πραγματολογικών στοιχείων αλλά και στη διατύπωση παρατηρήσεων για το είδος και τη μορφή της ίδιας της νεοελληνικής απόδοσης.

Κατά την ανάθεση εργασιών, ασκήσεων ή ερμηνευτικών ερωτήσεων προς απάντηση, οι διδάσκοντες/-ουσες καλό είναι να έχουν υπόψη ότι ζητούμενο είναι η ανάπτυξη των μεταγνωστικών δεξιοτήτων των μαθητών/-τριών. Συνεπώς, στις ανατιθέμενες εργασίες χρειάζεται να λαμβάνεται ως γνώμονας η διακριτή ύπαρξη των τεσσάρων επιπέδων γνωστικών δεξιοτήτων, δηλαδή: α) η συλλογή δεδομένων (παρατήρηση, αναγνώριση, ανάκληση), β) η αλληλοσυσχέτιση και οργάνωση δεδομένων (σύγκριση, κατηγοριοποίηση, διάταξη, ιεράρχηση), γ) η ενδοσυσχέτιση και ανάλυση δεδομένων (ανάλυση δομικών στοιχείων, διάκριση σχέσεων, διάκριση μοτίβων, διάκριση γεγονότων-εκτιμήσεων, διευκρίνιση, αιτιολόγηση) και δ) η υπέρβαση δεδομένων (επεξήγηση, πρόβλεψη, υπόθεση, συμπερασμός, επαλήθευση, διοργάνωση, εντοπισμός αντιφάσεων, περίληψη, αξιολόγηση, αναδιατύπωση).

Η ανάδειξη της σύνδεσης ανάμεσα στην αρχαία και τη νέα ελληνική γλώσσα επιτυγχάνεται με τη συστηματική διερεύνηση του σημασιολογικού εύρους των λέξεων τόσο στην αρχαία όσο και στη νέα ελληνική και καλλιεργείται με ασκήσεις ετυμολογίας, μορφολογίας, παραγωγής ή σύνθεσης, εύρεσης συνωνύμων και/ή αντωνύμων, δημιουργίας οικογενειών λέξεων κ.λπ. Πέραν όμως των ασκήσεων αυτού του τύπου αλλά και των παραδοσιακών εργασιών τριβής (σύνταξη ερμηνευτικού σχολίου, χαρακτηρισμός προσώπων, γραμματικά και συντακτικά γυμνάσματα κ.λπ.) προτείνεται, ενδεικτικά, να ανατίθενται επίσης στους/στις μαθητές/-τριες: κατασκευή χρονογραμμής, σύνθεση εννοιολογικού χάρτη, κατάρτιση γλωσσικών καταλόγων, ανάλυση σε νοηματικές ενότητες και απόδοση τίτλων, αποτύπωση ιστορικών-γεωγραφικών πληροφοριών σε χάρτη, συγκριτική παρουσίαση προσώπων ή δράσεων, συγκριτική μελέτη ιστορικών γεγονότων που παρουσιάζουν αναλογίες, περαιτέρω διερεύνηση πραγματολογικών στοιχείων κ.λπ. Η εκπόνηση των παραπάνω εργασιών μπορεί να υλοποιηθεί σε επίπεδο ατομικό ή ομαδικό, και σε πλαίσιο μικροσεναρίου, σεναρίου ή και ευρύτερης συνθετικής εργασίας.

Τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν μπορούν να είναι ψηφιακά ή μη. Αναμφίβολα, η αξιοποίηση των ΤΠΕ είναι ιδιαίτερα πρόσφορη στην περίπτωση της αρχαίας ιστοριογραφίας, αφού η τελευταία αποτελεί προνομιακό πεδίο για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχουν τα ψηφιακά μέσα στην κατεύθυνση της δυναμικής διερεύνησης και αποτύπωσης γεωιστορικών πληροφοριών. Επομένως, οι ΤΠΕ μπορούν να προσδώσουν προστιθέμενη αξία στη μελέτη του ιστοριογραφικού υλικού, προσθέτοντας έτσι και τον ψηφιακό στους τρεις άλλους γραμματισμούς (γλωσσικός, κειμενικός, κριτικός) τους οποίους η ενασχόληση με τον αρχαίο ιστοριογραφικό λόγο κατεξοχήν υπηρετεί. (βλ. σχετικά Β' μέρος- 1^ο ενδεικτικό σενάριο).

A.4.3. Τα παράλληλα κείμενα και η συγκριτική ανάγνωση

Προς την κατεύθυνση της διακειμενικότητας και της διαθεματικότητας συνεπικουρεί και η συγκριτική παρουσίαση παράλληλων κειμένων (βλ. Β.1.3. - προτεινόμενες ενδεικτικές δραστηριότητες συγκριτικής ανάγνωσης) που επιτρέπουν την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών/-τριών μέσα από την συγκριτική αναζήτηση ομοιοτήτων και διαφορών σε επίπεδο ειδολογικού και διακειμενικού παραλληλισμού. Αναδεικνύεται εδώ η σημασία της οπτικής γωνίας του γράφοντος και των διαφορετικών κατά περίπτωση ιστορικών περιστάσεων για κείμενα που παρουσιάζουν κοινούς θεματικούς πυρήνες ή εμφανίζουν αναλογίες σε σχέση με τα ιδεολογήματα και την προθετικότητα του συγγραφέα.

Σύμφωνα με τις γενικές αρχές του νέου ΠΣ, η παράλληλη κριτική (και συγκριτική) ανάγνωση του αρχαίου κειμένου και άλλων κειμένων, που ανήκουν σε διαφορετική εποχή, συγγραφέα ή/και κειμενικό είδος (λογοτεχνία, δημοσιογραφικό κείμενο, δοκίμιο κ.λπ.) δίνουν την ευκαιρία στον/στη μαθητή/-τρια να παρατηρήσει το πώς «διαλέγεται» το ιστοριογραφικό κείμενο με άλλα δείγματα του γραπτού λόγου, αρχαίου ή σύγχρονου, να διαπιστώσει την ύπαρξη κοινών, διαχρονικών θεματικών αξόνων, ιδεών ή αντιλήψεων που διατρέχουν τα κείμενα αυτά και να επισημάνει αντίστοιχες διαφορές. Έτσι, ο/η μαθητής/-τρια έχει την ευκαιρία να ασκήσει όχι μόνο την κρίση αλλά και δεξιότητες αφαίρεσης και στοχευμένης ανάγνωσης.

A.4.4. Η νεοελληνική απόδοση

Επειδή σκοπός της μελέτης του αρχαίου κειμένου δεν μπορεί παρά είναι τελικά η κατανόηση του νοήματος, έμφαση δίνεται στην προσπάθεια σύνθεσης της νεοελληνικής απόδοσης ως διαρκούς γυμνάσματος που στοχεύει στην ακρίβεια της απόδοσης του περιεχομένου σε κατά το δυνατόν ρέοντα νεοελληνικό λόγο. Πρόκειται για άσκηση απαιτητική αλλά, συνάμα, εποικοδομητική που δεν υπηρετείται από τη μηχανιστική αναπαραγωγή ή άγονη απομνημόνευση, αλλά προκύπτει φυσικά, μέσα από την ενίοτε κοπιώδη πλην όμως δημιουργική μελέτη του κειμένου, η οποία κινείται σε άξονα όχι μόνο λεξιλογικό αλλά και δομολειτουργικό.

Μετά την απαραίτητη γλωσσική προεργασία και εξομάλυνση, κατά την οποία οι γραμματικές και συντακτικές επισημάνσεις λειτουργούν ως μέσα στην υπηρεσία του σκοπού

της νοηματικής απόδοσης, οι μαθητές/-τριες ενθαρρύνονται να αποπειρώνται να αποδώσουν το πρωτότυπο κείμενο αξιοποιώντας το δικό τους γλωσσικό αισθητήριο, ώστε ο αρχαίος λόγος να «ζωντανεύει», τόσο ως ενεργό νόημα, όσο και ως γλωσσικό δημιούργημα. Δεν ευνοείται η αποδοχή μιας μόνο «ορθής» μετάφρασης, αλλά επιβραβεύονται οι πολλαπλές αποδόσεις, εφόσον δεν παρεκκλίνουν από το νόημα/πρόθεση του συγγραφέα και δεν παραβιάζουν τους κανόνες της κοινής χρήσης της νέας ελληνικής. Για την επίτευξη του στόχου της καλής νεοελληνικής απόδοσης χρησιμοποιούνται, με καθοδήγηση του/της διδάσκοντος/-ουσας, όλα τα διαθέσιμα σχετικά εργαλεία (ψηφιακά ή μη), όπως λεξικά, εγχειρίδια γραμματικής και συντακτικού, το Ανθολόγιο Γλωσσικής διδασκαλίας, δικτυακοί τόποι (π.χ. Πύλη του Κέντρου Ελληνικής γλώσσας) κ.λπ.

A.5. Αξιολόγηση

A.5.1. Γενικά

Η αξιολόγηση συμβαδίζει ως προς τις αρχές με τα αναφερόμενα στο γενικό μέρος του Π.Σ. που αφορά συνολικά την αξιολόγηση του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών στο Λύκειο και, ως προς τα ειδικά ζητήματα, ευθυγραμμίζεται με το εκάστοτε ισχύον θεσμικό πλαίσιο αξιολόγησης.

Η διαδικασία αξιολόγησης σε ολόκληρο το εύρος της διερευνά τον βαθμό επίτευξης των διδακτικών στόχων, αποβλέποντας στον αναστοχασμό και την ενθάρρυνση των μαθητών/-τριών, ώστε να ενισχύουν τα θετικά σημεία του τρόπου εργασίας τους και να ανασυντάσσουν διορθωτικά τις όποιες αδυναμίες τους. Όμως, μέσω της αξιολόγησης, και ο/η διδάσκων/-ουσα αναδιαμορφώνει αναλόγως και καταλλήλως τις σχετικές διδακτικές πρακτικές και παρεμβάσεις με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας. Η αξιολόγηση είναι μια διαρκής και δυναμική διαδικασία που διαχέεται στην καθημερινή διδακτική πρακτική, ερείδεται στην παρατήρηση της παρουσίας και συμμετοχής του/της μαθητή/-τριας στη διδακτική διαδικασία, δομείται δε με κάποιους σταθερούς «αρμούς», όπως είναι οι προβλεπόμενες από την κείμενη νομοθεσία γραπτές ή προφορικές ολιγόλεπτες εξετάσεις αλλά και η επαναληπτική, γραπτή εξέταση (ωριαία τετραμήνου αλλά και δίωρη τελική, προαγωγική). Την αξιολόγηση συμπληρώνουν παράμετροι, όπως η συμμετοχή σε ατομικές ή ομαδικές συνθετικές εργασίες, ο ατομικός φάκελος μαθητή, στον οποίο μπορούν να σημειώνονται αξιολογικές παρατηρήσεις σε πίνακες διαβαθμισμένων κριτηρίων αξιολόγησης (ρουμπρίκες), καθώς και το φύλλο αυτοαξιολόγησης.

A.5.2 Ειδικές επισημάνσεις

Η αξιολόγηση είναι συμβατή με τους στόχους διδασκαλίας και αποβλέπει στην εκτίμηση ενός ευρέος φάσματος γνώσεων και δεξιοτήτων. Συνεπώς, δεν περιορίζεται σε έλεγχο γνώσεων πληροφοριακού τύπου, αλλά, επιπλέον, επιδιώκει την εμπέδωση της γνώσης μέσα από ερωτήσεις που στοχεύουν στην αφομοίωση, επέκταση και εμπάθυνση του διδαχθέντος υλικού. Ξεχωριστή σημασία προσδίδεται στην παραγωγή νεοελληνικού λόγου (προφορικού, γραπτού, πολυτροπικού), με έμφαση στη δημιουργική αξιοποίηση του ερμηνευτικού περικειμενικού υλικού που εμπεριέχεται στα σχολικά εγχειρίδια. Επειδή το πεδίο προς μελέτη είναι πρωτογενές ιστοριογραφικό υλικό, αναμένεται οι μαθητές/-τριες να εξασκούνται, ώστε να παράγουν κείμενα που θα διαθέτουν ερμηνευτική αρτιότητα, σαφήνεια και επαρκή ιστορική τεκμηρίωση με βάση τα κείμενα αναφοράς, το περικειμενικό πλαίσιο αλλά και τις γενικές ιστορικές γνώσεις των μαθητών/-τριών. Όλα τα παραπάνω συνιστούν, συνεπώς, δείκτες που λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση των ερμηνευτικών απαντήσεων.

Η διαδικασία αξιολόγησης σε κάθε της μορφή (ωριαία, ολιγόλεπτη, προφορική κ.λπ.) δύναται να περιλαμβάνει:

- Νεοελληνική απόδοση αποσπάσματος που έχει επιλεγεί από την εξεταστέα ύλη (βλ. περιεχόμενο, διδακτικές ενότητες, κείμενα από το πρωτότυπο).

- Γλωσσικές ασκήσεις ανοιχτού ή κλειστού τύπου (λεξιλογικές, γραμματικής, συντακτικού) σε απόσπασμα από την εξεταστέα ύλη.
- Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνείας κειμένου από την εξεταστέα ύλη.
- Ερωτήσεις που αφορούν το γραμματειακό είδος, πάντοτε σε συνάφεια με το εξεταζόμενο κείμενο.
- Ερωτήσεις που ζητούν σύγκριση του διδαγμένου αποσπάσματος με παράλληλο κείμενο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας (σε νεοελληνική απόδοση) ή της νεότερης σκέψης (κείμενα θεωρητικού στοχασμού, ιστορικά, λογοτεχνικά κ.λπ.).
- Σύνθεση δημιουργικής-ερευνητικής εργασίας. Στην περίπτωση αυτή οι μαθητές/-τριες αξιολογούνται τόσο ατομικά όσο και ομαδικά, συνεκτιμάται, δηλαδή, η ικανότητά τους να αλληλεπιδρούν εντός ενός ομαδικού σχήματος, να κατανέμουν και να αναλαμβάνουν διακριτούς ρόλους, να παίρνουν πρωτοβουλίες, να καινοτομούν κ.ο.κ.

Γενικά, η αξιολόγηση των μαθητών/-τριών στην αρχαία ιστοριογραφία είναι ανάγκη να ακολουθεί τις γενικές αρχές της σχολικής αξιολόγησης (εγκυρότητα, αντικειμενικότητα, αξιοπιστία, διαφοροποιημένη αξιολόγηση κ.λπ.), συνάμα όμως να λαμβάνει υπόψη ότι το ιστοριογραφικό κείμενο είναι το πρώτο πεδίο επαφής των μαθητών/-τριών με τα αρχαία ελληνικά της λυκειακής βαθμίδας. Επομένως, απαιτείται υπομονή και πίστωση χρόνου, ώστε η επαφή αυτή να είναι παιδαγωγικά ομαλή και, επομένως, επωφελής στην προσπάθεια του/της μαθητή/-τριας της Α' Λυκείου ως προσώπου να σφυρηλατήσει μια δημιουργική σχέση με τον κόσμο της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας.

ΜΕΡΟΣ Β' (Πρακτικό)

Β.1. Ενδεικτικές δραστηριότητες (Σενάρια, μικροσενάρια, συγκριτικές αναγνώσεις)

Β.1.1. Ενδεικτικά διδακτικά σενάρια-σχέδια διδασκαλίας

Παραθέτουμε δύο ενδεικτικά σενάρια, ένα από το Βιβλίο Ι των Ελληνικών, προτεινόμενης διάρκειας τεσσάρων διδακτικών ωρών, και ένα ακόμα από το Βιβλίο ΙΙ, το οποίο θα μπορούσε να υλοποιηθεί σε μια διδακτική ώρα:

1^η πρόταση:

Διδακτικό σενάριο

Διδακτική ενότητα: Ξενοφών, *Ελληνικά*, Ι § 1-6

Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν Θυμοχάρης ἔχων ναῦς ὀλίγας· καὶ εὐθὺς ἔναυμάχησαν αὐθις Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐνίκησαν δὲ Λακεδαιμόνιοι ἠγουμένους Ἀγησανδρίδου. μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥόδου εἰς Ἑλλήσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέτταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρα. κατιδὼν δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐσήμνηε τοῖς στρατηγοῖς. οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν, ἃς ὁ Δωριεὺς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὡς ἦνοιγε, περὶ τὸ Ῥοίτειον. ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν Ἀθηναίων ἐμάχοντο ἀπὸ τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς μέχρι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Μάδυτον πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον οὐδὲν πράξαντες. Μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην ἐν Ἰλίῳ θύων τῇ Ἀθηνᾶ, ἐβοήθει ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ καθελκύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις ἀπέπλει, ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Δωριέως. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνταναγαγόμενοι ἔναυμάχησαν περὶ Ἄβυδον κατὰ τὴν ἡύονα, μέχρι δείλης ἐξ ἑωθινοῦ. καὶ τὰ μὲν νικῶντων, τὰ δὲ νικωμένων, Ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ δυοῖν δεούσαις εἴκοσι ναυσὶν. ἐντεῦθεν δὲ φυγὴ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν Ἄβυδον· καὶ ὁ Φαρνάβαζος παρεβόηθει, καὶ ἐπεισβαίνων τῷ ἵππῳ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνατὸν ἦν ἐμάχετο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐτοῦ ἵππεῦσι καὶ πεζοῖς παρεκελεύετο.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Τίτλος διδακτικού σεναρίου:

«Η εισαγωγική ενότητα του βιβλίου Ι των *Ελληνικών*: Στρατιωτική και διπλωματική δραστηριότητα των εμπολέμων στον Ελλήσποντο».

Βαθμίδα – Τάξη: Α' Λυκείου

Γνωστικό αντικείμενο - Θεματικό πεδίο - Θεματική ενότητα: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία - ΘΠ 1. Κείμενο και περιεχόμενο + ΘΠ 2. Το κείμενο ως περιεχόμενο + ΘΠ 3. Το κείμενο ως μορφή + ΘΠ 4: Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμου/ ΘΕ 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.4, 3.5, 4.4.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: όπως αναφέρονται στο ΠΣ

Προτεινόμενη διάρκεια (ενδεικτικά):

- 3 διδακτικές ώρες

ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

- Το παρόν σενάριο εμπίπτει στις περιπτώσεις της συνεργατικής μελέτης του αρχαιοελληνικού κειμένου στη διά ζώσης εκπαίδευση. Περιλαμβάνει ατομική και ομαδοσυνεργατική εμπλοκή των μαθητών/-τριών και επιδιώκει να αναδείξει τις ποικίλες πτυχές που προσφέρει το αρχαίο κείμενο (ιστορική πληροφορία, γλωσσικός πλούτος, δομή γλώσσας, ιστορικός και πολιτικός προβληματισμός κ.λπ.) με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο, δεδομένων των εγγενών χρονικών περιορισμών του σχολικού προγράμματος. Για τον σκοπό αυτό συνδυάζει την παραδοσιακή προσέγγιση του κειμένου με την αξιοποίηση εφαρμογών ΤΠΕ (Φωτόδεντρο, Ψηφιακοί χάρτες κ.λπ.), διά των οποίων προσδίδεται προστιθέμενη αξία στη διαχείριση και ανάδειξη του ιστοριογραφικού υλικού.

ΑΡΧΕΣ-ΜΕΘΟΔΟΙ/ ΣΚΟΠΟΘΕΣΙΑ**Παιδαγωγικές αρχές και μέθοδοι:**

- Συνδυασμός παρουσίασης/ διαλόγου/ ομαδοσυνεργατικής προσέγγισης, διερευνητικής μάθησης.

Οργάνωση διδασκαλίας και απαιτούμενη υποδομή:

- Το σενάριο αφορά σε τάξη που παρακολουθεί το μάθημα είτε στο Εργαστήριο Πληροφορικής είτε σε σχολική αίθουσα με διαδραστικό πίνακα.

Σκοπός της θεματικής ενότητας:

- Η επαφή των μαθητών/-τριών με τα γεγονότα του Πελοποννησιακού πολέμου κατά τους τελευταίους μήνες του 411 π.Χ.

Γενικοί στόχοι:

- Να εισαχθούν οι μαθητές/-τριες με ομαλό τρόπο στα αρχαία ελληνικά της λυκειακής βαθμίδας διαβάζοντας ένα εύληπτο δείγμα αττικού πεζογραφικού λόγου.
- Να οικοδομήσουν σταδιακά διαλεκτική σχέση με την αρχαία γραμματεία και γλώσσα (και δη την αττική γλώσσα του Ξενοφώντα).

Ειδικοί στόχοι:

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές/-τριες ότι με τα *Ελληνικά* ο Ξενοφών συνεχίζει συνειδητά και άμεσα την αφήγηση του Θουκυδίδη.
- Να οικειωθούν με τη δομή και το νόημα του αρχαίου κειμένου μέσα από λεπτομερή λεξιλογική εξομάλυνση (αναγνώριση τύπων, ετυμολογικές επισημάνσεις, σύνδεση με νεοελληνικούς αντίστοιχους) και αδρομερή γραμματικοσυντακτική ανάλυση.
- Να έχουν την ευκαιρία να μελετήσουν επαναληπτικά κάποια βασικά γραμματικοσυντακτικά φαινόμενα με τη βοήθεια, εν συνεχεία, του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας.
- Να αντιληφθούν την αλληλουχία των γεγονότων που εξιστορούνται στην ενότητα.
- Να εμπεδώσουν με τρόπο κατά το δυνατόν βιωματικό τις πραγματολογικές και γεωγραφικές πληροφορίες που απαντούν στην ενότητα.

Πορεία της διδακτικής διαδικασίας - Επισημάνσεις:

- Ένταξη στον ιστορικό χώρο και χρόνο - Σύνδεση με τα προηγηθέντα γεγονότα. Για την γεωγραφική τοποθέτηση των εξιστορουμένων προτείνεται να αξιοποιηθεί το μαθησιακό αντικείμενο «Πελοποννησιακός πόλεμος - Οι Συμμαχίες» της ψηφιακής πλατφόρμας ΙΤΥΕ-Φωτόδεντρο (<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/9314>)
- Ανάγνωση του αποσπάσματος από τον/τη διδάσκοντα/-ουσα (με ζωντάνια και προσοχή στον επιτονισμό).
- Διεξαγωγή της διδασκαλίας με διαρκή γνώμονα τον κριτικό διάλογο – στοιχείο αναγκαίο ειδικά σε ένα γλωσσοκεντρικό μάθημα, που απαιτεί συντονισμό του ακροατηρίου και διατήρηση της συγκέντρωσής του. Ειδικότερα, η ένταξη της αφήγησης στο ιστορικό πλαίσιο προϋποθέτει τη διασαφήνιση σημείων όπως:
 - Τι σημαίνει το «μετά δέ ταῦτα»; Αναφορά στα κυριότερα γεγονότα του Θουκ. (Η, 104: Ἦττα των Λακεδαιμονίων από τους Αθηναίους στο Κυνός Σήμα της Θράκης και ανακατάληψη της Κυζίκου κοντά στην Προποντίδα).
 - Πότε συνέβησαν αυτά; Στην αρχή της Γ΄ φάσης του Πελοποννησιακού πολέμου (συγκεκριμένα το διάστημα Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 411 π.Χ.).
- Ανά περίοδο/ημιπερίοδο:
 - Γλωσσική εξομάλυνση/σύνδεση με τη νέα ελληνική (αναγνώριση γραμματικών τύπων, λεξιλογικές και ετυμολογικές επισημάνσεις, σύνδεση με νεοελληνική, εντοπισμός σημείων όπου υπάρχει τομή ή διαφοροποίηση με τη ν.ε.) και αδρομερής συντακτική ανάλυση (κατά περίοδο/ημιπερίοδο/φράση-κώλον).
 - Έχει σημασία να γίνει αντιληπτό από τους/τις μαθητές/-τριες ότι η συντακτική ανάλυση του αρχαίου κειμένου δεν είναι σκοπός αλλά μέσο: Σκοπός είναι η κατά το δυνατόν ακριβής απόδοση του νοήματος και των αποχρώσεών του· τι άραγε ήθελε να πει ο συγγραφέας σε κάθε περίπτωση; Είναι συνεπώς η συντακτική επεξεργασία πρωτίστως λογική ανάλυση, που δεν επιδιώκει τη μηχανιστική απόδοση τυπικών (ενίοτε και σχολαστικού τύπου) χαρακτηρισμών σε όρους του κειμένου, αλλά αποσκοπεί στη συνειδητοποίηση της λειτουργικής διασύνδεσης των γλωσσικών όρων, με τελικό στόχο τη σύνθεση του νοήματος που είχε κατά νου ο αρχαίος συγγραφέας.
 - Ο/Η διδάσκων/-ουσα επιλέγει τα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα τα οποία θα αναδείξει πρωτίστως για επαναληπτική παρουσίαση, μια και η ενότητα είναι εναρκτήρια (π.χ. πρωτόκλιτα, δευτερόκλιτα ουσιαστικά, όπως το *ἡμέραις, θάλατταν*, αλλά και το ανώμαλο πλην γνωστό από το γυμνάσιο *ναῦς*. Επίσης, αναγνώριση μετοχών, όπως *ἔχων, γενομένων, κατιδών* κ.λπ. και υπενθύμιση της λειτουργίας τους. Η περαιτέρω πιο συστηματική πραγμάτευση κάποιων από αυτά τα φαινόμενα μπορεί να γίνει στις σχετικές ενότητες του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας.

- Τα πρόσωπα (Θυμοχάρης: Αθηναίος ναύαρχος, Αγησανδρίδης: Σπαρτιάτης ναύαρχος, Δωριεύς: Ρόδιος, σύμμαχος των Σπαρτιατών, Φαρνάβαζος: Πέρσης σατράπης, επίσης σύμμαχος των Σπαρτιατών, Αλκιβιάδης κ.λπ.).
- Πραγματολογικά στοιχεία (τριήρης, ημεροσκόπος).
- Εντοπισμός γεωγραφικών αναφορών - Ρόδος, Ροίτιον (ακρωτήριο του Ελλησπόντου, Ίλιον (Τροία), Άβυδος (πόλη στην ασιατική πλευρά του Ελλησπόντου), κ.λπ. και επισήμανση στον χάρτη. Εφόσον υπάρχει δυνατότητα, μπορεί να αξιοποιηθεί, εκτός του Φωτόδεντρου, και κάποιος δυναμικός ψηφιακός χάρτης (π.χ. Google maps). Μάλιστα με το εργαλείο «Μέτρηση αποστάσεων» της εν λόγω εφαρμογής, είναι δυνατόν να αποκομίσουν οι μαθητές/-τριες μια ρεαλιστική αίσθηση του γεωγραφικού χώρου και των διανυόμενων αποστάσεων.
- Για τα τρία τελευταία βήματα (πρόσωπα, πραγματολογικές και γεωγραφικές πληροφορίες) προσφέρεται η σχετική αναζήτηση στο διαδίκτυο από ομάδες μαθητών/-τριών σε μορφή ημιαυτόνομου μικροσεναρίου. Θα μπορούσε π.χ. να ζητηθεί αυτόνομα από τους/τις μαθητές/-τριες η σήμανση των γεωγραφικών σημείων ως προπαρασκευαστική ομαδική εργασία (βλ. μικροσενάριο 1).
- Απόδοση στη νέα ελληνική, κατά το δυνατόν από τους ίδιους/τις ίδιες τους/τις μαθητές/-τριες, με αξιοποίηση και του γλωσσικού τους αισθητηρίου, και αναζήτηση των πλέον δόκιμων φράσεων-λέξεων για τη βέλτιστη μεταφορά του νοήματος του αρχαίου λόγου στην κοινή νέα ελληνική. Επειδή το εν λόγω απόσπασμα είναι σχετικά απλό και εύληπτο, προτείνεται να ενθαρρυνθούν οι μαθητές/-τριες να επιχειρήσουν αρχικά την απόδοση του νοήματος κάνοντας μόνο τις απολύτως απαραίτητες αλλαγές: θα αντιληφθούν έτσι ότι ο αρχαίος αττικός λόγος συχνά είναι πολύ πιο προσιτός από ό,τι ίσως πιστεύουν, αφού πλήθος λέξεων αλλά και δομικών στοιχείων του αρχαίου κειμένου δεν απέχει πολύ από την αντίστοιχη νεοελληνική εκδοχή.
- Ερμηνευτική προσέγγιση:
Μέσα από τη μελέτη του κειμένου εγείρονται ερωτήματα προς απάντηση-διερεύνηση, όπως:
 - Σε ποια γεωγραφική περιοχή έχει μεταφερθεί ο Πελοποννησιακός πόλεμος; Γιατί;
 - Πώς έχουν διαμορφωθεί οι συμμαχίες στην τελευταία φάση του Πελοποννησιακού πολέμου;
 - Πώς διαγράφεται ο ρόλος του Περσικού παράγοντα στην ενδοελληνική διαμάχη; Πώς αποτυπώνεται στο κείμενο;
 - Ποια στοιχεία του αρχαίου ναυτικού (αλλά και αμφίβιου) πολέμου αναδύονται από το απόσπασμα;
 - Σε ποιον βαθμό φαίνεται να έχει επηρεάσει την αθηναϊκή ισχύ η καταστροφή στη Σικελία που συνέβη λίγα χρόνια νωρίτερα;

- Πώς διαγράφεται η επανεμφάνιση του Αλκιβιάδη στα ελληνικά πράγματα μετά τη φυγή του στη Σπάρτη; Ποια σημεία του κειμένου προοιωνίζονται τη θεαματική επιστροφή του;

*Παρατήρηση: Η κατανομή των παραπάνω βημάτων στον προτεινόμενο προβλεπόμενο χρόνο γίνεται κατά την κρίση του/της διδάσκοντος/-ουσας.

- ο Ανάθεση εργασιών (ενδεικτικά):
 - α) Παραγωγή λόγου (π.χ. να απαντηθεί σε συγκροτημένο κείμενο κάποιο από τα παραπάνω ζητούμενα στο οποίο δόθηκε έμφαση κατά τη διδασκαλία).
 - β) Γραμματικές παρατηρήσεις (σχετικές με την επαναληπτική προσέγγιση των φαινομένων που αναδείχτηκαν κατά τη γλωσσική επεξεργασία του κειμένου και σε συνδυασμό με τη σχετική ενότητα του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας, λ.χ. σύνθεση, τονισμός, πρωτόκλιτα και δευτερόκλιτα ουσιαστικά, βλ. 3^η ενότητα).

2^η πρόταση

Σενάριο διδασκαλίας

Διδακτική ενότητα: Ξενοφών, *Ελληνικά*, 2, 2 § 20-21

Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας, τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἠγῶνται. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανέφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Τίτλος διδακτικού σχεδίου:

«Η στάση των Σπαρτιατών απέναντι στην ηττημένη Αθήνα και οι όροι της συμφωνίας ειρήνης».

Βαθμίδα – Τάξη: Α' Λυκείου

Γνωστικό αντικείμενο - Θεματικό πεδίο - Θεματική ενότητα: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία - ΘΠ 1. Κείμενο και περικείμενο + ΘΠ 2. Το κείμενο ως περιεχόμενο + ΘΠ 3. Το κείμενο ως μορφή + ΘΠ 4: Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμου/ ΘΕ 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.4, 3.5.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα: όπως αναφέρονται αντίστοιχα στο ΠΣ

Προτεινόμενη διάρκεια (ενδεικτικά):

- 1 διδακτική ώρα

ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

- Το εν λόγω σενάριο εστιάζει σε ένα μικρό αλλά περιεκτικό απόσπασμα της εξιστόρησης του Ξενοφώντα. Παρουσιάζονται εδώ οι δραματικές εξελίξεις των διπλωματικών γεγονότων στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου με όχημα τον πυκνό, λιτό και,

συνάμα καίριο αττικό λόγο του Αθηναίου ιστοριογράφου. Από άποψη αφηγηματολογική, το χωρίο συνιστά μέσο επιτάχυνσης της αφήγησης, ενώ από πλευράς δραματικής προσφέρει «λύση» στο δράμα της πολιορκημένης Αθήνας, καθώς και ένα είδος «κάθαρσης» για την τύχη των κατοίκων της. Το χωρίο προσφέρεται, ώστε να παρατηρήσουν οι μαθητές/-τριες τα γλωσσικά στοιχεία εκείνα (απαρέμφατο, μετοχές) που φέρουν το βάρος του νοήματος και αρμολογούν με τρόπο συγκροτημένο το πλέγμα αποφάσεων και συμφερόντων που καθόρισε τη μοίρα της ηττημένης Αθήνας

ΑΡΧΕΣ-ΜΕΘΟΔΟΙ/ΣΚΟΠΟΘΕΣΙΑ

Παιδαγωγικές αρχές και μέθοδοι:

- Διάλογος, συνεργατική μάθηση, διερευνητική μάθηση

Οργάνωση διδασκαλίας και απαιτούμενη υποδομή:

- Το σενάριο αφορά σε μια τάξη που παρακολουθεί το μάθημα σε συμβατική σχολική αίθουσα. Δεν απαιτεί διαδραστικό πίνακα και/ή σύνδεση στο διαδίκτυο, αν και η ύπαρξή τους θα διευκόλυνε στην παρουσίαση γεωγραφικών πληροφοριών που αναφέρονται στην ενότητα (*Μακρά τείχη, τείχη του Πειραιά*).

Σκοπός:

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές/-τριες την εν γένει στάση της Σπάρτης απέναντι στην ηττημένη Αθήνα.

Γενικοί στόχοι:

- Να γίνει γνωστή και να ερμηνευτεί η διαφοροποίηση των Λακεδαιμονίων στην πρόταση των συμμάχων τους για ισοπέδωση της Αθήνας.
- Να πληροφορηθούμε τους όρους της παράδοσης που απαίτησαν οι Λακεδαιμόνιοι.
- Να διερευνηθεί η πολιτική στόχευση που υπαγόρευσε καθέναν από τους όρους.

Ειδικό στόχοι:

- Η ανάδειξη της δραματικής διάστασης του χωρίου (βλ. Σκεπτικό).
- Η παρατήρηση της χρήσης και λειτουργίας των μετοχών.
- Η απαρεμφατική συμπερασματική πρόταση που εισάγεται με το έφ' ᾧ/ έφ' ᾧτε.

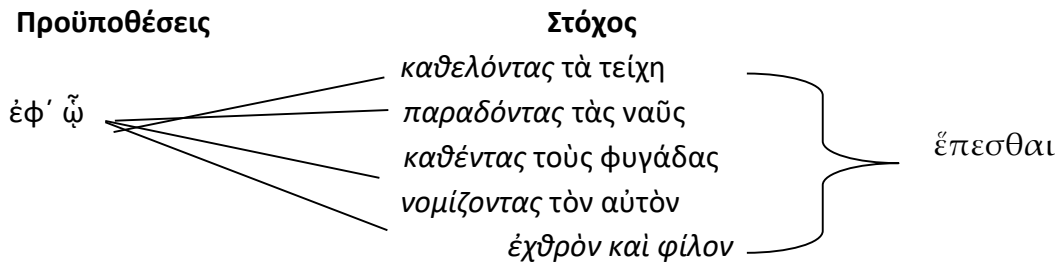
ο Πορεία – φυσιογνωμία της διδακτικής διαδικασίας:

- Σύνδεση με τα προηγηθέντα γεγονότα (η πρόταση των συμμάχων, η ειδική αναφορά του ιστορικού σε Κορινθίους και Θηβαίους).

ο Ανά περίοδο/ημιπερίοδο:

- Γλωσσική εξομάλυνση/σύνδεση με τη νέα ελληνική.
- Πραγματολογικά στοιχεία (π.χ. *Μακρά τείχη, φυγάδας* κ.λπ.)
- Αδρομερής συντακτική ανάλυση: έμφαση στη λειτουργία της απαρεμφατικής πρότασης, ως φέρουσας το κυρίως νόημα, και στις μετοχές με τις οποίες αποτυπώνονται οι όροι της ειρήνης (πιο συστηματική ενασχόληση με τα εν λόγω θέματα μπορεί να γίνει με τη βοήθεια του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας).
- Σταδιακή, από κοινού με τους/τις μαθητές/-τριες, σύνθεση της απόδοσης στη νέα ελληνική με τη βοήθεια των δεδομένων που προέκυψαν από τη γλωσσική εξομάλυνση.

- Ερμηνευτική προσέγγιση:
 - Υπενθύμιση της σκληρής πρότασης που προηγήθηκε νωρίτερα από τους συμμάχους-μέλη της Πελοποννησιακής συμμαχίας. Παρατήρηση του «μάλιστα» στην επισήμανση ότι ειδικά οι Κορίνθιοι και οι Θηβαίοι ήταν υπέρ της άτεγκτης στάσης. Γιατί οι εκπρόσωποι των δυο αυτών πόλεων υπερθεματίζουν στην υιοθέτηση τέτοιας θέσης;
 - Πώς διαφοροποιείται η στάση των Λακεδαιμονίων; Με ποιον τρόπο αποτυπώνεται λεκτικά; (οὐκ ἔφασαν). Οι Σπαρτιάτες λειτουργούν με γνώμονα έναν συνδυασμό ιδεαλισμού (η Αθήνα ως αδιαμφισβήτητος πρωτεργάτης της ιστορικής νίκης κατά των Περσών), ρεαλισμού (φόβος για τη δυνητική επανάκαμψη του περσικού κινδύνου) αλλά και στενού πολιτικού υπολογισμού (ανησυχία για την αυξανόμενη φιλοδοξία Κορινθίων και Θηβαίων).
 - Το χωρίο με όρους «λύσης» του δράματος των Αθηναίων.
 - Ποιοι οι όροι της ειρήνης; (καθελόντας, παραδόντας, καθέντας, νομίζοντας). Παρατήρηση της δομής και πυκνότητας του λόγου. Σε ποιον χρόνο βρίσκονται οι τρεις πρώτες μετοχές και σε ποιον η τελευταία; Πώς εξηγείται η διαφοροποίηση;
 - Ποιον γενικό στόχο υπηρετούσαν οι όροι; (ἔπεσθαι)

ο **Ανάθεση εργασιών– Δραστηριότητα επέκτασης (ενδεικτικά):**

Παραγωγή λόγου:

α) Ποιοι ήταν οι όροι της ειρήνης που επέβαλαν οι Λακεδαιμόνιοι και πού αποσκοπούσαν;
 β) Το 416 π.Χ. οι Αθηναίοι κατέσφαξαν τους κατοίκους της Μήλου*, επειδή οι τελευταίοι θέλησαν να αποστασιοποιηθούν από την αθηναϊκή ηγεμονία. Αφού λάβετε υπόψη σας και το ακόλουθο χωρίο του Θουκυδίδη, να σχολιάσετε τη μετάπτωση της μοίρας των Αθηναίων από την αλαζονεία της δύναμης στην προσδοκία του οίκτου των αντιπάλων.

ΜΗΛ. «Ὅστε δε θα δεχθείτε, μένοντας εμείς ήσυχoi, να είμαστε φίλοι αντί εχθροί, σύμμαχοι όμως κανενός από τους δυο σας;»

ΑΘ. « Όχι, γιατί δε μας βλάπτει τόσο ή εχθρα σας όσο η φιλία σας. Η φιλία σας, στα μάτια των υπηκόων μας, θα ήταν απόδειξη αδυναμίας μας, ενώ το μίσος σας απόδειξη της δύναμής μας.»

(Θουκ. 94 -95, Μτφ. Άγγελου

Βλάχου)

*Για την επέμβαση των Αθηναίων στη Μήλο και τον περίφημο διάλογο των Μηλίων (βλ. Θουκ. 5.116).

Συντακτικό:

γ) Μελέτη δευτερευουσών συμπερασματικών προτάσεων (από το εγχειρίδιο του Συντακτικού και σε συνδυασμό με τη σχετική ενότητα του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας).

δ) Δραστηριότητα επέκτασης και προβληματισμού (εν είδει μικροσεναρίου):

Με αφορμή τις δευτερεύουσες συμπερασματικές προτάσεις μπορεί να τεθεί στους/στις μαθητές/-τριες προς περαιτέρω προβληματισμό (στην τάξη ή για το σπίτι) σχετικά με τις «αποχρώσεις» της σύνδεσης προτάσεων η ακόλουθη περίπτωση:

Απόσπασμα προς παρατήρηση:

ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεσάν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρεῖη καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ·

Ξεν. Ελληνικά Β, 4, 23

Ενέργειες:

- Παρατήρηση της σύνδεσης των προτάσεων.
- Ανάλυση της δομής της ημιπεριόδου.
- Νεοελληνική απόδοση.
- Προβληματισμός για τα ακόλουθα:

- ✓ Οι δύο πρώτες δευτερεύουσες προτάσεις συνδέονται με το «και». Με τι χρόνο εκφέρεται η κάθε μια;
- ✓ Γιατί ο ιστορικός επιλέγει τη χρήση δύο διαφορετικών ιστορικών χρόνων;
- ✓ Μήπως πριν το «βιαιότερον» χρειάζεται κόμμα; Αν ναι, γιατί; Τι είναι τότε η πρόταση με ρήμα το «έφοβοῦντο»; Μήπως παραπέμπει, ως προς τη λειτουργία της, σε δευτερεύουσα συμπερασματική; Προβληματισμός για την ορθή χρήση του κόμματος.
- ✓ Τι είναι η πρόταση «ὡς οὐ χρεΐη καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ»; Γιατί εισάγεται με το «ὡς»;
- ✓ Παραπομπή στο Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας και το εγχειρίδιο του Συντακτικού στις ενότητες τις σχετικές με τις δευτερεύουσες προτάσεις και τη λειτουργία τους.

B.1.2. Ενδεικτικά μικροσενάρια

Ως μικροσενάριο νοείται μια δραστηριότητα ολιγόλεπτη (π.χ. δεκάλεπτη) που διακρίνεται από αυτονομία ή περιορισμένη αυτονομία (εντάσσεται, δηλαδή, σε ευρύτερη εκπαιδευτική δραστηριότητα, βλ. π.χ. σενάριο 1). Υπηρετεί την ανάγκη εμβάθυνσης σε συγκεκριμένο επιμέρους διδακτικό αντικείμενο (π.χ. κάποιο γλωσσικό φαινόμενο), ή/και τη διαθεματικότητα, διεπιστημονικότητα (π.χ. στοχευμένη μελέτη μιας διάστασης/στοιχείου της ιστορικής αφήγησης). Μπορεί να αφορά τη συντακτική δομή του αρχαίου λόγου, κάποιο γραμματικό φαινόμενο, την ανάγκη συστηματοποίησης ή/και επέκτασης της ιστορικής πληροφορίας κ.ο.κ. Στην περίπτωση των μικροσεναρίων ενδείκνυται σε πολλές περιπτώσεις η αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου και των δυνατοτήτων των ΤΠΕ (βλ. μικροσενάρια 1, 2).

Ενδεικτικές προτάσεις:

Μικροσενάριο 1:

Θέμα: Εντοπισμός γεωγραφικών αναφορών σε ψηφιακό χάρτη*

Στόχος: Συνειδητοποίηση της θέσης ιστορικών τόπων που αναφέρονται στην ιστοριογραφική αφήγηση.

Ενέργειες:

- Επισήμανση, με τα εργαλεία σήμανσης στον ψηφιακό χάρτη Google maps (ή, εναλλακτικά στο Google Earth ή στον ψηφιακό δυναμικό χάρτη Cruiser του λογισμικού «Περιπλάνηση στον Χωρο-χρόνο») των τοπωνυμίων που αναφέρει ο Ξενοφών στο Α.Ι.1-10: Ρόδος, Ροίτιον (ακρωτήριο του Ελλησπόντου, Ίλιον (Τροία), Άβυδος (πόλη στην ασιατική πλευρά του Ελλησπόντου), Σάρδεις (πόλη της Μικράς Ασίας, πρωτεύουσα της Λυδίας). Επικουρικά μπορεί να αξιοποιηθεί και το μαθησιακό αντικείμενο του Φωτόδεντρου «Πελοποννησιακός πόλεμος-Συμμαχίες».
- Με το εργαλείο «μέτρηση αποστάσεων» (υπάρχει ενεργό σε όλες τις παραπάνω προτεινόμενες ψηφιακές επιλογές) μέτρηση κάποιων χαρακτηριστικών αποστάσεων (π.χ. Ρόδος-Ελλάσποντος), ώστε να προσκτηθεί μια ρεαλιστική αίσθηση του

γεωγραφικού χώρου και των διανυόμενων διαδρομών που αναφέρονται στο αρχαίο κείμενο.

*Παρατήρηση: Το εν λόγω μικροσενάριο είναι ενταγμένο και στο 1^ο διδακτικό σενάριο, λειτουργεί, όμως, εδώ ως παράδειγμα για κάθε είδους δραστηριότητα ψηφιακής σήμανσης γεωγραφικών πληροφοριών που αναφέρονται στην ιστοριογραφική αφήγηση.

Μικροσενάριο 2:

Θέμα: Αναζήτηση στο ψηφιακό λεξικό (βλ. υπερσύνδεσμο παρακάτω) της σημασίας συγκεκριμένης ομάδας λέξεων του κειμένου (φερ' ειπείν λέξεων που είναι τελείως ανοίκειες στους/στις μαθητές/-τριες ή ανήκουν σε κοινή γραμματική κατηγορία, λ.χ. τα τριτόκλιτα μιας παραγράφου).

Υπερσύνδεσμος: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας – Liddel Scott

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/index.html

Στόχος: Γνωριμία με τα ψηφιακά λεξικά και εξοικείωση με αναζήτηση όρων και λέξεων

Ενέργειες:

- Αναζήτηση λέξεων-λημμάτων ανά ομάδες.
- Ανάγνωση (ή καταγραφή) ευρεθείσας ερμηνείας.
- Συζήτηση για ομοιότητες-διαφορές σε σχέση με τη σύγχρονη χρήση και σημασία των λέξεων και όρων.

Μικροσενάριο 3:

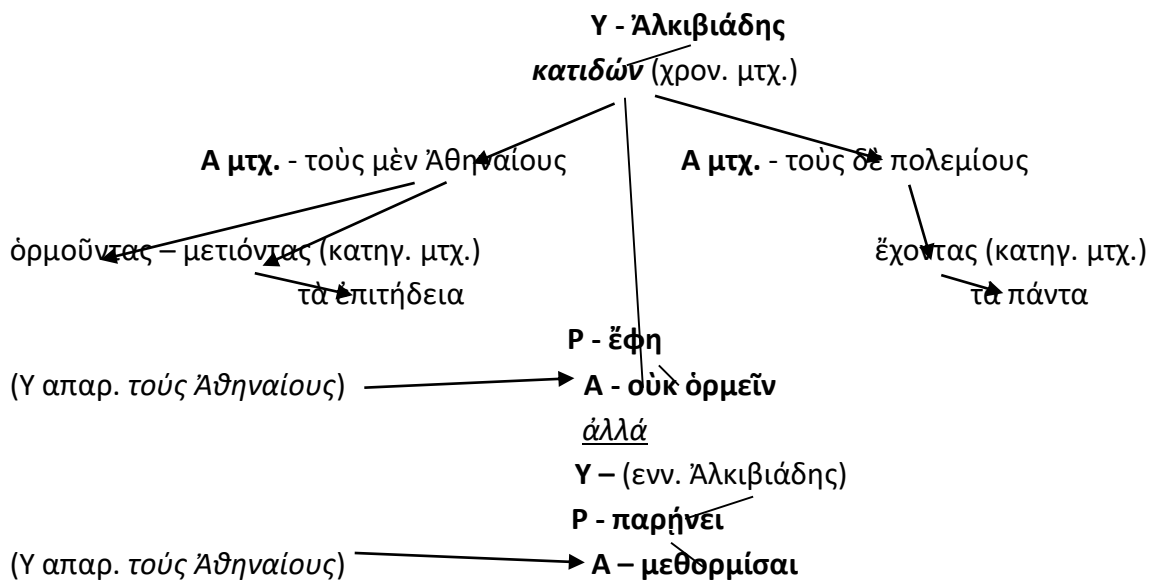
Θέμα: Διαγραμματική αποτύπωση της δομής του λόγου στο 2.1.25 των *Ελληνικών* (πρώτη ημιπερίοδος).

Στόχος: Η παρατήρηση της «συμμετρικής» δομής του αττικού λόγου μέσα από τον λειτουργικό «διάλογο» των ρηματικών τύπων (ρήματος, απαρεμφάτου, μετοχής).

Ενέργειες:

Διαγραμματική αποτύπωση υπό την καθοδήγηση του/της διδάσκοντος/-ουσας της δομής της πρώτης ημιπεριόδου, ώστε να αναδειχτεί η λειτουργική και, συνάμα, συμμετρική δόμηση του λόγου. Ειδικότερα:

- Επισήμανση των δύο ρημάτων σε ιστορικό χρόνο (*ἔφη, παρήνει*).
- Εντοπισμός του κοινού υποκειμένου (*Ἀλκιβιάδης*).
- Επισήμανση της χρονικής μετοχής *κατιδών* και αναγνώριση της λειτουργίας της (ως επιρρηματικού προσδιορισμού του χρόνου στο ρήμα).
- Εντοπισμός των αντικειμένων της μετοχής σε αιτιατική (*τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς πολεμίους*).
- Επισήμανση ότι τα αντικείμενα αυτά λειτουργούν και ως υποκείμενα στις κατηγορηματικές μετοχές (*ὄρμουῦντας, μειδόντας, ἔχοντας*).
- Αναγνώριση της δομής και της δεύτερης πρότασης και επισήμανση της ετεροπροσωπίας.

Μικροσενάριο 4:

Θέμα: Το υποκείμενο του απαρεμφάτου

Στόχος: Η εμπέδωση της λειτουργίας της ταυτοπροσωπίας και ετεροπροσωπίας.

Απόσπασμα προς παρατήρηση:

Ἐπεὶ δὲ ἦκε τετάρτῳ μηνί, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν Λύσανδρος τέως μὲν κατέχει, εἶτα κελεύει εἰς Λακεδαιμόνα ἰέναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος ὧν ἐρωτῶτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους.

Ξεν. 2.2.17

Ενέργειες:

- Παρατήρηση της δομής της τελευταίας ημιπεριόδου.
- Ποια είναι η κύρια πρόταση; (οὐ γὰρ εἶναι κύριος ...ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους)
- Ποιο ρήμα μπορεί να εννοηθεί σε αυτή;
- Ποιο είναι το υποκείμενο του απαρεμφάτου εἶναι; Σε ποια πτώση βρίσκεται;
- Ποια η συντακτική λειτουργία του ἐφόρους; Σε τι πτώση βρίσκεται και γιατί;
- Ποια είναι η μορφή της περιόδου σε πλήρη ανάπτυξη; Λύσανδρος (ἔφη) οὐ γὰρ εἶναι (Λύσανδρος) κύριος ...ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους (εἶναι κυρίους) ...
- Περαιτέρω μελέτη της σύνταξης του απαρεμφάτου και εξάσκηση στη σχετική ενότητα του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας.

B.1.3. Ενδεικτικές δραστηριότητες συγκριτικής ανάγνωσης

Αν και οι δραστηριότητες συγκριτικής ανάγνωσης μπορούν να βοηθούν και ως μικροσενάρια, στον βαθμό που χαρακτηρίζονται από σχετική αυτονομία και αποτελούν συχνά εργασίες επέκτασης, τις εξετάζουμε ξεχωριστά, καθώς, σύμφωνα με το νέο ΠΣ, αποτελούν στοιχείο της διακειμενικότητας που συνολικά διέπει τη διδακτική προσέγγιση του

αρχαίου ελληνικού κειμένου. Οι συγκριτικές αυτές αναγνώσεις προτείνεται να εντάσσονται στην πορεία διδασκαλίας των σχετικών ενοτήτων, αν ο χρόνος το επιτρέπει, ή, εναλλακτικά να ανατίθενται ως εργασίες για το σπίτι. Παρατίθενται κάποιες ενδεικτικές προτάσεις (στις οποίες έχει γίνει αντίστοιχα παραπομπή από τις σχετικές διδακτικές ενότητες, βλ. Α.3.1):

Δραστηριότητα 1

Απόσπασμα 1

Ο Θουκυδίδης για τον Αλκιβιάδη

Και με περισσότερο ζήλο απ' όλους προωθούσε την εκστρατεία (σ.τ.σ.: στη Σικελία) ο Αλκιβιάδης ο γιος του Κλεινία, θέλοντας τόσο να πάει κόντρα στο Νικία, αφού διέφερε μαζί του σ' όλα τα πολιτικά ζητήματα, και επειδή τον είχε αναφέρει τόσο επιτιμητικά, αλλά το κυριότερο, επειδή τον έκαψε ο πόθος να γίνει στρατηγός και είχε την ελπίδα πως με την αρχηγία του θα κυρίευε τη Σικελία και την Καρχηδόνα και συγχρόνως, αν πετύχαινε, θα ενίσχυε και τη δική του θέση με πλούτο και δόξα. Έχοντας δηλαδή μεγάλη επιρροή στους συμπολίτες του, ακολουθούσε τις επιθυμίες του που ξεπερνούσαν τα όρια της παρουσίας που είχε, τόσο για τους μεγάλους στάβλους όσο και για τ' άλλα του έξοδα· πράγμα που αργότερα έγινε από τους κυριότερους παράγοντες που γκρέμισαν την ηγεμονία των Αθηναίων. Γιατί φοβήθηκε ο κόσμος την έκταση της ασέλγειάς του σχετικά με τις σωματικές ηδονές και τον τρόπο της ζωής του, και τη μεγάλη φιλοδοξία που έδειχναν όλες του οι πράξεις σ' οποιονδήποτε τομέα ενεργούσε, και τον εχθρεύτηκαν με την εντύπωση πως ήθελε να γίνει τύραννος. Κι ενώ είχε στη δημόσια εκδήλωσή του ρυθμίσει περίφημα τα ζητήματα του πολέμου, όμως όλοι, από την ιδιαίτερη αγανάκτηση που του είχαν για τα καμώματά του, δίνοντας σε άλλους την αρχηγία, έφεραν την πολιτεία σε λίγο χρονικό διάστημα στην καταστροφή της.

Θουκ. 6.15.2-4 (Μτφ. Ε. Λαμπρίδης, ΚΕΓ)

Απόσπασμα 2

Η επιστροφή του Αλκιβιάδη μέσα από τα μάτια του Πλουτάρχου

Ο Αλκιβιάδης, και από πόθο να δει πλέον την πατρίδα, και ακόμη περισσότερο, από επιθυμία να δουν οι πολίτες ότι έχει νικήσει τους εχθρούς τόσες φορές, ανοίχτηκε στο πέλαγος, με τις Αττικές τριήρεις διακοσμημένες γύρω-γύρω με πολλές ασπίδες και λάφυρα, αλλά και ρυμουλκώντας μαζί πολλές αιχμάλωτες, κουβαλώντας επιπλέον περισσότερα ακρόπρωρα απ' όσες είχαν καταστραφεί και κυριευθεί απ' αυτόν. Ήταν σίγουρα όλες μαζί όχι λιγότερες από διακόσιες. Όσα πάλι προσθέτει σ' αυτά ο Δούρις ο Σάμιος, που ισχυρίζεται πως είναι απόγονος του Αλκιβιάδη, ότι δηλαδή για τους κωπηλάτες έπαιζε αυλό ο Χρυσόγονος ο Πυθιονίκης και ότι έδινε τον ρυθμό ο Καλλιπίδης, ο υποκριτής τραγωδιών, ντυμένοι με χιτώνες και χλαμύδες και άλλα θεατρικά στολίδια, αλλά και ότι με πορφυρό ιστίο αγκυροβολούσε η ναυαρχίδα στα λιμάνια σαν κάποιος που μεθυσμένος έχει έλθει στο κέφι, ούτε ο Θεόπομπος ούτε ο Έφορος ούτε ο Ξενοφώντας έχει γράψει, ούτε ήταν φυσικό να κάνει επίδειξη στους Αθηναίους αυτός που επέστρεφε από εξορία και μετά από τόσο μεγάλες συμφορές. Αντιθέτως, εκείνος ερχόταν φοβισμένος και με το που έπιασε στεριά, δεν

αποβιβάστηκε από την τριήρη, προτού, όρθιος στο κατάστρωμα, δει και τον ανιψιό του και πολλούς από τους άλλους φίλους και οικείους να τον υποδέχονται και να τον προσκαλούν. Όταν λοιπόν αποβιβάστηκε, οι άνθρωποι που συνέρρεαν έδιναν την εντύπωση ότι δεν έβλεπαν τους άλλους στρατηγούς, αλλά, τρέχοντας όλοι προς εκείνον, φώναζαν, τον φιλούσαν, τον περιτριγύριζαν και τον στεφάνωνναν, ενώ όσοι δεν μπορούσαν να πλησιάσουν κοίταζαν από μακριά, και οι πιο ηλικιωμένοι τον έδειχναν στους νέους. Και κάποιοι έκλαιγαν με δάκρυα ανάμικτα, από χαρά για την πόλη, αλλά και από την ανάμνηση, στην παρούσα ευτυχία, των προηγούμενων ατυχιών, που τούς έκανε να λογαριάζουν ότι ούτε στη Σικελία θα είχαν αποτύχει, ούτε κάποια άλλη από τις προσδοκίες θα έμενε ανεκπλήρωτη, αν είχαν τότε αφήσει τον Αλκιβιάδη στα πράγματα. Γιατί και τώρα, αν και παρέλαβε την πόλη σε σημείο που ήταν έτοιμη να απωλέσει τη δύναμή της στη θάλασσα, και στην ξηρά μετά βίας ήλεγχε την ύπαιθρο, ενώ παράλληλα βρισκόταν σε εσωτερικό αναβρασμό, εκείνος την ανάστησε από θλιβερά και ταπεινά λείψανα που ήταν, και είχε αποκαταστήσει όχι μόνον την κυριαρχία στη θάλασσα, αλλά και στην ξηρά αποδείκνυε ότι μπορούσε να νικά παντού τους εχθρούς.

Πλουτ. Αλκιβιάδης, 32, 2 -5 (Μτφ. Δημ. Μαρκαντωνάτος)

Εργασία:

α) Αφού λάβετε υπόψη όσα γράφει ο Ξενοφών για την επιστροφή του Αλκιβιάδη στο βιβλίο Ι των Ελληνικών, αλλά και τις δυο παραπάνω γνώμες (του Θουκυδίδη και του Πλουτάρχου) για τον άνδρα, να καταγράψετε τη δική σας εντύπωση για την προσωπικότητά του.

β) Ποια ήταν η στάση των Αθηναίων απέναντι στον Αλκιβιάδη; Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη όσα γράφει ο Ξενοφών, αλλά και τη μαρτυρία του Πλουτάρχου στο απόσπασμα 2.

Δραστηριότητα 2

Απόσπασμα 1

Ο Σωκράτης απέναντι στον παροξυσμό του πλήθους

Αν και οι απώλειες οφείλονταν σε στοιχεία της φύσης, ωστόσο ο Αθηναϊκός λαός στη φοβερή οδύνη του για τους νεκρούς ζήτησε να δικαστούν έξι από τους στρατηγούς που διοικούσαν τον στόλο και καταδίκασε και τους έξι κατά παράνομο τρόπο (έγινε μια ψηφοφορία για όλους) σε θάνατο. Ο μόνος από τους πρυτάνεις που τήρησε ως το τέλος αντίθετη στάση ήταν ο Σωκράτης. Η καταδικαστική απόφαση αποτελούσε οπωσδήποτε δικαστική δολοφονία. Και μολονότι μερικοί αντέδρασαν, υποστηρίζοντας ότι η διαδικασία ήταν παράνομη, το πλήθος επέμεινε, προβάλλοντας το δικαίωμά του «να κάνει ό,τι θέλει» (*Τὸ πλήθος ἐβόα δεινὸν εἶναι εἰ μὴ τις ἐάσει τὸν δῆμον πράττειν ὃ ἂν βούληται*. Ξεν. Ελληνικά, Ι, Ζ, 12). Πάνω από τον νόμο, λοιπόν, η θέληση του λαού! Η ριζοσπαστική δημοκρατία βρισκόταν στην κορύφωσή της.

U. Wilcken, Αρχαία ελληνική ιστορία, (Μτφ. Ιωάν. Τουλουμάκος), εκδ. Παπαζήση, 1976, σελ. 239-240

Απόσπασμα 2

Ο Αριστοτέλης για τα είδη της δημοκρατίας

Μια τρίτη μορφή δημοκρατίας είναι αυτή στην οποία μπορούν να καταλαμβάνουν αξιώματα όλοι οι πολίτες που δεν έχουν κάποιο κώλυμα (αν είναι, λ.χ., υπόλογοι για κάτι), η υπέρτατη όμως αρχή είναι ο νόμος· μια άλλη μορφή είναι αυτή στην οποία μπορούν όλοι να καταλαμβάνουν αξιώματα αρκεί να είναι πολίτες, η υπέρτατη όμως αρχή είναι ο νόμος. Μια άλλη μορφή δημοκρατίας είναι αυτή στην οποία ισχύουν όλα τα προηγούμενα, η υπέρτατη όμως αρχή είναι τώρα ο λαός, όχι ο νόμος· είναι η περίπτωση κατά την οποία τα ψηφίσματα έχουν μεγαλύτερη ισχύ από τον νόμο· αυτό συμβαίνει όταν στην πόλη υπάρχουν και δρουν δημαγωγοί. Στις δημοκρατικές πόλεις που κυβερνούνται κατά τον νόμο, δεν κάνει ποτέ την εμφάνισή του δημαγωγός, αλλ' είναι οι άριστοι πολίτες που έχουν την πρωτοκαθεδρία. Οι δημαγωγοί κάνουν την εμφάνισή τους εκεί όπου οι νόμοι δεν αποτελούν την υπέρτατη αρχή.

Αριστοτέλους Πολιτικά Δ 4, 22-26, (Αρχαία ελληνικά-Φιλοσοφικός λόγος, Γ' ΟΠΑΣ, ΙΤΥΕ)

Εργασία:

- α) Γιατί, κατά την γνώμη σας, η απόφαση για μια ψηφοφορία και για τους έξι στρατηγούς ήταν, σύμφωνα με τον συγγραφέα του αποσπάσματος 1, παράνομη;
- β) Έχοντας υπόψη και τα παραπάνω αποσπάσματα, να προβληματιστείτε σχετικά με την ποιότητα της δημοκρατικής λειτουργίας στις περιπτώσεις που το θυμικό του λαού αίρεται υπεράνω των νόμων. Ποιος ο ρόλος των δημαγωγών σε αυτή την περίπτωση;

Δραστηριότητα 3

Απόσπασμα 1

Πριν τον Λύσανδρο, διοικητής του στόλου των Λακεδαιμονίων ήταν ο Καλλικρατίδας. Στην τελευταία φάση του πολέμου, μετά τον θάνατο του Καλλικρατίδα, ο Λύσανδρος ανέλαβε και πάλι τη διοίκηση. Να πώς σκιαγραφεί ο ιστορικός Πλούταρχος τον Καλλικρατίδα:

Τον Λύσανδρο, αφού παρήλθε το έτος της ναυαρχίας του, διαδέχθηκε στη διοίκηση των πλοίων ο Καλλικρατίδας, άνθρωπος με φιλειρηνική και συμφιλιωτική διάθεση και με πανελλήνια αισθήματα. Ο Πλούταρχος (*Βίος Λυσάνδρου*, 6) πλέκει το εγκώμιο του Καλλικρατίδα λέγοντας πώς ήταν άνθρωπος με ελεύθερο και υψηλό φρόνημα και ότι θεωρούσε πώς κάθε ήττα Ελλήνων από Έλληνες είναι ευπρεπέστερη από το να κολακεύει κανείς και να συχνάζει στις θύρες βαρβάρων, πού εκτός από χρυσάφι δεν έχουν τίποτε άλλο καλό. Ο Λύσανδρος τού φέρθηκε υπεροπτικά ... Έκανε μάλιστα δυσχερή της θέσης του διαδόχου του, επιστρέφοντας στον Κύρο τα περισσευούμενα χρήματα. Ο Καλλικρατίδας δεν πτοήθηκε. Κάλεσε σε σύσκεψη τους συμμάχους και τους μίλησε απλά και λιτά. Στους Μιλησίους μάλιστα είπε και κάτι πού προσδιορίζει το ήθος του: ότι μπορούν να πολεμούν τους αντιπάλους τους χωρίς τη βοήθεια των βαρβάρων ... Και όταν του υποδείχθηκε ότι, προκειμένου να εξασφαλίσει χρήματα, μπορούσε να πουλήσει τους αιχμαλώτους ως

δούλους, ο Καλλικρατίδας πάλι είπε: «Εφόσον αυτός είναι αρχηγός και στο βαθμό που εξαρτάται από τον ίδιο, κανείς Έλληνας δεν θα πωληθεί ως δούλος».

Σ. Καργάκος, Ιστορία της αρχαίας Σπάρτης, εκδ. Gutenberg, 2006, σελ. 184.

Απόσπασμα 2

Έπειτα ο Λύσανδρος συγκέντρωσε τους συμμάχους και τους είπε να συσκεφθούν για την τύχη των αιχμαλώτων. Τότε κατηγορήθηκαν για πολλά οι Αθηναίοι: για εγκλήματα που είχαν κάνει και για άλλα που είχε ψηφίσει η Συνέλευσή τους να κάνουν, αν κέρδιζαν τη ναυμαχία — να κόψουν το δεξί χέρι σ' όλους τους αιχμαλώτους. Τους κατηγορήσαν κι ότι είχαν ρίξει στη θάλασσα ολόκληρο το πλήρωμα των πολεμικών που 'χαν στα χέρια τους, ενός ανδριώτικου κι ενός κορινθιακού· ο Φιλοκλής ήταν ο Αθηναίος στρατηγός που τους εξόντωσε. Ειπώθηκαν κι άλλα πολλά, κι αποφασίστηκε να εκτελέσουν όσους αιχμαλώτους ήταν Αθηναίοι εκτός από τον Αδείμαντο (αυτός μονάχος, στη Συνέλευση, είχε εναντιωθεί στο κόψιμο των χεριών — μερικοί μάλιστα τον κατηγορήσαν ότι πρόδωσε τον στόλο).

Ξεν. Ελληνικά, 2.1.31-32 (Μτφ. Ρ. Ρούφος, ΚΕΓ).

Απόσπασμα 3

Στην ιστορία των πολέμων της ελληνικής αρχαιότητας δεν είναι δύσκολο να εντοπίσουμε ουκ ολίγες περιπτώσεις βαρβαρότητας σε βάρος αιχμαλώτων· όμως η περίπτωση των Αιγός ποταμών είναι ιδιαίτερη, καθώς στην περίπτωση αυτή αναφέρεται ότι υπήρξε πλήρης άρνηση να αποδοθεί στα σώματα των Αθηναίων εκτελεσθέντων η νενομισμένη ταφή. Όλοι οι Αθηναίοι αιχμάλωτοι σφαγιάστηκαν με πρώτο τον στρατηγό Φιλοκλή. Σύμφωνα με τον Παισανία (9.32.9) ο Λύσανδρος ήταν εκείνος που αρνήθηκε την ταφή στους Αθηναίους (*καί σφίσι οὐδὲ ἀποθανοῦσι ἐπήνεγκε γῆν*) [...] Ο περιηγητής, σε μια εκτίμηση που κάνει για την πολιτεία του Λυσάνδρου, κρίνει την πράξη αυτή ως εκδήλωση εκ μέρους του μιας επονεϊδιστής συμπεριφοράς.

W. K. Pritchett: The Greek state at war, part IV, (Μτφ αποσ/τος: Δημ. Μαρκαντωνάτος), University of California Press, 1985, σελ. 239.

Απόσπασμα 4

Στιχομυθία για την τύχη ενός αιχμαλώτου

ΑΓΓ. οὐκ ἔστ' ἀνυστὸν τόνδε σοι κατακτανεῖν.

ΑΛ. ἄλλως ἄρ' αὐτὸν αἰχμάλωτον εἴλομεν.

εἴργει δὲ δὴ τίς τόνδε μὴ θνήσκειν νόμος;

ΑΓΓ. τοῖς τῆσδε χώρας προστάταισιν οὐ δοκεῖ.

ΑΛ. τί δὴ τόδ'; ἐχθροὺς τοισίδ' οὐ καλὸν κτανεῖν;

ΑΓΓ. οὐχ ὄντιν' ἄν γε ζῶνθ' ἔλωσιν ἐν μάχηι.

(ΑΓΓ. Δεν σου είναι βολετό να τον θανατώσεις!
 ΑΛΚ. Μάταια λοιπόν τον πιάσαμε αιχμάλωτό μας;
 Και ποιος νόμος εμποδίζει τον θάνατό του;
 ΑΓΓ. Έχουν ενάντια γνώμη οι άρχοντες του τόπου!
 ΑΛΚ. Γιατί; Σωστός ο θάνατος του εχθρού δεν είναι;
 ΑΓΓ. Όχι του πιασμένου ζωντανού στη μάχη.)

Ευριπ. *Ηρακλείδα*, στ. 961-966 (Μτφ. Κ. Βάρναλης, ΚΕΓ).

Εργασία:

- α) Ποια στοιχεία για την προσωπικότητα και το αξιακό σύστημα των Καλλικρατίδα και Λυσάνδρου συνάγονται από τα παραπάνω αποσπάσματα;
- β) Έχει υποστηριχθεί ότι το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου βρήκε τα ήθη στον ελληνικό κόσμο εξαχρειωμένα και κάθε έννοια εθιμικού δικαίου καταρρακωμένη. Τεκμηριώνεται η άποψη αυτή από τα παραπάνω αποσπάσματα;

Δραστηριότητα 4

Απόσπασμα 1

Η επιμονή των Λακεδαιμονίων για την κατεδάφιση των τειχών

Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης εἶπεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λύσανδρον, εἰδὼς ἥξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ἢ πίστεως ἔνεκα. Πευμφθεὶς δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὅποτε Ἀθηναῖοι ἔμελλον διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τὸν σῖτον ἅπαντα ὅ,τι τις λέγοι ὁμολογήσειν. [...] Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίους ἔπεςθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἠγῶνται. Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανέφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ξεν. Ελληνικά, Β.2. 16-21

Απόσπασμα 2

Η σημασία των μακρών τειχών για την Αθήνα

Οι άνθρωποι που προμήθευαν τους ζωτικούς «χυμούς» της πόλης, δηλαδή τα εισαγόμενα προϊόντα, τα τρόφιμα και τον φόρο υποτέλειας, ὅ,τι διατηρούσε την Αθήνα ισχυρή, προέρχονταν από τη ναυτική αυτοκρατορία της στο Αιγαίο. Τεράστια μακρὰ τείχη, που ἔφταναν μέχρι τον Πειραιά, εξασφάλιζαν ὅτι το σπαρτιατικὸ πεζικὸ θα παρέμενε ἀπ' ἔξω, ἐνῶ το ζωτικῆς σημασίας ναυτικὸ ἐμπόριο μποροῦσε να φτάνει στην Αθήνα ἀδιάκοπα, καθὼς ἡ υπεροχὴ τῆς αθηναϊκῆς ναυτικῆς δυνάμεως το προστάτευε ἀπὸ τον πελοποννησιακὸ στόλο. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 5^{ου} αἰῶνα οἱ Αθηναῖοι, με τὴν ἐλπίδα να διαδώσουν τις μη παραδοσιακῆς ιδέες τους για τὴν ἀποφυγὴ τῆς σπλιτικῆς μάχης στην πεδιάδα, ἀπέστειλαν εἰδικὰ στρατιωτικὰ σώματα «κτιστῶν μακρῶν τειχῶν» σε ἄλλες πόλεις, ὅπως τὸ Ἄργος ἢ ἡ Πάτρα,

συνηγορώντας υπέρ της ανέγερσης παρόμοιων αμυντικών συστημάτων (Πλουτ. Αλκιβ. 2-3). Το αποτέλεσμα: οι πιθανότητες ότι μια απλή σύγκρουση σπαρτιατικού και αθηναϊκού πεζικού θα απέβαινε ο αποφασιστικός παράγοντας που θα καθόριζε την έκβαση ενός πολέμου μεταξύ των δύο κρατών ήταν τώρα μικρότερες. Από άκρη σε άκρη σε ολόκληρη την Ελλάδα η παλιά συνήθεια να συγκεντρώνονται οι πολεμιστές σε σχηματισμό, για να αποφασιστεί η έκβαση μιας αντιπαράθεσης μέσα στο πεδίο της μάχης σχεδόν ξεχάστηκε. Ο πόλεμος πλέον μπορούσε να διαρκέσει αμέτρητα χρόνια σε μια ποικιλία χερσαίων και θαλάσσιων συγκρούσεων, μέσα σε ένα τεράστιο θέατρο επιχειρήσεων, όπου εμπλέκονταν στρατιώτες και πολίτες, έως ότου εξαντληθούν και οι δυο πλευρές, έχοντας υποφέρει την απaráλλαχτη δυστυχία του πολέμου που τόσο καλά γνωρίζει ο σύγχρονος πολιτισμός.

V.D. Hanson, Ο δυτικός τρόπος πολέμου, (Μτφ. Μάρ. Μπλέτας), εκδ. Τουρική, Αθήνα 2003, σελ. 73

Εργασία:

Στο απόσπασμα 1 γίνεται σαφές ότι οι Σπαρτιάτες επέμεναν ιδιαίτερα για την κατεδάφιση των μακρών τειχών. Πώς εξηγείται αυτή η επιμονή; Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη και τις πληροφορίες που παρέχει σχετικά το απόσπασμα 2.

Δραστηριότητα 5

Απόσπασμα 1

Η «παθολογία» του πολέμου

Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους άλλαζαν ακόμα και την σημασία των λέξεων. Η παράλογη τόλμη θεωρήθηκε ανδρεία και αφοσίωση στο κόμμα, η προσωπική διστακτικότητα θεωρήθηκε δειλία που κρύβεται πίσω από εύλογες προφάσεις και η σωφροσύνη προσωπίδα της ανανδρίας. Η παραφορά θεωρήθηκε ανδρική αρετή, ενώ η τάση να εξετάζονται προσεκτικά όλες οι όψεις ενός ζητήματος θεωρήθηκε πρόφαση για υπεκφυγή. Όποιος ήταν έξαλλος γινόταν ακουστός, ενώ όποιος έφερνε αντιρρήσεις γινόταν ύποπτος. Όποιον επινοούσε κανένα τέχνασμα και πετύχαινε, τον θεωρούσαν σπουδαίο, κι όποιον υποψιαζόταν σύγκαира και φανέρωνε τα σχέδια του αντιπάλου, τον θεωρούσαν ακόμα πιο σπουδαίο. Ενώ όποιος ήταν αρκετά προνοητικός, ώστε να μην χρειαστούν τέτοια μέσα, θεωρούσαν ότι διαλύει το κόμμα και ότι είναι τρομοκρατημένος από την αντίπαλη παράταξη. Με μια λέξη, όποιος πρόφτανε να κάνει κακό πριν από άλλον, ήταν άξιος επαίνου, καθώς κι εκείνος που παρακινούσε στο κακό όποιον δεν είχε σκεφτεί να το κάνει.

Θουκυδίδου βιβλ. Γ' 82-83, Η «παθολογία» του πολέμου (Μτφ. Ά. Βλάχος)

Απόσπασμα 2

Ο Κριτίας διατάζει την εκτέλεση του Θηραμένη

Ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν ὁ τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἔνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην· ἐκεῖνοι δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἡγουμένου αὐτῶν Σατύρου τοῦ θρασυτάτου τε καὶ ἀναιδεστάτου, εἶπε μὲν ὁ Κριτίας· «Παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον. Ὑμεῖς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες οἱ ἔνδεκα οὐ δεῖ τὰ ἐκ τούτων πράττετε».

Ξεν. Ελληνικά, Β.3.54-55

Απόσπασμα 3

Η «Νέα Ομιλία»

Το Υπουργείο Αλήθειας (ΥΠ.ΑΛ. στη Νέα Ομιλία) κυριαρχούσε ξεχωρίζοντας μέσα στο τοπίο. Ήταν ένα τεράστιο πυραμιδοειδές κτήριο από άσπρο αστραφτερό μπετόν που, πάτωμα το πάτωμα, έφτανε τα τριακόσια μέτρα ύψος στον αέρα. Από το σημείο που στεκόταν ο Γουίνστον, μόλις που μπορούσε να διαβάσει στην άσπρη όψη του κτηρίου με τα κομψά γράμμα τα τρία συνθήματα: Ο πόλεμος είναι ειρήνη, η ελευθερία είναι σκλαβιά, άγνοια είναι δύναμη [...] Το λεξιλόγιο της Νέας Ομιλίας, σε σύγκριση με το δικό μας, ήταν πολύ μικρό, και αναζητούσαν διαρκώς καινούριους τρόπους να το περιορίσουν περισσότερο. Η Νέα Ομιλία διέφερε πράγματι από όλες τις άλλες γλώσσες ως προς αυτό: κάθε χρόνο γινόταν πιο φτωχή, αντί να εμπλουτίζεται. Κάθε αφαίρεση που της έκαναν ήταν κέρδος, γιατί, όσο λιγότερη ευχέρεια έχει να επιλέξει κανείς ανάμεσα σε λέξεις, τόσο μικρότερος είναι ο πειρασμός να σκεφτεί.

G. Orwell, 1984, (Μτφ. Μ. Καρβέλα), εκδ. Ωκεανίδα, σελ. 11 και 316

Εργασία:

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη (απόσπασμα 1), το πρώτο «θύμα» του πολέμου είναι η γλώσσα.

α) Αφού μελετήσετε τα αποσπάσματα 1 και 2, να εξετάσετε πώς η γλώσσα «εργαλειοποιείται» σε περιόδους πολιτικής ανωμαλίας, ειδικά από αυταρχικές εξουσίες, για την εξυπηρέτηση ανίερων σκοπών.

β) Παρατηρήστε την υπαινικτική και «υπηρεσιακή» γλώσσα του Κριτία. Τι επιδιώκει ο τελευταίος με την επιστράτευση τέτοιου είδους γλώσσας; Αναζητήστε ανάλογα ιστορικά παραδείγματα που καταδεικνύουν ότι η γλώσσα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως «όπλο» συγκάλυψης απάνθρωπων εγκλημάτων.

Δραστηριότητα 6

Απόσπασμα 1

Ο παιάνας που ακούστηκε πριν από την έναρξη της ναυμαχίας στη Σαλαμίνα, όπως τον παρέδωσε ο τραγικός ποιητής Αισχύλος στην τραγωδία «Πέρσαι»:

ἼϞ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,

ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ

παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶν ἔδη,
 θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν."
 («Ἐμπρός, των Ελλήνων
 γενναία παιδιά! ελευθερώστε πατρίδα,
 τέκνα, γυναίκες και των πατρικῶν θεῶν σας
 ελευθερώστε τα ιερά και των προγόνων
 τους τάφους· τώρα για όλα ἔναι που πολεμάτε.»)

Αισχ. Πέρσαι, στ. 402-405, (Μτφ. Ι. Γρυπάρης), ΚΕΓ

Απόσπασμα 2

Ο Θρασύβουλος εμψυχώνει τους δημοκρατικούς

«Θυμηθήτε, πολίτες —κι όσοι δεν το ξέρετε, μάθετέ το— ότι στο δεξιό εκείνων που πλησιάζουν βρίσκονται αυτοί που εδώ και τέσσερις μέρες νικήσατε και πήρατε στο κυνήγι. Στο άκρο αριστερό τους πάλι είναι οι ίδιοι οι Τριάντα —αυτοί που δίχως σε τίποτα να έχουμε φταίξει μας εξόριζαν από την πόλη, μας έδιωχναν από τα σπίτια μας κ' έκαναν προγραφές των αγαπημένων μας. Να όμως που τώρα τους έλαχε κάτι που αυτοί ποτέ δεν περίμεναν, ενώ εμείς πάντα το ευχόμασταν - τους αντικρύζουμε με τα όπλα στα χέρια! Κάποτε μας έπιαναν την ώρα που τρώγαμε, την ώρα που κοιμόμασταν, την ώρα που ήμασταν στην Αγορά· άλλοι εξοριστήκαμε όχι μόνο αναίτια, αλλά δίχως να βρισκόμαστε καν στην πόλη. Γι' αυτό και οι θεοί παίρνουν τώρα φανερά το μέρος μας: μέσα στην καλοκαιρία προκαλούν θύελλα την ώρα που μας συμφέρει· όταν κάνουμε επιχείρηση, λίγοι εμείς εναντίον πολλών εχθρών, θριαμβεύουμε χάρη στην εύνοιά τους· και να τώρα που μας έφεραν σε τοποθεσία όπου οι εχθροί έχουν ν' ανέβουν ανήφορο κ' έτσι δεν μπορούν ούτε δόρατα, ούτε ακόντια να ρίξουν πάνω από τα κεφάλια των μπροστινών τους, ενώ εμείς από ψηλά θα τους φτάνουμε και με δόρατα και μ' ακόντια και με πέτρες και θα χτυπήσουμε πολλούς. Θα νόμιζε κανένας ότι με τις πρώτες σειρές τους τουλάχιστον θα χρειαστή να πολεμήσουμε σαν ίσοι προς ίσους· αν όμως εσείς ρίχνετε τα βέλη σας πυκνά-πυκνά, όπως πρέπει, κανένας σας δε θ' αστοχήση — γεμάτος καθώς είν' ο δρόμος από δαύτους. Αυτοί πάλι θα κρύβονται όλη την ώρα κάτω από τις ασπίδες τους για να προφυλαχτούν— έτσι θα μπορούμε να τους χτυπάμε όπου θέλουμε, σα νάναι τυφλοί, αλλά και να ορμάμε καταπάνω τους και να τους γκρεμίζουμε. Ἐμπρός λοιπόν, άνδρες, αγωνιστήτε με τέτοιο τρόπο, που ο καθένας σας να νιώση ότι σ' αυτόν χρωστάμε το πιο πολύ τη νίκη! Γιατί αυτή, αν θέλη ο θεός, θα μας δώσει πίσω πατρίδα, σπίτια, ελευθερία, τιμές, παιδιά —σ' όσους έχουν— και γυναίκες. Τρισευτυχισμένοι θάναι στ' αλήθεια όσοι από μας, νικητές, ζήσουν για να δουν τη γλυκύτατη εκείνη μέρα! Ευτυχισμένος όμως κι όποιος σκοτωθή, γιατί σε κανένα —και πλούσιος νάναι— δε θα στηθή μνημείο λαμπρό σαν το δικό του! Όταν λοιπόν έρθη η στιγμή θ' αρχίσω εγώ να τραγουδάω τον παιάνα- και μόλις επικαλεστούμε τον Ενυάλιο ας ορμήσουμε όλοι με μια καρδιά, να ξεπληρώσουμε σ' αυτούς τους ανθρώπους τις προσβολές που μας έκαναν!»

Ξεν. Ελληνικά, Β' 4.13-17, (Μτφ. Ρ. Ρούφος), ΚΕΓ

Απόσπασμα 3

Ο Σπαρτιάτης Βρασιδάς εμψυχώνει τους άνδρες του προ μιας σύγκρουσης με ιλλυρικά φύλα στη Μακεδονία.

«Πελοποννήσιοι. Αν δεν υποπτεύομαι ότι έχετε τρομάξει επειδή απομονωθήκατε κι επειδή οι εχθροί μας είναι βάρβαροι και πολλοί, θα σας έλεγα μερικά προτρεπτικά μόνο λόγια χωρίς να σας κάνω διδαχή. Αλλά τώρα που μας εγκατέλειψαν οι σύμμαχοί μας και αντικρίζουμε πολυάριθμο εχθρό, θα προσπαθήσω, θυμίζοντάς σας με λίγα παραινετικά λόγια μερικά πράγματα, να σας δώσω τις βασικές μου οδηγίες. Στον πόλεμο είστε γενναίοι από την αρετή που έχετε σεις οι ίδιοι και όχι επειδή σας βοηθούν σύμμαχοι. Δεν πρέπει να φοβάστε το πλήθος των εχθρών, αφού δεν κατάγεστε από πολιτεία όπου οι πολλοί εξουσιάζουν τους λίγους, αλλά, αντίθετα, στην πολιτεία σας τους πολλούς εξουσιάζουν οι λίγοι, οι οποίοι δεν έχουν αποκτήσει την εξουσία τους με άλλον τρόπο παρά με την αγωνιστική τους υπεροχή. Όσο για τους βαρβάρους, τους οποίους τώρα φοβάστε επειδή δεν τους γνωρίζετε, πρέπει να είστε πεπεισμένοι, και από τις επιχειρήσεις όπου συγκρουστήκατε εναντίον τους μαζί με τους Μακεδόνες, και από τα όσα συμπεραίνω εγώ και πληροφορήθηκα από άλλους, ότι δεν είναι τρομερός αντίπαλος. Όταν ένας εχθρός, ενώ είναι αδύνατος, παρουσιάζεται σαν να είναι ισχυρός, τότε, αν πληροφορηθεί κανείς την πραγματική του αξία, τον αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη τόλμη, ενώ αν δεν ξέρει από πριν την αξία ενός πραγματικά δυνατού εχθρού, τότε τον αντιμετωπίζει με υπερβολική τόλμη. Οι εχθροί μας αυτοί, όταν κάνουν επίθεση εναντίον όσων δεν τους ξέρουν, είναι βέβαια τρομεροί. Το πλήθος τους είναι φοβερό, οι αλαλαγμοί τους αφόρητοι και σείοντας τα όπλα τους στο κενό, προκαλούν τον τρόμο. Αλλ' αν κανείς δεν τρομάξει μ' αυτά και προβάλλει αντίσταση και γίνει συμπλοκή, αλλάζουν όψη τα πράγματα. Δεν πολεμούν σε παράταξη μάχης και δεν ντρέπονται να εγκαταλείψουν μια θέση αν πιεστούν σε κάποιο σημείο. Γι' αυτούς η έφοδος και η φυγή είναι το ίδιο κι έτσι δεν κρίνουν την ανδρεία με κριτήρια αρετής —γιατί ο καθένας τους πολεμάει όπως θέλει κι έτσι μπορεί να δικαιολογήσει την φυγή του με πρόφαση την σωτηρία— και νομίζουν ότι είναι ασφαλέστερο γι' αυτούς να σας πανικοβάλλουν φοβερίζοντας από μακριά, παρά να αγωνιστούν σώμα προς σώμα. Αλλιώς θα μας είχαν κιόλας επιτεθεί. Βλέπετε, λοιπόν, ότι ο τρόμος τον οποίον προκαλούν στην αρχή, δεν κρατάει —πραγματικά— πολύ και μόνο τα μάτια σας και τ' αυτιά σας εντυπωσιάζουν. Αν αντισταθείτε στην πρώτη έφοδό τους και, όταν έρθει η στιγμή, αρχίσετε πάλι να υποχωρείτε με τάξη και πειθαρχία, θα φτάσετε γρήγορα σε ασφαλισμένο μέρος και θα έχετε μάθει ότι τέτοιοι συρφετοί, αν αντισταθεί κανείς στην πρώτη κρούση τους, δείχνουν από μακριά μόνο θάρρος, με απειλητικές φωνές. Ενώ, αν υποχωρήσει κανείς στις φωνές αυτές, τότε μόνο δείχνουν γενναιότητα χωρίς να διατρέχουν κίνδυνο»

Θουκ. Δ. 126 (Μτφ. Α. Βλάχος)

Εργασία:

Τα αποσπάσματα 1, 2 και 3 αφορούν διαφορετικές ιστορικές περιστάσεις. Υπάρχουν όμως κάποια χαρακτηριστικά κοινά σημεία ως προς την πρόθεση των ομιλητών αλλά και τα συναισθήματα που τους διακατέχουν. Να εντοπίσετε τα σημεία αυτά και να διατυπώσετε τους προβληματισμούς σας σε σχέση με τη στάση των ανθρώπων σε καταστάσεις ανάλογες με εκείνες στις οποίες αναφέρονται τα αποσπάσματα.

Δραστηριότητα 7

Απόσπασμα 1

Το καθεστώς των τριάκοντα πνέει τα λοίσθια

Τῆ δ' ὕστεραία οἱ μὲν τριάκοντα πάνυ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι συνεκάθηοντο ἐν τῆσδ' συνεδρίῳ· τῆσδ' δὲ τρισχιλίων ὅπου ἕκαστοι τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεσαν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρεῖη καθυφίεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἡδίκηκεναι, αὐτοὶ τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοντο τούτων τῆσδ' ἀκακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔφασαν χρῆναι πείθεσθαι οὐδ' ἐπιτρέπειν ἀπολλύναι τῆσδ' πόλιν. Καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἐλέεσθαι. Καὶ εἶλοντο δέκα, ἕνα ἀπὸ φυλῆς.

Ξενοφών, Ελληνικά, ΙΙ, Δ, 23.

Απόσπασμα 2

Αποκατάσταση της δημοκρατίας και συμφιλίωση

Αργότερα, όταν έμαθαν ότι οι ολιγαρχικοί της Ελευσίνας στρατολογούσαν ξένους μισθοφόρους, αφού έκαναν γενική επιστράτευση εναντίον τους, τους στρατηγούς των ολιγαρχικών τους σκότωσαν, όταν εκείνοι παρουσιάστηκαν για διαπραγματεύσεις, και τους άλλους, αφού έστειλαν φίλους και συγγενείς, τους έπεισαν να συμφιλιωθούν. Κι αφού έδωσαν όρκους ότι ειλικρινά δεν θα κρατήσουν κακία αναμεταξύ τους, και σήμερα ακόμα ζουν όλοι μαζί ως συμπολίτες και οι δημοκρατικοί τηρούν πιστά τους όρκους τους.

Ξενοφών, Ελληνικά, ΙΙ, Δ, 43 (Μτφ, Γ.Α. Ράπτης, ΚΕΓ).

Απόσπασμα 3

Ο Μαντίθεος απαντά στις κατηγορίες για συνεργασία με την τυραννία

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Αθήνα, ο Μαντίθεος ζητεί να γίνει βουλευτής. Κατηγορείται όμως ότι κατά την περίοδο των τριάντα τυράννων υπήρξε ιππέας, γεγονός που υπονοεί ότι συνεργάστηκε με τους τυράννους. Ο ίδιος απαντά στην κατηγορία, μεταξύ άλλων, με τα ακόλουθα:

Και ακόμη, κύριοι βουλευτές, αν βέβαια υπηρέτησα ως ιππέας, δεν θα το αρνιόμουν με επιμονή σα να είχα κάνει κάτι φοβερό αλλά θα είχα την αξίωση να εγκριθώ ως βουλευτής ύστερα από δοκιμασία, αν θα αποδείκνυα ότι κανένας από τους συμπολίτες μου δεν έχει κακοποιηθεί από μένα. Και βλέπω ότι και εσείς έχετε αυτή τη γνώμη και ότι πολλοί, βέβαια, από εκείνους που τότε υπηρέτησαν ως ιππείς είναι (τώρα) βουλευτές και ότι πολλοί από αυτούς έχουν εκλεγεί (τώρα) στρατηγοί και ίππαρχοι.

Λυσία, Υπέρ Μαντιθέου (Μτφ. Γ.Α. Ράπτης, εκδ. Ζήτηρος).

Απόσπασμα 4

Το «στιγμαίο» αδίκημα

Στις 2 Ιουλίου 1975 με βούλευμά της η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου απέρριψε τις αιτήσεις αναίρεσεως των πρωταιτίων της 21^{ης} Απριλίου 1967, οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι η δίωξή τους ήταν παράνομη, γιατί η «επανάστασή» είχε δημιουργήσει δίκαιο. Με άλλο βούλευμα η Ολομέλεια του Ανωτάτου δικαστηρίου αποφάνθηκε ότι το πραξικόπημα του Απριλίου ήταν στιγμαίο και όχι διαρκές. Η δεύτερη αυτή απόφαση συνεπαγόταν ότι αυτοί που συνεργάστηκαν με τους πρωταιτίους του 1967 και είχαν αναλάβει θέσεις στον κρατικό μηχανισμό δεν επρόκειτο να διωχθούν για αυτήν καθεαυτήν την ιδιότητά τους... Η απόφαση αυτή καταγγέλθηκε από την αντιπολίτευση [...], καθώς (κατά τη γνώμη της) άφηνε ανενόχλητο μεγάλο αριθμό συνεργατών της χούντας και περιόριζε ουσιαστικά την κάθαρση του κρατικού μηχανισμού.

I.E.E. , Εκδοτική Αθηνών, τόμος ΙΣΤ΄, σελ. 308.

Εργασία:

Να διαβάσετε συγκριτικά τα τέσσερα αποσπάσματα: Ποιο ζήτημα τίθεται σε αυτά και ποιος προβληματισμός εγείρεται σε σχέση με την ευθύνη και τη στάση των απλών πολιτών σε περιόδους πολιτειακής εκτροπής;

Δραστηριότητα 8

Απόσπασμα 1

Αποστροφή του Θρασύβουλου προς τους ολιγαρχικούς

Όταν κατέβηκαν (ενν. οι δημοκρατικοί από την Ακρόπολη), οι στρατηγοί συγκάλεσαν Συνέλευση όπου μίλησε ο Θρασύβουλος: «Εσάς, που ανήκετε στην ολιγαρχική παράταξη», είπε, «σας συμβουλεύω να καταλάβετε ποιοι είστε — και θα καταλάβετε καλύτερα, αν καθίσετε να σκεφτείτε τί είναι που σας κάνει τόσο υπεροπτικούς, ώστε να θέλετε να μας εξουσιάζετε. Τάχα είστε περισσότερο δίκαιοι; Μα ο λαός ποτέ δεν σας αδίκησε για χρηματικό συμφέρον, κι ας είναι πιο φτωχός από σας — ενώ εσείς, οι πιο πλούσιοι απ' όλους, έχετε κάνει πολλές κακοήθειες για το κέρδος. Αφού λοιπόν δεν σας διακρίνει δικαιοσύνη, σκεφτείτε μήπως έχετε λόγο να καμαρώνετε για την παλικαριά σας. Αλλά τί καλύτερο κριτήριο υπάρχει, από το πώς πολεμήσαμε αναμεταξύ μας; Ή μήπως θα πείτε ότι μας ξεπερνάτε σ' εξυπνάδα — εσείς που είχατε και τείχη και όπλα και χρήματα και τους Πελοποννησίους για συμμάχους, κι όμως νικηθήκατε από μας που τίποτα δεν είχαμε απ' αυτά; Τάχα νομίζετε ότι πρέπει να υπερηφανεύεστε για την υποστήριξη των Λακεδαιμονίων; Γιατί; Όπως παραδίδει κάποιος δεμένο από το λαιμό ένα σκυλί που δαγκώνει, έτσι κι εκείνοι σας παραδώσαν στον αδικημένο τούτο λαό, πριν σηκωθούν να φύγουν! — Όμως από σας, φίλοι, ζητάω να μην παραβείτε κανέναν από τους όρκους που δώσατε. Ίσα ίσα, κοντά στις άλλες αρετές σας, να δείξετε ότι είστε και πιστοί στον όρκο σας και θεοφοβούμενοι!»

Ξεν. Ελληνικά, 2.4.40-42 (Μτφ. Ρ. Ρούφος-ΚΕΓ).

Απόσπασμα 2

Τιμή και δόξα στον Λουίς Ουρζούα

Η αλήθεια είναι ότι το παγκόσμιο ενδιαφέρον κλιμακώθηκε και έφτασε στην κορύφωσή του από τη στιγμή (Σ.τ.σ: αρχές του 2009) που πιστοποιήθηκε ότι οι 33 ανθρακωρύχοι ήταν ζωντανοί στα 700-750 μέτρα κάτω από την επιφάνεια. Ως εκείνη τη στιγμή, η είδηση αφορούσε τον στενό κύκλο των συγγενών και φίλων και σίγουρα δεν ξεπερνούσε τα όρια της πολύπαθης Χιλής. [...] Η υπόλοιπη ανθρωπότητα ακολούθησε και ευαισθητοποιήθηκε χάρις στην παρουσία των ηλεκτρονικών κυρίως ΜΜΕ που αντελήφθησαν πολύ γρήγορα το μέγεθος της ανθρώπινης ιστορίας που μπορούσε να εξελιχθεί μπροστά στις κάμερες, από τη στιγμή που οι θαμμένοι ζωντανοί βρέθηκαν και μπορούσαν να επικοινωνήσουν με τον έξω κόσμο.

Ακριβώς τότε μάθαμε για την προσωπικότητα του Λουίς Ουρζούα. Του πολύπειρου μεταλλωρύχου που ήταν επικεφαλής της βάρδιας και που ανακηρύχθηκε σε ηγετική φυσιογνωμία μεγάλου βεληνεκούς. Που στήριξε τους άντρες του, επέβαλε σύμπνοια, πειθαρχία και συντροφικότητα, ειδικά τις πρώτες 17 ημέρες, όταν οι ίδιοι ήξεραν ότι οι ελπίδες διάσωσής τους ήταν μηδαμινές και κανείς δεν περίμενε να τους βρουν ζωντανούς. Που κατάφερε να καταπολεμήσει τον πανικό και που σαν αληθινός ηγέτης φρόντισε πρώτα να διασωθούν όλοι οι άλλοι και να βγει τελευταίος αυτός στην επιφάνεια. Και που όταν βγήκε, γονάτισε και τραγούδησε τον εθνικό ύμνο της χώρας του, γνωρίζοντας πολύ καλά τη σημασία των ορυχείων για την πατρίδα του και τους ποταμούς αίματος που έχουν χύσει οι μεταλλωρύχοι για την οικονομία και τη δημοκρατία της.

Το πιθανότερο είναι ότι ο Λουίς Ουρζούα θα ανήκει στους τελευταίους, αν δεν τον κερδίσει η πολιτική με τα προσόντα που φανέρωσε την κρίσιμη και ασφαλώς κορυφαία στιγμή της ζωής του. [...] Ένας φυσικός ηγέτης που αναδείχθηκε μέσα από την ίδια τη ζωή.

Του Άγγελου Στάγκου (εφ. Καθημερινή, 15-10-2010, διασκευή).

Ερώτηση:

Ποια κοινά σημεία διακρίνετε ανάμεσα στον Θρασύβουλο και τον Χιλιανό μεταλλωρύχο; Ποια φαίνεται να είναι τα προσόντα του φυσικού ηγέτη και ποιες περιστάσεις συνήθως τον αναδεικνύουν;

B.2. Πρόσθετα Κείμενα επικουρικά στην ερμηνευτική προσέγγιση των Ελληνικών

Κείμενο 1

Μια αυστηρή κρίση για τον Ξενοφώντα

Στην ιστορία, όπως και στη φιλοσοφία, ο Ξενοφών ήταν ένας dilettante (= ερασιτέχνης)· ήταν τόσο μακριά από το να κατανοήσει τις μεθόδους του Θουκυδίδη, όσο και να συλλάβει τις ιδέες του Σωκράτη. Είχε πλούσιο λογοτεχνικό ταλέντο και τα γραψίματά του σε διάφορους τομείς, αν τα πάρουμε όλα μαζί, αποκαλύπτουν μια ενδιαφέρουσα μορφή της Ελληνικής λογοτεχνίας. Αλλά το πνεύμα του ήταν ουσιαστικά μέτριο, ανίκανο να διεισδύσει κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων ...Μερικά από τα χαρακτηριστικά του έργου του οφείλονται στα επιφανειακά μαθήματα που πήρε ο συγγραφέας από τον θεμελιωτή της πολιτικής ιστορίας (δηλ. τον Θουκυδίδη). Υιοθέτησε το εύρημα παρεμβολής δημηγοριών και την αντικειμενική μέθοδο – να αφήνει τους πρωταγωνιστές να αποκαλύπτονται μόνοι με τους λόγους και τις πράξεις τους ...Οι ιδέες του για τα ιστορικά γεγονότα ήταν οι ιδέες του μέσου όρου, του μέσου Αθηναίου.

J.B. Bury, Οι αρχαίοι Έλληνες ιστορικοί (Μτφ. Φ. Βώρος), Παπαδήμα, Αθήνα, 1988, σελ. 131.

Κείμενο 2

Ξενοφών: μια θετική αποτίμηση

Η *Κύρου Ανάβασις*, για παράδειγμα, είναι κυρίως πολύτιμη για την ενόραση που μας δίνει σχετικά με τη σύνθεση και την ψυχολογία του μισθοφορικού στρατού που είχε στρατολογηθεί από πολλά μέρη της Ελλάδας και που πέρασε μέσα από διάφορες φάσεις επιτυχίας και κινδύνου. ... Το ενδιαφέρον για τα προσωπικά χαρακτηριστικά, που λείπει από το Θουκυδίδη, αλλά που χαρακτηρίζει τον Ξενοφώντα σαν πραγματικό γέννημα της εποχής του, γοητεύει ιδιαίτερα το σύγχρονο μελετητή της ελληνικής ζωής και του ελληνικού πολιτισμού. Είχε ταξιδέψει πολύ και είχε αποκτήσει πλατιά γνώση του κόσμου· και με την ευρύτητα του νου του, τη φιλελεύθερη εκπαίδευσή του και τις ηθικές και θρησκευτικές αρχές του αντιπροσωπεύει τα καλύτερα χαρακτηριστικά της μορφωμένης τάξης της γενιάς του.

Botsford G. W. & Robinson C. A. *Αρχαία Ελληνική Ιστορία* (αναθεωρ. από τον D. Kagan. Μτφ. Σ. Ε. Τσιτσώνης), Αθήνα (Μ.Ι.Ε.Τ.), σ. 427.

Κείμενο 3

Ξενοφών: Μια γενική αποτίμηση

Σίγουρα ο Ξενοφών δεν διαθέτει ως ιστορικός την αντικειμενικότητα και τη διεισδυτική ικανότητα του Θουκυδίδη· οι παρατηρήσεις του είναι επιφανειακές και οι απόψεις του ρηχές, ακόμα και στο θέμα της ορθής ηγεσίας, που με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο τον απασχόλησε σε πολλά έργα. Ωστόσο, ως συγγραφέας ο Ξενοφών ξέρει να περιγράφει παραστατικά, να αφηγείται με χάρη, να ζωντανεύει γεγονότα και χαρακτήρες - όλα σε απλή αττική γλώσσα και ύφος λιτό, ανεπιτήδευτο. Δίκαια οι μεταγενέστεροι τον αγάπησαν, και δικαιολογημένα οι δάσκαλοι χρησιμοποίησαν και χρησιμοποιούν συχνά τα έργα του για να διδάξουν αρχαία ελληνικά.

Κακριδής, Φ. *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, Αθήνα (Κ.Ε.Ε. & Ι.Ν.Σ.), 2011
http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/history/grammatologia/page_052

Κείμενο 4

Ο Ξενοφών και η παρακμή της πόλης-κράτους

Ο Ξενοφών, φιλολάκων από πολιτικές και κοινωνικές πεποιθήσεις, είναι ο τέλειος τύπος του Έλληνα που έχει κόψει κάθε δεσμό με την πατρίδα του. Αρχίζει να γίνεται γνωστός ως αρχηγός άλλων ομοίων του, που ο θάνατος ενός διεκδικητή θρόνου τούς έκαμε να περιπλανηθούν στην καρδιά της Ασίας. Όταν επιστρέφει στην Ευρώπη, δεν νιώθει κανέναν ενδιασμό, Αθηναίος αυτός, να πολεμήσει κατά της Αθήνας στο πλάι του φίλου του Αγησίλαου. Κουρασμένος, αποσύρεται σε ένα ωραίο κτήμα στον Σκιλλούντα της Ηλείας, για να ζήσει με αυτά που του απέφερε η πολεμική λεία του, ήσυχα, ένδοξα, σαν πυργοδοεσπότης φιλόθηρος και θεοσεβούμενος. Τέλος, όταν ο πόλεμος τον διώχνει από εκεί, απορρίπτει τις προσφορές των συμπατριωτών του που τον συγχωρούν και τον καλούν πίσω, και εγκαθίσταται στην Κόρινθο, όπου πεθαίνει.

Glottz, Η Ελληνική «Πόλις», (Μτφ. Α. Σακελλαρίου) Α., Μ.Ι.Ε.Τ, 1976, σ. 334.

Κείμενο 5

Ξενοφών και Αλκιβιάδης

Στην αθηναϊκή πολιτική ο Αλκιβιάδης ανοίγει την εποχή κατά την οποία κυριαρχούν οι μηχανοραφίες, οι προδοσίες, οι μυστικές συναντήσεις και τα ψεύδη της προπαγάνδας. Δεν είναι ο μόνος που εφαρμόζει αυτά τα μέσα. Τα μέσα αυτά γενικεύονται. [...] Ο Ξενοφών, ασφαλώς, πλησίασε και αυτός τον Αλκιβιάδη. Ανήκε στην ομάδα των μαθητών του Σωκράτη και δεν τον ενδιέφερε η πολιτική. Δεν είχε μάθει το γιατί των γεγονότων: Με αυτόν θα έχουμε γεγονότα, καμιά φορά συγκεκριμένα και ξεκάθαρα, αλλά που διακόπτονται από σιωπή και, κατά κάποιο τρόπο, στεγνά. Με τον Θουκυδίδη έχουμε αναλύσεις τις οποίες μπορούμε κάποτε να κρίνουμε. Με τον Ξενοφώντα, η ανάλυση, η ερμηνεία οι αιτίες των γεγονότων αφήνονται στη φροντίδα του σύγχρονου αναγνώστη. Τα γεγονότα, λοιπόν, περιέχουν αποσιωπήσεις. Μια απλή λεπτομέρεια, για παράδειγμα: δεν υπάρχει στα *Ελληνικά* ούτε μια λέξη για τον θάνατο του Αλκιβιάδη, ενώ παίζει τον πρώτο ρόλο στο βιβλίο Α΄ και στην αρχή του Β΄ και ενώ ο θάνατος αυτός υπήρξε δραματικός και συγχρόνως συνδέεται με την πολιτική πολλών υπευθύνων της εποχής. [...]

Γενικά, ο Ξενοφών δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται να κρίνει αληθινά τον Αλκιβιάδη. Οι σχέσεις Αλκιβιάδη και Σωκράτη δεν κίνησαν το ενδιαφέρον του όπως του Πλάτωνα. Κάποτε έφτασε να παρουσιάσει τα γεγονότα με μια εκδοχή ευνοϊκή για τον Αλκιβιάδη, αλλά δεν μιλάει ποτέ γι' αυτόν με θέρμη ούτε με ενδιαφέρον. Έφτασε να απορρίψει έναν άνδρα, ο οποίος, όσο σπουδαίος και αν ήταν, εκπροσωπούσε τον κακό μαθητή μαζί με τον ολιγαρχικό Κριτία. Η στάση αυτή δεν σημειώνεται ακόμα στα *Ελληνικά*, όπως θα σημειωθεί αργότερα. Είναι όμως σαφές ότι μεταξύ του στρατιωτικού Ξενοφώντα, που ήταν ενάρετος στην ψυχή και του λαμπερού τυχοδιώκτη, που παρέμεινε πάντοτε ο Αλκιβιάδης, δεν ήταν δυνατόν να

υπάρχει μεγάλη συμπάθεια. Δεν μιλάμε για το γεγονός ότι ο Ξενοφών εξορίστηκε και έγινε δεκτός από τη Σπάρτη. Όταν άρχισε να γράφει τα *Ελληνικά* δεν ήταν ακόμα εξόριστος. Η διαφορά όμως μεταξύ των δυο αυτών τρόπων, να είσαι εξόριστος και να είσαι φίλος της Σπάρτης, δείχνει την ανομοιότητα των χαρακτήρων.

J. de Romilly, Αλκιβιάδης, (Μτφ. Μ. Αθανασίου & Κ. Μηλιαρέση) εκδ. το Άστυ, 1995, σελ. 187-189.

Κείμενο 6

Για την περισυλλογή των νεκρών και των ναυαγών

Μεγαλύτερος σεβασμός αποδιδόταν στους νεκρούς παρά στους αιχμαλώτους. Η πλοκή της Αντιγόνης του Σοφοκλή βασίζεται στην άρνηση του Κρέοντα να επιτρέψει την ταφή του Πολυνείκη, ο οποίος είχε πολεμήσει εναντίον της ίδιας του της πατρίδας ...Όταν οι Αθηναίοι στρατηγοί που είχαν νικήσει στη ναυμαχία στις Αργινούσες, κατά τα τελευταία χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου, απέτυχαν να φροντίσουν για την περισυλλογή των νεκρών εξαιτίας μιας καταιγίδας, παραπέμφθηκαν κατ' εξαίρεση (και αντισυνταγματικά) σε ομαδική δίκη από την Εκκλησία του Δήμου. Όσοι από αυτούς παρίσταντο στη δίκη εκτελέστηκαν (στον Διόδωρο, 13.100.1, εξίσου σημαντικό με το θέαμα της διάσωσης των ζωντανών είναι εκείνο της περισυλλογής των νεκρών' στους τελευταίους εστιάζει και ο Ξενοφών, *Ελληνικά* I, 6, 35 κεξ.).

R. Osborn, Αρχαία ελληνική ιστορία, (Μτφ. Μ. Καστανά - Γ. Τσολάκης), University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2011, σελ. 148-149

Κείμενο 7

Πώς οι σύμμαχοι της Αθήνας έγιναν σταδιακά υποτελείς.

Όταν ιδρύθηκε η Α' Αθηναϊκή συμμαχία, τα κράτη - μέλη χωρίστηκαν σ' αυτά που συμμετείχαν με χρήματα, και σ' αυτά που συμμετείχαν με πλοία μαζί με τα πληρώματά τους. Όσο περνούσε ο καιρός, η δεύτερη ομάδα μικραίνει, μέχρις ότου έμειναν μόνο δύο μέλη, η Χίος και η Λέσβος, αν και αναφέρονται ότι συνεισέφεραν λίγα πλοία σε εκστρατείες σε μερικές περιπτώσεις αργότερα πόλεις όπως η Κέρκυρα, μία σύμμαχος εκτός της αυτοκρατορίας. Δεν έχουμε κατάσταση της αρχικής συγκέντρωσης κρατών που συνεισέφεραν πλοία, ούτε κάποια μνεία των αρχών, σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη καταχωρίζονταν στη μια κατηγορία ή την άλλη. Γενικά, είναι φανερό ότι πλοία θα ζητήθηκαν από τις μεγαλύτερες ναυτικές πόλεις με τις κατάλληλες λιμενικές διευκολύνσεις, όχι από τα κράτη της ενδοχώρας, ούτε από τα πολύ μικρά. Το γόητρο έπαιζε και αυτό το ρόλο του. Το 478, εν πάση περιπτώσει, η Χίος και η Λέσβος δεν θα παρέδιδαν εύκολα τα πολεμικά τους πλοία και ό,τι περιλαμβανόταν στην κατοχή τους' λίγες δεκαετίες αργότερα, ήταν παθητικά προσκολλημένες στη συνεχιζόμενη συνεισφορά σε πλοία σαν σύμβολο «αυτονομίας», σε αντίθεση με τη μεγάλη μάζα των υπηκόων-κρατών που πλήρωναν φόρους. Εντούτοις, αν τα σωζόμενα αρχαία κείμενα παραλείπουν να μας πληροφορήσουν για την κατάσταση κατά την ίδρυση της συμμαχίας, ο Θουκυδίδης είναι αρκετά σαφής σχετικά με την της αλλαγής του υποδείγματος αυτού: «απροθυμία να εκστρατεύσουν οδήγησε τις περισσότερες από αυτές,

για να αποφύγουν να υπηρετήσουν μακριά, στο να ζητήσουν να εκτιμηθούν σε ανάλογο φόρο οι δαπάνες παραγωγής πλοίων» (Θουκ. 1.99.3). [...].

Οι τριήρεις ήταν πλοία ναυπηγημένα για ναυμαχία και ακατάλληλα για οποιαδήποτε άλλη χρήση. Δεν υπήρχε καμιά δυνατότητα μετατροπής τους σε εμπορικά ή αλιευτικά σκάφη, ούτε οι δεκάδες χιλιάδες κωπηλάτες μπορούσαν να έχουν κάποια άλλη επαγγελματική απασχόληση. Συνεπώς, καθώς τα κράτη έχασαν τη γνήσια ελευθερία τους να κάνουν πόλεμο, η κατασκευή, η συντήρηση και η επάνδρωση μιας μοίρας είχαν μικρό νόημα και μεγάλες δαπάνες. Έτσι, αναζητούσαν ανακούφιση προσκαλώντας την Αθήνα να τους μεταφέρει στην κατηγορία αυτών που πλήρωναν εισφορά, αίτημα που δεν θα μπορούσε να επιβληθεί, αν η Αθήνα ήταν απρόθυμη. Το ότι η Αθήνα συμφωνούσε δείχνει ότι μπορούσε να αντιμετωπίσει την οικονομική απώλεια, πράγμα που σήμαινε ένα ναυτικό εντελώς Αθηναϊκό, με ό,τι αυτό συνεπαγόταν σε δύναμη και αυτάρκεια.

M.I. Finley, Οικονομία και κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα, (Μτφ. Ανδρ. Παναγόπουλος), εκδ. Καρδαμίτσα, 1988, σελ. 109, 115-116

Κείμενο 8

Το ευμετάβλητο των συμμαχιών: Φαρνάβαζος και Κόνων

Για να χρηματοδοτήσουν τον νέο στόλο τους οι Σπαρτιάτες απαιτούσαν εισφορές υπερδιπλάσιες από εκείνες που είχε καθορίσει κάποτε ο δίκαιος Αριστείδης. Στα χρόνια της αθηναϊκής εξουσίας οι σύμμαχοι είχαν διαμαρτυρηθεί, επειδή έπρεπε να ταξιδέψουν στην Αθήνα, για να υποβάλουν αιτήματα επανορθώσεων, σε περιπτώσεις κακοδιοίκησης και κατάχρησης εξουσίας. Τώρα, υπό τους νέους αφέντες (σ.τ.μ.: τους Σπαρτιάτες) δεν υπήρχε καν θέμα έννομων επανορθώσεων. Οι Σπαρτιάτες αξιωματούχοι, ακόμα και οι απλοί Σπαρτιάτες πολίτες, λειτουργούσαν εκτός του πλαισίου του νόμου, και τίποτα δεν μπορούσε να αναχαιτίσει την απληστία τους αλλά και την ορμέμφυτη τάση τους να δίνουν διαταγές. Τελικά, η ύβρις των Σπαρτιατών πυροδότησε μια δυσοίωση για αυτούς αντίδραση. Μάλλον ανόητα άρχισαν να ανταγωνίζονται τους παλιούς συνεταίρους τους, τους Πέρσες, με επιθέσεις στις σατραπείες της Μικράς Ασίας. Ανάμεσα στους θιγόμενους ξεχώριζε ο Φαρνάβαζος, ο σατράπης των επαρχιών κατά μήκος του Ελλησπόντου. Αυτός ο παρορμητικός ηγεμόνας κάποτε οδήγησε το άλογό του μέσα στη θάλασσα, για να βοηθήσει τους Σπαρτιάτες να κρατήσουν τις αθηναϊκές τριήρεις μακριά από την ακτή. Ήταν μια σκοτεινή ημέρα για τη Σπάρτη, τότε που ο πικραμένος Φαρνάβαζος έστειλε μήνυμα στα Σούσα για την ανάγκη ανάληψης δράσης κατά των Σπαρτιατών. Πρότεινε πόλεμο στη θάλασσα, ο οποίος, κατά τη γνώμη του, θα αναχαιτίζε ίσως τη Σπαρτιατική επιθετικότητα στην ξηρά. Σε απάντηση, ο βασιλιάς Αρταξέρξης II, δισέγγονος του Ξέρξη, ανέθεσε την αποστολή αυτή στον μόνο ναυτικό διοικητή με την απαραίτητη εμπειρία: τον Κόνωνα. Ο μεγάλος βασιλιάς διέταξε επίσης την Κύπρο, την Κιλικία και τη Φοινίκη να διαθέσουν τριήρεις για την εκστρατεία κατά της Σπάρτης. Μόλις επτά χρόνια είχαν περάσει από τότε που ένας Πέρσης πρίγκηπας είχε καταβάλει τους μισθούς για τα πληρώματα του Λυσάνδρου στους Αιγός Ποταμούς. Μέσα σε μια νύχτα ο Αθηναίος Κόνων είχε εκτοξευθεί από την εξορία στην πρώτη γραμμή μιας νέας εκστρατείας.

J. Hale, *Lords of the sea: the epic story of the Athenian navy and the birth of democracy*, (Μτφ. αποσ/τος: Δημ. Μαρκαντωνάτος) Penguin, 2009, σελ. 250.

Κείμενο 9

Μια άποψη για την «επόμενη ημέρα» του Πελοποννησιακού πολέμου

Οι Αθηναίοι παραδόθηκαν το 404 π.Χ. Η πόλη και ο πληθυσμός της δεν καταστράφηκαν· οι Σπαρτιάτες ήθελαν να υπάρχει ένα αντίβαρο στον παλιό τους σύμμαχο, τη Θήβα. Ωστόσο, τα τείχη της Αθήνας γκρεμίστηκαν, ο στόλος της καταστράφηκε και η αυτοκρατορία διαλύθηκε. Η πολιτική εξουσία παραδόθηκε σε μια συμμορία από δωσίλογους φιλοσπαρτιάτες αντιδημοκρατικούς. Οι ηγέτες τους παρίσταναν τούς μαθητές του Σωκράτη, αλλά σύντομα αποδείχτηκαν ασύδοτοι κλεπτοκράτες, οι οποίοι σκότωναν και εξόριζαν κατά βούληση και άρπαζαν την περιουσία πλούσιων ξένων κατοίκων.

Η ήττα της Αθήνας στον Πελοποννησιακό Πόλεμο ήταν το τέλος της πιο εκτεταμένης, σε διάρκεια και εύρος, και της πιο σημαντικής, από οικονομική και πολιτιστική άποψη, ελληνικής αυτοκρατορίας της κλασικής εποχής. Οι μικροαυτοκρατορίες που τη διαδέχτηκαν από την ηγεσία των Συρακουσών, της Σπάρτης και της Θήβας, ήταν πιο μικρές και πιο εφήμερες. Με την ήττα της Αθήνας, φαίνεται ότι η επιθυμία για μια ισχυρή ιδιότητα τον πολίτη και για τοπική αυτονομία υπερίσχυσε έναντι της λογικής κόστους-οφέλους και της ορθολογικής αποδοχής της αυτοκρατορικής κυριαρχίας. Έτσι ο ελληνικός κόσμος συνέχισε να αποτελεί τη μεγάλη εξαίρεση στην παγκόσμια ιστορία των οικοσυστημάτων πόλεων-κρατών, τόσο ως προς την έκταση όσο και ως προς τη στιβαρότητα της αποκεντρωμένης πολιτικής εξουσίας. Όπως αποδείχτηκε, καμία ελληνική πόλη-κράτος δεν θ' ακολουθούσε την πορεία των αυτοκρατορικών πόλεων-κρατών της Βαβυλώνας και της Ρώμης (λόγου χάρη), μετασηματίζοντας με επιτυχία ένα οικοσύστημα μικρών κρατών σε μια μεγάλη και ανθεκτική αυτοκρατορία. Αν η εποχή της μεγάλης ελληνικής άνθησης είχε διαρκέσει όσο και η αθηναϊκή αυτοκρατορία, η κλασική Ελλάδα δεν θα αποτελούσε μια τόσο αξιοσημείωτη εξαίρεση και δεν θα χρειαζόταν να εξηγήσουμε πώς συνέχισε να ακμάζει ένα αποκεντρωμένο οικοσύστημα κρατών. Το τέλος τον χρυσού αιώνα της αυτοκρατορίας δεν σηματοδότησε, ωστόσο, ούτε την αρχή ούτε το τέλος της οικονομικής ανάπτυξης και των πολιτισμικών επιτευγμάτων της Ελλάδας. Η άνοδος της αυτοκρατορικής Αθήνας οδήγησε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο στο δρόμο της ανάπτυξης, όμως η πτώση της Αθήνας δεν πυροδότησε κάποια οικονομική κατάρρευση. Στην πραγματικότητα, η περίοδος μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, μολοντί χαρακτηριζόταν από μια καταστροφική αταξία [...] ήταν η περίοδος κατά την οποία η κλασική άνθηση της Ελλάδας έφτασε αποκορύφωμα της.

J. Ober, *Η άνοδος και η πτώση της κλασικής Ελλάδας*, (Μτφ. Μιχάλης Λαλιώτης), εκδ. Δώμα, 2020, σελ. 379-380.

B.3. Ενδεικτική βιβλιογραφία-δικτυογραφία

B.3.1. Βιβλιογραφία

- Ξενοφώντος, Ελληνικά, εκδ. Ζαχαρόπουλου, (Μτφ. Σχόλια: Μ. Δαφέρμος, Επιμέλεια: Ε.Π. Παπανούτσος)
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Γ' 2, Εκδοτική Αθηνών.
- Anderson J.K.: Ξενοφών: Η ζωή και το έργο του, Μτφ. Π. Μοσχοπούλου, Επιμέλεια: Α. Μαρκαντωνάτος, Gutenberg, Αθήνα, 2002.
- Botsford G.W.– Robinson C.A.: Αρχαία ελληνική ιστορία, Μτφ. Σ. Τσιτσώνης, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1977.
- Easterling, P. E. - Knox, B. M. W.: The Cambridge history of classical literature I. Greek literature, Μτφ. Ν. Κονομής, Χρ. Γρίμπα, Μ. Κονομής: Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας, Παπαδήμας, 1990.
- Flower M. (Επιμέλεια): Είκοσι δύο μελέτες για τον Ξενοφώντα, Μτφ. Α. Γουναροπούλου, Επιμέλεια ελλην. έκδοσης: Γ. Βασίλαρος, Gutenberg 2021.
- Μαρκαντωνάτος Γ. Α.: Ξενοφώντος Ελληνικά, εκδ. Gutenberg, 1996.
- Μαστραπάς Α.: Η ιστορία του αρχαίου κόσμου και οι πηγές της, εκδ. Πατάκη, 2003.
- Ober J.: Η άνοδος και η πτώση της κλασικής Ελλάδας, (Μτφ. Μ. Λαλιώτης) εκδ. Δώμα, 2020.
- Pritchett W. K.: The Greek state at war. (Part IV), University of California Press, 1985.
- Romilly J. de: Αλκιβιάδης, Μτφ. Μ. Αθανασίου-Κ. Μηλιαρέση, εκδ. Το Άστυ, Αθήνα, 1995.
- Σταϊνχάουερ Γ.: Ο πόλεμος στην αρχαία Ελλάδα, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 2000.
- Sage M.: Warfare in ancient Greece, A sourcebook, Routledge, London, 1996.
- Strassler R. B., Marincola J., Thomas D.: The Landmark Xenophon's Hellenika. trans./ed. Anchor Books, New York, 2009.
- Underhill G.E.: A Commentary on the Hellenica of Xenophon, Oxford, 1900.

B.3.2. Δικτυογραφία

- Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Ξενοφών) https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/index.html?author_id=191
- Πρόγραμμα Perseus
(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0206>)
- Βιβλιογραφία Οξφόρδης (<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195389661/obo-9780195389661-0111.xml>)
- Internet Encyclopedia of Philosophy - Xenophon
(<https://iep.utm.edu/xenophon/>)
- Αρχαίοι Έλληνες ιστοριογράφοι για την Α' Λυκείου – ΙΤΥΕ Διόφαντος, εμπλουτισμένη έκδοση
(<http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2662/Archaioi-Ellines-Istoriografoi-A-Lykeiou.html-empl/>)
- Φωτόδεντρο – Ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα για την αρχαία ιστορία
(<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/8974>)

ΕΝΟΤΗΤΑ 2η:

Ρητορική: Λυσίας, Κατά Ερατοσθένους

ΜΕΡΟΣ Α' (Θεωρητικό)

A1. Φυσιогνωμία του γνωστικού αντικειμένου

Η «Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία» (ΑΕΓΓ), ως γνωστικό αντικείμενο του ΠΣ του Λυκείου, μελετά τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και τον πολιτισμό του αρχαίου ελληνικού κόσμου μέσα από μια πολυδιάστατη, σφαιρική και κριτική διαδικασία ερμηνείας των σωζόμενων πηγών στοχεύοντας στη σταδιακή εξοικείωση των μαθητών/-τριών με τον αρχαίο ελληνικό λόγο πολιτισμό. Η εκπαιδευτική διαδικασία **μέσα από τη διδασκαλία των κειμένων** αποσκοπεί στην **πλήρη κατανόηση των διαχρονικών ιδεών, αξιών και αντιλήψεων του αρχαίου ελληνικού κόσμου**. Συνεπώς, η γλωσσική μορφή και το νοηματικό περιεχόμενο των αρχαίων ελληνικών κειμένων συνιστούν τις δύο κεντρικές κατευθύνσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας, της αρχαιογλωσσίας και της αρχαιογνωσίας. Η προσέγγιση της ΑΕΓΓ στο Λύκειο αποβλέπει σε όσο το δυνατόν βαθύτερη κατανόηση των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων μέσα από μια μεγάλη ειδολογική ποικιλία, στην κατανόηση του στοχασμού και των θεμελιωδών αξιών ενός πολιτισμού που έχει ως κέντρο του τον άνθρωπο και την κοινωνία. Η κριτική πρόσληψη του πολιτισμού αυτού παραμένει αίτημα των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς τροφοδοτεί τη σκέψη και ταυτόχρονα μας βοηθά να ορίζουμε τη στάση μας στη σύγχρονη πραγματικότητα. Ο ανθρωποκεντρικός και κοινωνιοκεντρικός πολιτισμός της ελληνικής αρχαιότητας αποτελεί καίριο αντίβαρο στη σύγχρονη τεχνοκρατία.

Στην εποχή μας, η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής ρητορικής, της τέχνης του λόγου, με την οποία εκφράστηκε για πρώτη φορά με συστηματικό τρόπο το άτομο ως πολίτης που υπερασπίζει τα συμφέροντά του τόσο στον ιδιωτικό βίο όσο και στον δημόσιο πολιτικό στίβο της δημοκρατικής πολιτείας, θεωρήθηκε και θεωρείται ουσιαστικό κομμάτι της συνολικής εικόνας που πρέπει να έχουν οι έφηβοι/-ες μαθητές/-τριες αφενός για την αρχαία ελληνική γραμματεία (και τα γένη/είδη της) και αφετέρου για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο ως ολότητα. Από την άλλη, θέτει στο επίκεντρο τον άνθρωπο ως δρων πρόσωπο, που μάχεται και αγωνίζεται για το κοινό/δημόσιο αλλά και το προσωπικό καλό. Με άλλα λόγια, είναι φανερό ότι εντάσσεται ευθέως και υπηρετεί άμεσα τον αρχαιογνωστικό και ανθρωπογνωστικό σκοπό του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Η σύγχρονη πολύπλευρη και φιλελεύθερη κουλτούρα μας αναζητά μοντέλα επικοινωνίας στη ρητορική της κλασικής αρχαιότητας. Όπως εύστοχα έχει αναφερθεί, η ρητορική είναι το «ελιξίριο της δημοκρατίας», καθώς η παρρησία και η ισηγορία, που αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις της, ταυτίζονται με την αθηναϊκή δημοκρατία της κλασικής αρχαιότητας. Από την άλλη η ρητορική αποτελεί καθρέφτη της καθημερινής ηθικής: άλλοτε παρατηρείται ταύτιση και άλλοτε απομάκρυνσή του ρήτορα από το εκάστοτε κοινό του, ωστόσο η διπολική

αυτή η σχέση ρήτορα ακροατηρίου παραμένει πάντοτε ζωντανή περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο λογοτεχνικό κείμενο της αρχαιότητας.

Η ενασχόληση των εφήβων μαθητών/-τριών με την αρχαία ρητορική περιορίζεται στα λιγοστά αποσπάσματα από ρητορικούς λόγους που ανθολογούνται στα βιβλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (του Γυμνασίου). Για να γίνει επαρκώς αντιληπτή στο Λύκειο πλέον η ιδιαιτερότητα των ρητορικών κειμένων από τους/τις μαθητές/-τριες του 21ου αι. είναι απαραίτητο ο/η διδάσκων/-ουσα εκπαιδευτικός φιλόλογος να διαφοροποιεί τη διδασκαλία βάσει του λογοτεχνικού είδους, ώστε να καταστούν εμφανείς οι ιδιαιτερότητες και οι υφολογικές συμβάσεις εκάστου ρητορικού είδους. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές/-τριες όχι μόνο ασκούνται στην επιλεκτική κειμενική ανάγνωση, τη συνδυαστική σκέψη, τη διακειμενική ανάγνωση, αλλά και στη δυνατότητα επιχειρηματολογίας σε δόκιμο νεοελληνικό λόγο αξιοποιώντας τα στοιχεία της αρχαίας ρητορικής και αναπτύσσοντας εσωτερικά κίνητρα μάθησης.

Το σχετικό σχολικό βιβλίο θα περιλαμβάνει μια σύντομη εισαγωγική ενότητα για την ανάπτυξη της ρητορικής στην αρχαία Ελλάδα, τα είδη των ρητορικών λόγων, τον βίο και το έργο του Λυσία και τον δικανικό λόγο του **Κατά Ερατοσθένους** (από πρωτότυπο και εν μέρει από μετάφραση: λ.χ. του Νίκου Χουρμουζιάδη). Η πρόβλεψη για καταμερισμό των διδασκόμενων λόγων στις δύο τάξεις (δικανική ρητορεία στη Α' τάξη, επιδεικτική και συμβουλευτική ρητορεία στη Β' τάξη: Θουκυδίδης, **Περικλέους Επιτάφιος**, & Δημοσθένης, **Υπέρ της των Ροδίων ελευθερίας**) υποδηλώνει ότι ενυπάρχει μια κλιμάκωση από έργα ευληπτότερα σε κείμενα συνθετότερα και απαιτητικότερα, η οποία συμβαδίζει με την ωρίμανση της αντιληπτικής ικανότητας των μαθητών/-τριών. Ο Λυσίας με τον λόγο κατηγορίας, που εκφώνησε ο ίδιος ως ενάγων στο δικαστήριο (φθινόπωρο του 403 π.Χ.), στρέφεται εναντίον του Ερατοσθένη, ενός των Τριάκοντα, κατηγορώντας τον ως υπεύθυνο για τη δολοφονία του αδελφού του Πολέμαρχου. Ενώ όμως ο λόγος αφορμάται από ένα συγκεκριμένο περιστατικό και αφορά ένα μεμονωμένο πρόσωπο, βαθμιαία επεκτείνεται σε όλη την τρομοκρατία της εποχής των Τριάκοντα τυράννων, αποκαλύπτοντας περίτεχνα ότι επρόκειτο περί πολιτικού εγκλήματος εναντίον της δημοκρατίας και των δημοκρατών. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο λόγος του Λυσία «συνομιλεί» με τα Ελληνικά του Ξενοφώντα, όπου περιγράφονται οι ακρότητες του καθεστώτος των Τριάκοντα εις βάρος των δημοκρατικών πολιτών και των πλούσιων μετοίκων. Παρουσιάζει, βέβαια, ένα «προσωπικό δράμα», μια «ιστορία ζωής», ένα ατομικό περιστατικό που αποτυπώνει με τον πλέον γλαφυρό τρόπο την αυθαιρεσία και την αναληγσία της αυταρχικής εξουσίας εις βάρος των ανυπεράσπιστων πολιτών.

A2. Σκοποθεσία

A.2.1. Γενικός σκοπός

Κεντρικός σκοπός του μαθήματος είναι η **διαλεκτική επαφή των μαθητών/-τριών με τα αρχαία ελληνικά κείμενα** ως έργα γλωσσικού, αισθητικού και, ευρύτερα, πολιτισμικού χαρακτήρα. Πρόκειται για μια πολύπλευρη διαδικασία (γνωστική, βιωματική, αισθητική) που ενισχύει τη γλωσσική, ψυχοπνευματική και αισθητική καλλιέργειά τους. Μολονότι οι

σημερινοί Έλληνες δεν μπορούμε να διεκδικήσουμε την αποκλειστικότητα των αξιών και ιδεών που τα αρχαία ελληνικά κείμενα αναδεικνύουν, μπορούμε και πρέπει να αξιοποιήσουμε την **προνομιακή σχέση που μάς προσφέρει η γλώσσα μας, που αποτελεί οργανική συνέχεια της ΑΕ**. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι μαθητές/-τριες θα συνειδητοποιήσουν ότι η ρητορική είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την ανθρώπινη κοινότητα συνιστώντας κατ' εξοχήν μέσο ανθρώπινης επικοινωνίας: κυριαρχεί από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα σχεδόν σε κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας, τον πολιτικό, τον επαγγελματικό, τον διαπροσωπικό, τον λογοτεχνικό, τον επιστημονικό, τον εκπαιδευτικό.

A.2.2. Ειδικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία του μαθήματος επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες:

1. **να αναπτύξουν ουσιαστικότερη επαφή με την κλασική ρητορική** (ως γλωσσική μορφή και νοηματικό περιεχόμενο), όπως αυτή πραγματώνεται μέσα από έναν εμβληματικό λόγο ενός από τους ευγλωττότερους δικανικούς ρήτορες,
2. **να καλλιεργήσουν το ενδιαφέρον** για την αρχαία ρητορική, έχοντας κατακτήσει βασικές γλωσσικές δεξιότητες και κυρίως αναγνωστικές στρατηγικές,
3. **να αναπτύξουν νοητικές δεξιότητες** (όπως κριτική ικανότητα, σύγκριση και αξιολόγηση, αφαιρετική σκέψη, δημιουργικότητα, ιεράρχηση εννοιών, ορθολογική αμφισβήτηση), για να οικειωθούν τη νέα παρεχόμενη γνώση,
4. **να εφαρμόσουν γνωστικές στρατηγικές** για την αποτελεσματική διαχείριση της γνώσης, καθώς το κέντρο βάρους της διδασκαλίας μετατίθεται πλέον από τη μονοδιάστατη παροχή γνώσεων στην ενθάρρυνση και καθοδήγηση της μαθητικής πρωτοβουλίας από τον/την εκπαιδευτικό,
5. **να αναπτύξουν μεταγνωστικές δεξιότητες**, ώστε να καθίστανται ικανοί/-ές να επιλέγουν τις κατάλληλες ενέργειες, προκειμένου να οδηγηθούν στη γνώση, στην ερμηνεία, στην επίλυση προβλημάτων κ.ά.,
6. **να αναπτύξουν συναισθηματικές δεξιότητες** (όπως ενσυναίσθηση, έκφραση και διαχείριση συναισθημάτων, αρμονική εξισορρόπηση λόγου και πάθους),
7. **να κατακτήσουν βιωματικά** το ρητορικό κείμενο με την ανάπτυξη ψυχοκινητικών δεξιοτήτων (θεατρικές τεχνικές, παιχνίδια ρόλων, ρητορικές αντιλογίες, έννοια του ρυθμού στον λόγο μέσα από διαφορετικές αναγνώσεις, οπτική και ακουστική αντίληψη, παραγωγή γραπτού και προφορικού λόγου).

A.2.3. Προσδοκώμενα αποτελέσματα (γενικά)

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα για τη διδασκαλία του μαθήματος της ΑΕΓΓ στην Α' τάξη του Λυκείου συνίστανται στο να είναι σε θέση οι μαθητές/-τριες:

1. **να εντοπίζουν** στα διάφορα κείμενα τα τυπολογικά γνωρίσματα των ποικίλων γραμματειακών γενών και ειδών: λογοτεχνία (ποίηση, πεζογραφία) – ιστοριογραφία, ρητορεία (δικανική, συμβουλευτική, επιδεικτική), φιλοσοφία και **να συνυπολογίζουν** το περικείμενο παραγωγής των συγκεκριμένων έργων και να προσαρμόζουν αντιστοίχως τις ερμηνευτικές τους αναγνώσεις (**γραμματειακός γραμματισμός**),

2. **να εντοπίζουν και να αξιοποιούν** ερμηνευτικά πληροφορίες σχετικά με το επικοινωνιακό πλαίσιο του κειμένου: πομπός, δέκτης, ρητοί και άρρητοι στόχοι της επικοινωνιακής περίπτωσης κ.ά. (**κειμενικός γραμματισμός**),
3. **να εξηγούν, να ερμηνεύουν και να σχολιάζουν** προφορικά ή γραπτά τις ιδέες και τις αξίες ενός κειμένου, προσλαμβάνοντας και κατανοώντας το κείμενο ολιστικά, και **να τις συγκρίνουν** με τις αξίες της σύγχρονης εποχής (**κριτικός γραμματισμός**),
4. **να διακρίνουν και να συσχετίζουν** το λεξιλόγιο της ΑΕ με το αντίστοιχο της ΝΕ, και **να εφαρμόζουν τόσο** τις γραμματικές και συντακτικές γνώσεις που απέκτησαν στο Γυμνάσιο όσο και αυτές που θα αποκτήσουν στο Λύκειο, ώστε να αναγινώσκουν και να ερμηνεύουν απλά αρχαιοελληνικά κείμενα ή, με τη βοήθεια δόκιμης μετάφρασης, και απαιτητικότερα κείμενα (**γλωσσικός γραμματισμός**),
5. **να εκτιμούν** τις αρετές του αρχαίου ελληνικού λόγου, για να ενισχύσουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του προσωπικού τους προφορικού και γραπτού λόγου (**γλωσσικός γραμματισμός**),
6. **να κρίνουν και να συγκρίνουν** τις νεοελληνικές αποδόσεις ενός αρχαιοελληνικού κειμένου, έχοντας υπόψη ότι οι μεταφραστικές εκδοχές είναι μορφές πρόσληψης και ερμηνείας από συγκεκριμένους ανθρώπους στο ιστορικό πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κοινωνίας (**κειμενικός γραμματισμός**),
7. **να ερμηνεύουν και να αποτιμούν το αρχαιοελληνικό κείμενο** τόσο στη **συγχρονία** όσο και στη **διαχρονία** του μέσα από διευρυμένες οπτικές γωνίες πρόσληψης και στο πλαίσιο μιας κοινωνίας που επικοινωνεί με την κλασική αρχαιότητα (**κριτικός/κοινωνικός/πολιτειακός γραμματισμός**),
8. **να επεκτείνουν** τις γνώσεις τους στις ποικίλες πτυχές της ΑΕΓΓ, και **να τις διαχειρίζονται**, έτσι ώστε, ως ενήλικοι πλέον, να μπορούν να οικειώνονται και να απολαμβάνουν όλες τις μορφές επιβίωσης και πρόσληψης του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού σε ποικίλες σύγχρονες μορφές της τέχνης, της θεωρίας και της επιστήμης,
9. **να εφαρμόζουν τα Ψηφιακά Μέσα (ΨΜ)** στην αναζήτηση και διαχείριση της γνώσης, **να επεξεργάζονται και να παράγουν** οι ίδιοι/-ες κείμενα σε ψηφιακή μορφή, πολυτροπικά κ.ά. (**ψηφιακός γραμματισμός**),
10. **να διαπιστώνουν** μέσα από συγκεκριμένες (αυτό-, ετερό-) αναστοχαστικές διαδικασίες α) τι έμαθαν, τι θέλουν να μάθουν ή τι χρειάζεται να μάθουν β) τους τρόπους προσέγγισης των κειμένων που ακολούθησαν, και **να επιλέγουν** τις κατάλληλες στρατηγικές, ώστε να διευρύνουν τις αναγνωστικές τους δυνατότητες (**μεταγνωστικές δεξιότητες**).

A.2.4. Ειδικότερα προσδοκώμενα αποτελέσματα

Ανά θεματικό πεδίο (ΘΠ) και θεματική ενότητα (ΘΕ) τα προσδοκώμενα αποτελέσματα για τη διδασκαλία του μαθήματος της ΑΕΓΓ (Ρητορική: Λυσίας, *Κατά Ερατοσθένους*) στην Α΄ τάξη του Λυκείου συνίστανται στο να είναι σε θέση οι μαθητές/-τριες:

1. Κείμενο και περικείμενο

1.1 Το γραμματειακό είδος του κειμένου και τα χαρακτηριστικά του

- να αναγνωρίζουν τον ρητορικό λόγο (με τα τρία είδη του), που στοχεύει στην πειθώ, ως δημιούργημα του δημοκρατικού πολιτεύματος,
- να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ρητορικού είδους (δικανικός λόγος) ως προς τη δομή, τη λογική οργάνωση, την επιχειρηματολογία και την ειδική γλωσσική έκφραση,
- να προσδιορίζουν την κοινωνική και πολιτική αναγκαιότητα αλλά και τις πολιτικές συνθήκες που γέννησαν το συγκεκριμένο γραμματειακό είδος,

1.2 Η ταυτότητα του κειμένου (συγγραφέας, προθετικότητα) στο ιστορικό του πλαίσιο

- να εντοπίζουν όσα στοιχεία σχετικά με τον Λυσία παρέχει το κείμενο, ανασυνθέτοντας την προσωπικότητα και τον βίο του σημαντικότερου λογογράφου της αρχαιότητας,
- να αξιοποιούν συνδυαστικά τις πληροφορίες της Εισαγωγή του βιβλίου για την προσέγγιση του νοηματικού περιεχομένου του λόγου,
- να περιγράφουν το χωροχρονικό πλαίσιο του κειμένου (η Αθήνα αμέσως μετά την κατάρρευση του αυταρχικού καθεστώτος των Τριάκοντα, φθινόπωρο 403 π.Χ.), αξιοποιώντας στοιχεία που το κειμενικό απόσπασμα παρέχει και τις πληροφορίες της Εισαγωγής του σχολικού βιβλίου,
- να συστηματοποιούν τα κριτήρια (υφολογικά και δομικά) βάσει των οποίων ταυτοποιείται το κείμενο ως δικανικός λόγος κατηγορίας.

2. Το κείμενο ως περιεχόμενο

2.1 Κειμενικά στοιχεία (πολιτισμικά, πραγματολογικά, ηθικά, νοηματικά, ιδεολογικά)

- να γνωρίζουν έναν από τους βασικούς θεσμούς της αθηναϊκής δημοκρατίας, το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης μέσω των λαϊκών δικαστηρίων,
- να περιγράφουν την πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα της αρχαίας Αθήνας.
- να προσεγγίζουν έναν δικανικό λόγο κατηγορίας στην ολότητά του (προοίμιο, διήγηση, απόδειξη, επίλογος),
- να εντοπίζουν στον ρητορικό λόγο τα κύρια πρόσωπα, τη δράση και τα κίνητρα τους στον χώρο και στον χρόνο,
- να ερμηνεύουν τη σχέση του εναγομένου Ερατοσθένη με τον Θηραμένη, αλλά και την προσπάθεια του ρήτορα να αναιρέσει την -κατά πολλούς- μετριοπάθεια του ολιγαρχικού ηγέτη.

2.2. Δομή (συνεκτικότητα του κειμένου)

- να αναγνωρίζουν τον τρόπο οργάνωσης του κειμένου του ρητορικού λόγου (στοιχεία συνεκτικότητας και δομής του λόγου),
- να διακρίνουν τις λογικές νοηματικές σχέσεις, οι οποίες υποστηρίζουν τη συνεκτικότητα του κειμένου.

2.3 Διακειμενικότητα (συνομιλία του κειμένου με προγενέστερα και σύγχρονά του έργα)

- να διασταυρώνουν και να συγκρίνουν τις πληροφορίες του κειμένου με όσες έχουν αποκομίσει από τη μελέτη των *Ελληνικών* του Ξενοφώντα, τα οποία αναφέρονται στα γεγονότα της ίδιας εποχής,
- να διερευνούν και να αξιολογούν την εγκυρότητα των πληροφοριών του κειμένου του Λυσία, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα πρόσθετες πηγές.

3. Το κείμενο ως μορφή

3.1 Λεξιλογικά στοιχεία (ετυμολογία, σημασιολογία)

- να εντοπίζουν τις μη οικείες λέξεις του αρχαιοελληνικού κειμένου αναπτύσσοντας στρατηγικές νοηματοδότησης λέξεων και φράσεων με τη βοήθεια των συμφραζομένων,
- να συνδέουν ετυμολογικά λέξεις της ΑΕ και της ΝΕ,
- να αναγνωρίζουν την ετυμολογία και να διασαφηνίζουν τη σημασία των μη οικείων λέξεων, χρησιμοποιώντας αρχαιοελληνικά λεξικά, έντυπα ή ηλεκτρονικά.

3.2 Γραμματικά φαινόμενα (τυπολογία, μορφολογία) & 3.3 Συντακτικά φαινόμενα (δόμηση του λόγου και λειτουργικότητα)

- να αναγνωρίζουν γραμματικά τις λέξεις και να διακρίνουν τους κλιτούς τύπους ως προς το είδος και τη λειτουργία τους,
- να κατασκευάζουν τους γραμματικούς τύπους με τη βοήθεια των βιβλίων αναφοράς,
- να αναγνωρίζουν τη συντακτική ταυτότητα και λειτουργική θέση όρων/προτάσεων στο κείμενο,
- να εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές στη γραμματική τυπολογία και στη συντακτική δομή της ΑΕ και ΝΕ, ώστε να αναδεικνύεται η γλωσσική συνέχεια αλλά και εξέλιξη στον ιστορικό χρόνο,
- να χρησιμοποιούν τα εγχειρίδια Γραμματικής, Συντακτικού και το Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας κατά τη δομολειτουργική προσέγγιση του κειμένου.

3.4 Αισθητικά και υφολογικά στοιχεία (εκφραστικά μέσα, σχήματα λόγου, στοιχεία συνοχής, ειδικό λεξιλόγιο, χρήση ρηματικών προσώπων, εγκλίσεων, υπερθετικών κ.ά.)

- να εντοπίζουν τη δικανική και την πολιτική ορολογία του κειμένου, συσχετίζοντάς την με τα σημερινά δεδομένα,
- να αναγνωρίζουν και να αξιολογούν τη διαχείριση της έμφασης και της συναισθηματικής φόρτισης με τα ποικίλα σχήματα λόγου.

3.5 Στρατηγικές πειθούς

- να εντοπίζουν τα μέσα πειθούς (παραδείγματα, γνώμες, μαρτυρίες) και να ερμηνεύουν τον ρόλο και τη θέση τους μέσα στον λόγο,
- να αξιολογούν την εγκυρότητα, την αλήθεια και την ορθότητα των επιχειρημάτων του ρήτορα,

- να διακρίνουν και να κατηγοριοποιούν τα μέσα συναισθηματικού επηρεασμού (αφήγηση, περιγραφή, μεταφορική χρήση της γλώσσας, συναισθηματικά φορτισμένος λόγος, επίκληση στο ήθος του ακροατή).

4. Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμου

4.1 Απόδοση του αρχαιοελληνικού κειμένου στη ΝΕ γλώσσα

- να συστηματοποιούν τα βήματα που ακολουθούν, όταν παράγουν την προσωπική τους νεοελληνική απόδοση του αρχαιοελληνικού κειμένου,
- να δημιουργούν την προσωπική τους νεοελληνική απόδοση του αρχαιοελληνικού κειμένου.

4.2 Συγκριτική προσέγγιση της ΑΕ με τη ΝΕ γλώσσα

- να ερμηνεύουν πώς οι παρεμβάσεις της νεοελληνικής απόδοσης και σε ποιο βαθμό τροποποιούν το νόημα του αρχαιοελληνικού κειμένου,
- να αντιπαραβάλλουν περισσότερες της μιας αποδόσεις του κειμένου και να διατυπώνουν αξιολογικές κρίσεις για τις τυχόν διαφορετικές αποδόσεις.

4.3 Διαθεματικότητα και Διεπιστημονικότητα (πρόσληψη του κειμένου από μεταγενέστερα έργα, σύνδεση με τη Λογοτεχνία, το Θέατρο, τις Εικαστικές Τέχνες, τις Επιστήμες κ.ά)

- να αναλύουν και να τεκμηριώνουν την επικαιρότητα του αιτήματος για αγώνα και αντίσταση ενάντια στον αυταρχισμό της αντιδημοκρατικής εξουσίας,
- να περιγράφουν πόσο δοκιμάστηκαν οι Αθηναίοι πολίτες κατά την τυραννία των Τριάκοντα, και να προβαίνουν σε συγκρίσεις με τη σύγχρονη εποχή.

4.4 Πολυγραμματισμοί (κριτικός, ψηφιακός κ.ά.)

- να διαπιστώνουν ότι η απομάκρυνση από τη δημοκρατική νομιμότητα και τα θεσμικά κατοχυρωμένα δικαιώματα και ελευθερίες ανοίγει τον δρόμο στον αυταρχισμό και την αυθαιρεσία,
- να ερευνούν, να καταγράφουν και να αξιολογούν ανάλογες αντιδημοκρατικές εκτροπές και συμπεριφορές κατά τα νεότερα χρόνια,
- να συνεργάζονται και να δραστηριοποιούνται σε βιωματικές δράσεις.

A3. Περιεχόμενο

A.3.1. Περιεχόμενο του γνωστικού αντικειμένου

Με δεδομένο ότι πρωτεύων στόχος του μαθήματος της ΑΕΓΓ είναι να διαμορφωθούν πολίτες με δημοκρατική συνείδηση, ενσυναίσθηση και συναίσθηση ευθύνης για την επίλυση οικουμενικών προκλήσεων στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία του 21ου αιώνα, επιλέχθηκαν αντιπροσωπευτικά γραμματειακά είδη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, στα οποία αποτυπώνεται ο ανθρωποκεντρικός και κοινωνιοκεντρικός χαρακτήρας του πολιτισμού της ελληνικής αρχαιότητας. Με αυτή τη λογική κρίθηκε σκόπιμο όλοι/όλες οι μαθητές/-τριες της

Α' τάξης του Λυκείου να έρθουν σε επαφή με ένα εμβληματικό κείμενο της κλασικής **ρητορικής**, προκειμένου να γνωρίσουν τη δυναμική της ρητορικής τέχνης, όπως αναπτύχθηκε κυρίως στην κλασική Αθήνα και αποτέλεσε καθοριστική έκφανση της άμεσης δημοκρατίας, αλλά και της κοινωνικής ζωής των αρχαίων Αθηναίων. Ο ορθός λόγος αποτελεί το κατεξοχήν όργανο έκφρασης και στην ρητορική τέχνη. Η επιλογή του συγκεκριμένου λόγου ως διδακτικού αντικειμένου στην παρούσα περίπτωση (όπως και στο πρόσφατο παρελθόν 1976-1999) ερείδεται αφενός στο μεστό νοηματικό περιεχόμενο και τους ιδεολογικούς τους άξονες (λόγος κατά της τυραννίας και της αυταρχικότητας της ασύδοτης εξουσίας) και αφετέρου στη συγγραφική δεινότητα και την αττική ευγλωττία του συγγραφέα. Υπό αυτήν την έννοια είναι εύλογο να ειπωθεί ότι η διδασκαλία της αρχαίας ρητορικής υπηρετεί τη διαμόρφωση της πολιτικής αγωγής των μαθητών/τριών, την καλλιέργεια δημοκρατικού ήθους και την ενδυνάμωση της γλωσσική κατάρτιση τους. Από την άλλη, ο ρητορικός λόγος δίνει δυνατότητα για συμμετοχή σε "σχολικά ρητορικά γυμνάσματα", όπως ο προσχεδιασμένος προφορικός, το παιχνίδι ρόλων, οι δισσοί λόγοι, ενώ κατ' αυτόν τον τρόπο προετοιμάζει τον μαθητή/τη μαθήτρια για τους ρόλους που θα αναλάβει στη ζωή του/της ως δημοκρατικός πολίτης.

Η διδασκαλία του ιστοριογραφικού έργου *Ελληνικά* του Ξενοφώντα και ο ρητορικός λόγος *Κατά Ερατοσθένους* του Λυσία στόχο έχει αφενός να φέρει σε επαφή τους/τις μαθητές/-τριες της Α' Λυκείου με ευχερώς **προσπελάσιμα κείμενα της αττικής διαλέκτου** και αφετέρου μέσα από την ανάδειξη της θεματολογικής και νοηματικής τους συσχέτισης, να παρακινήσει τους/τις μαθητές/-τριες να κατανοήσουν βαθύτερα **θεμελιώδεις αρχές και αξίες του αρχαιοελληνικού πολιτισμού**. Ειδικότερα, ο λόγος του Λυσία *Κατά Ερατοσθένους*, μέσα από την εύγλωττη αποτύπωση ενός ατομικού περιστατικού, σχετικού με **την αυθαιρεσία και την αναληψία της αυταρχικής εξουσίας εις βάρος ανυπεράσπιστων πολιτών**, «συνομιλεί» με τα *Ελληνικά* του Ξενοφώντα, όπου περιγράφονται οι ακρότητες του καθεστώτος των Τριάκοντα εις βάρος των δημοκρατικών πολιτών και των πλούσιων μετοίκων της Αθήνας.

A.3.2. Πρόταση διδακτικών ενοτήτων και αντίστοιχων διδακτικών ωρών

(36 διδακτικές ώρες σε 12 περίπου εβδομάδες)

Πριν από την έναρξη της διδασκαλίας του λόγου προβλέπεται να διδαχθεί μια σύντομη εισαγωγή στην κλασική ρητορική, που αποσκοπεί στην κατανόηση του κειμενικού είδους και των συμβάσεών του. Ο ρητορικός λόγος θα διδαχθεί, από το πρωτότυπο ή από ΝΕ απόδοση με τη χρήση ενδιάμεσων συνδετικών περιλήψεων, ως εξής:

Λυσίας, Κατά Ερατοσθένους	
Κείμενο:	
Προοίμιο	§1-3 (από πρωτότυπο)
Διήγηση	§4-19 (από πρωτότυπο)
Παρέκβαση	§20-26 (από ΝΕ απόδοση)
Απόδειξη	§26-71 (περιληπτικά)

§72-76 (από πρωτότυπο) §77-80 (περιληπτικά) Επίλογος §81-91 (περιληπτικά) § 92-94 (από ΝΕ απόδοση) §95-100 (από πρωτότυπο)
--

Ειδικότερα:

Μέρος	§§	Περιεχόμενο	Ώρες (ενδεικτικά)
Εισαγωγή		α) Η ρητορική στην Αρχαία Ελλάδα. Τα είδη των ρητορικών λόγων. β) Ο Λυσίας και ο Κατά Ερατοσθένους λόγος.	2
	Κείμενο		1
			33
Προοίμιο	1-3 (από πρωτότυπο)	Η δίκη αυτή είναι πολύ διαφορετική από όλες τις άλλες για τον ομιλητή που δεν έχει εμπλακεί ξανά σε παρόμοιες προσωπικές δικαστικές περιπέτειες.	4
Διήγηση	4-19 (από πρωτότυπο)	Με απλότητα αλλά και ένταση ίσως κάποτε και “με κομμένη την ανάσα” ο ομιλητής εκθέτει τα πραγματικά περιστατικά, τα γεγονότα που οδήγησαν στον θάνατο του αδελφού του Πολέμαρχου εξαιτίας του Ερατοσθένη.	11
Παρέκβαση Απόδειξη	20-25, 26 (σε ΝΕ απόδοση)	Ο ρήτορας συγκρίνει την κοινωνική προσφορά της οικογένειάς του με την πολιτική των Τριάκοντα.	1

Απόδειξη	27-71 (περιληπτικά)	Η επιχειρηματολογία αποτελεί το κύριο σώμα του λόγου. Ο Λυσίας αναιρεί τους ψευδείς ισχυρισμούς του κατηγορουμένου ότι πιάστηκε για να εκτελέσει τις παράνομες αυτές πράξεις. Ο ρήτορας προτείνει την ποινή του θανάτου ως παραδειγματική τιμωρία, ενώ αποδεικνύει ότι όλη η ζωή του Ερατοσθένη αποτελείται από πράξεις που στρέφονταν εναντίον της δημοκρατίας. Ο ρήτορας αναιρεί το ισχυρότερο επιχείρημα του Ερατοσθένη ότι ανήκε στην ομάδα των μετριοπαθών του Θηραμένη.	2
	72-76 (από πρωτότυπο) 77-80 (περιληπτικά)	Η υπονομευτική κατά της δημοκρατίας δράση του Θηραμένη αποκαλύπτεται: διέπραξε και αυτός πολλά εγκλήματα εις βάρος της πόλης και για την εγκαθίδρυση του καθεστώτος των Τριάκοντα.	6
Επίλογος	81-91 (περιληπτικά) 92-94 (σε ΝΕ απόδοση) 95-100 (από πρωτότυπο)	Γενική ανακεφαλαίωση των λόγων που επιβάλλουν την καταδίκη του Ερατοσθένη. Ο ρήτορας απευθύνεται με ειλικρίνεια και τόλμη στις δύο αντίπαλες ομάδες των πολιτών που αντιπροσωπεύονται στο δικαστήριο υπενθυμίζοντας τους λόγους που πρέπει να τους οδηγήσουν στην καταδίκη του Ερατοσθένη. Τελειώνοντας τον λόγο του ο ρήτορας ζητά δικαιοσύνη και δικαίωση.	7
		Ανακεφαλαίωση-γενική αποτίμηση του λόγου.	2

A4. Διδακτική πλαισίωση - Σχεδιασμός Μάθησης

Η διδασκαλία του γραμματειακού είδους της ρητορείας ακολουθεί το γενικό πλαίσιο διδακτικών αρχών και φιλοσοφίας που διέπει τη διδασκαλία του μαθήματος της ΑΕΓΓ στο Λύκειο. Υπό αυτήν την έννοια και στο πλαίσιο μιας **δημιουργικής και κειμενοκεντρικής διδασκαλίας** προκρίνεται να εφαρμοστούν και για τη ρητορική αφενός οι αρχές περί ανακαλυπτικής-διερευνητικής μάθησης και κοινωνικού κονστрукτιβισμού/εποικοδομητισμού, και αφετέρου οι απόψεις της «Διδακτικής του

ενεργού υποκειμένου» (ο/η μαθητής/-τρια κατασκευάζει ή ανακαλύπτει τη γνώση, η οποία δεν του παρέχεται έτοιμη). Το βασικό, δηλαδή, ζητούμενο είναι οι μαθητές/-τριες να μπορέσουν να συνδιαλέγονται με τον αρχαιοελληνικό ρητορικό λόγο, να αντεπεξέρχονται στις απαιτήσεις αναφορικά με την απόδοσή του στη ΝΕ, την κατανόησή του, την ερμηνεία του και να τον αντιμετωπίζουν ως «πρόβλημα προς επίλυση».

Το παρόν ΠΣ προτείνει για την προσέγγιση του ρητορικού λόγου την εφαρμογή μιας διδακτικής μεθόδου, η οποία αντλεί στοιχεία από την **κειμενοκεντρική, την ερμηνευτική και τη διερευνητική μέθοδο**, ώστε να συμβάλει στην ανάπτυξη της αρχαιογνωσίας και αρχαιογλωσσίας των μαθητών/-τριών και συνάμα των διδακτικών αρχών **της αυτενέργειας και της βιωματικότητας**:

- **Κειμενοκεντρική και επικοινωνιακή θεώρηση:** Το ΠΣ εστιάζει στην ερμηνεία του ρητορικού λόγου και όχι μόνο στη διδασκαλία της γλωσσικής μορφή του, επιδιώκοντας έτσι τη δημιουργία μιας βιωματικής σχέσης με αυτόν, η οποία θα στηρίζεται, αφενός, στο νεοελληνικό γλωσσικό ένστικτο των μαθητών/-τριών και, αφετέρου, στη γνώση των μορφολογικών στοιχείων της ΑΕ. Είναι η πιο φορτισμένη και έντονη αγόρευση από όσες διαθέτουμε από τον Λυσία, καθώς πρόκειται για δικανικό λόγο που εκφωνήθηκε από τον ίδιο προκειμένου να επιτύχει την καταδίκη του υπεύθυνου για τον θάνατο του αδελφού του Πολέμαρχου. Η αναπαράσταση των γεγονότων γίνεται με ύφος λιτό και γρήγορο, καθώς ο ρήτορας επιστρατεύει όλη του τη ρητορική τέχνη, με εντυπωσιακή απλότητα, ώστε να στηρίξει την κατηγορία.
- **Διαφοροποίηση της διδασκαλίας βάσει του γραμματειακού είδους:** Το ΠΣ αναγνωρίζει τον ιδιαίτερο τρόπο, με τον οποίο κάθε αρχαίος Έλληνας συγγραφέας απευθύνεται στο αναγνωστικό κοινό/ακροατήριό του: στην περίπτωση του λόγου του Λυσία πρόκειται ζωντανή, παραστατική διήγηση και πειστική ρητορική επιχειρηματολογία στο πλαίσιο ενός δικανικού λόγου κατηγορίας.
- **Ολιστική προσέγγιση:** Το ΠΣ προτείνει οι ενότητες του ρητορικού λόγου να μην αντιμετωπίζονται ως τυχαία αποσπάσματα που υφίστανται γλωσσική επεξεργασία αλλά να ερμηνεύονται με βάση τη θέση και τον ρόλο τους στο σύνολο του ρητορικού λόγου (*προοίμιο, διήγηση, απόδειξη, επίλογος*). Το σύντομο προοίμιο ακολουθείται από τη ζωντανή διήγηση της σύλληψης του Λυσία και της εκτέλεσης του αδελφού του Πολέμαρχου. Έπεται η μακρά απόδειξη για την υπαιτιότητα του Ερατοσθένη, η επίθεση στο ήθος του με την ανάδειξη του αληθινού του χαρακτήρα και η επίθεση ενάντια στον Θηραμένη, τέλος κλείνει με την έκκληση στους δικαστές για καταδίκη του Ερατοσθένη.
- **Επικαιρότητα-βιωματικότητα:** Το αρχαιοελληνικό κείμενο μπορεί να συνδεθεί με τις δυνατότητες, τις εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα, την οικογενειακή ζωή, αλλά και το κοινωνικό περιβάλλον των μαθητών/-τριών, ανταποκρινόμενο κατ' αυτόν τον τρόπο στην πραγματικότητα που βιώνουν. Η κατάχρηση εξουσίας, ο αυταρχισμός, η άσβεστη δίψα για πλουτισμό και η πλεονεξία των Τριάκοντα παρουσιάζονται μέσα στον λόγο σε μία κλιμάκωση αναπαριστώντας τις πιο δραματικές στιγμές της ολιγόμηνης διακυβέρνησής τους, αλλά αποτυπώνουν με ενάργεια πολιτικές και κοινωνικές παθογένειες που μπορούν να εμφανιστούν και στις σύγχρονες προηγμένες κοινωνίες, όταν δεν

λειτουργούν οι ασφαλιστικές δικλίδες του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η πρόσφατη ελληνική ιστορία έχει να επιδείξει ένα ανάλογο για την αγριότητά του καθεστώ.

- ο **Ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων:** Το ΠΣ θεωρεί ως ιδιαίτερα σημαντικές τις αναστοχαστικές διαδικασίες, κατά τις οποίες οι μαθητές/-τριες θα μπορούν να αξιοποιούν τις ήδη κατακτημένες γνώσεις και εμπειρίες, να διαθέτουν αυτοέλεγχο, να καλλιεργούν έναν ιδιαίτερο και προσωπικό τρόπο μάθησης, να αυτοαξιολογούνται και να βελτιώνονται συνεχώς.

Με βάση, επομένως, τα παραπάνω ο σχεδιασμός της διδασκαλίας οφείλει να αναδεικνύει πρωτίστως τη **διαλεκτική σχέση γραμματειακού έργου – κοινωνίας**, όπου το κείμενο τοποθετείται εντός των ιστορικών και κοινωνικών συμφραζομένων κατά τον χρόνο συγγραφής (403 π.Χ.) και κατά τον χρόνο ανάγνωσής του (σήμερα) από τους/τις μαθητές/-τριες: ο ρητορικός δικανικός λόγος υπακούει σε θεματικές και εκφραστικές συμβάσεις του γραμματολογικού γένους στο οποίο ανήκει, ενώ ο γλωσσικός κώδικάς του διαμορφώνεται ανάλογα με τις συνθήκες σύνταξης και πρόσληψής του. Με αυτό τον τρόπο **ένα αρχαιοελληνικό κείμενο του 403 π.Χ. παραμένει ανοικτό σε γόνιμο διάλογο με το μαθητικό αναγνωστικό κοινό.**

Κατά τη **βιωματική πρόσληψη** του κειμένου προσδίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα στον προσωπικό διάλογο του/της μαθητή/-τριας με αξίες, αντιλήψεις και έννοιες που προβάλλει ο συγκεκριμένος ρητορικός λόγος, συχνά και σε **διακειμενική σύγκριση** με αντίστοιχες σύγχρονες (λ.χ. η εξουσία, η τιμωρία, η βία, ο αυταρχισμός, ο αγώνας για την προάσπιση της δημοκρατίας κ.ά.). Αυτό που μας ενδιαφέρει περισσότερο είναι η **ενδυνάμωση της κριτικής και συγκριτικής ικανότητας** των μαθητών/-τριών και η ενίσχυση της δυνατότητάς τους να διαμορφώνουν προσωπική άποψη και στάση.

Η **γλωσσική επεξεργασία του αρχαιοελληνικού κειμένου** συνιστά το αναγκαίο εργαλείο για την κατανόησή του και όχι αυτοτελή διαδικασία. Επομένως, **το παρόν ΠΣ υπερβαίνει την κανονιστικού και ρυθμιστικού τύπου παραδοσιακή γραμματική αντίληψη.** Γι' αυτόν τον λόγο, η διδακτική πρακτική δεν στοχεύει μόνο και αποκλειστικά στην εκμάθηση και στην αναπαραγωγή, αλλά κυρίως στην αναγνώριση από τον/την μαθητή/-τρια γραμματικών τύπων, δομών και υφολογικών χαρακτηριστικών ως στοιχείων και μηχανισμών που αναπτύσσουν το κείμενο και ενισχύουν τους επικοινωνιακούς του στόχους, προκειμένου να επιτευχθούν η πρόσληψη και η επαρκής κατανόηση του αρχαιοελληνικού κειμένου, κεντρίζοντας ακόμη περισσότερο το ενδιαφέρον του/της μαθητή/-τριας.

Παράλληλα, αποτελεσματική μεθοδολογική και διδακτική αρχή για την προσέγγιση ενός αρχαιοελληνικού μικροκειμένου είναι η συνεχής και συνεπής λειτουργική αξιοποίηση της νεοελληνικής γλωσσικής υποδομής τους. Σημαντική παράμετρος της γλωσσικής διδασκαλίας είναι η **ανίχνευση της κεκτημένης γνώσης του/της μαθητή/-τριας** σχετικά με το εκάστοτε προς διδασκαλία και μάθηση γλωσσικό φαινόμενο, από τα προηγούμενα χρόνια μαθητείας του/της στο Γυμνάσιο. Επιπλέον, η **σύνδεση της ΑΕ με τη ΝΕ**, θα καταστήσει κατανοητή την ιστορική εξέλιξη της Ελληνικής Γλώσσας. Η ΑΕ διδάσκεται ορθότερα και αποτελεσματικότερα, όταν ορίζονται με σαφήνεια ομοιότητες και διαφορές με τη ΝΕ, με

αποτέλεσμα οι μαθητές/-τριες να κατανοούν καλύτερα τον κομβικό ρόλο που διαδραμάτισε η ΑΕ στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας.

Η απόδοση ενός αρχαιοελληνικού κειμένου στη ΝΕ συνιστά ουσιώδη παράμετρο της διδασκαλίας της ΑΕ γραμματείας στο Λύκειο. Πρόκειται για μια πνευματική εργασία που οξύνει την κρίση, καλλιεργεί τη γλώσσα και ενδυναμώνει τη νόηση. Γι' αυτό ακριβώς η **απόδοση των αρχαιοελληνικών κειμένων στη ΝΕ προτείνεται να υποστηρίζει με ενεργητικό τρόπο τη μελέτη τους και όχι να αποτελεί αυτοσκοπό της διδασκαλίας. Το παρόν ΠΣ δεν ενθαρρύνει την αποκαλούμενη «σχολική μετάφραση»,** η οποία συνιστά μια μηχανιστική, βεβιασμένη και προφορική μεταγραφή του αρχαίου κειμένου στη ΝΕ, με αποτέλεσμα να ισοπεδώνονται τα στοιχεία που καθιστούν το εκάστοτε κείμενο μοναδικό. Κατ' επέκταση **δεν δίνεται στους/στις μαθητές/-τριες μόνο μια «ορθή» μετάφραση,** αλλά ενισχύουμε την άσκησή τους με τεχνικές και δραστηριότητες που προωθούν την ανάπτυξη της μεταφραστικής τους ικανότητας και την απόδοση του κειμένου σε δόκιμο νεοελληνικό λόγο με το ανάλογο ύφος που απαιτεί η προθετικότητα του κειμένου.

Το παρόν ΠΣ φιλοδοξεί να αναδείξει, μέσα από τις προτεινόμενες δραστηριότητες, τη **νεοελληνική απόδοση των αρχαιοελληνικών κειμένων σε μια γόνιμη, δημιουργική διαδικασία,**

η οποία στοχεύει στην κατανόηση των κύριων νοημάτων του κειμένου με παράλληλη αξιοποίηση των βασικών μορφολογικών και συντακτικών χαρακτηριστικών της ΑΕ και αποτελεί συν-δημιουργία εκπαιδευτικού και μαθητών/-τριών. Ο/η εκπαιδευτικός καλείται να ενισχύσει και να ενθαρρύνει την αυτενέργεια των μαθητών/-τριών τροφοδοτώντας τη διαδικασία με τα αναγκαία υποστηρίγματα στο πλαίσιο μιας **εμπλουτισμένης διδασκαλίας** λ.χ. παράλληλες μεταφράσεις, μεθοδική αναζήτηση στα βιβλία αναφοράς (Γραμματική, Συντακτικό, έντυπο ή ψηφιακό Λεξικό), χρήση Ψηφιακών Μέσων κ.λπ., προκειμένου οι μαθητές/-τριες να συνειδητοποιήσουν **ότι η διαδικασία της νεοελληνικής απόδοσης δεν είναι μονοσήμαντη ούτε τελεσίδικη.**

Υπό αυτήν την έννοια, ένας τύπος σχολικής νεοελληνικής απόδοσης που ανταποκρίνεται στις δυνατότητες του/της μέσου/-ης μαθητή/-τριας είναι η **«διαισθητική ή βιωματική» απόδοση.** Με τον όρο δηλώνεται η σπουδαιότητα που αποδίδεται στην καλλιέργεια της νεοελληνικής γλώσσας ή **της κοινής υποκείμενης γλωσσικής ικανότητας** των μαθητών/-τριών για την απόδοση του αρχαιοελληνικού κειμένου. Ο/Η μαθητής/-τρια **στοχάζεται πάνω στο αρχαιοελληνικό κείμενο,** αξιοποιώντας αφενός την **αρχαιογνωστική υποδομή** του/της, και αφετέρου το **νεοελληνικό γλωσσικό του/της ένστικτο.** **Ακολουθεί τη δομή** των κώλων, των προτάσεων και των περιόδων εντός του εκάστοτε μικροκειμένου και προσπαθεί να **δίνει ικανοποιητικό από λογικής άποψης νόημα** κατά την απόδοσή του στη ΝΕ. Βασική μεθοδολογική αρχή στο στάδιο της τελικής απόδοσης είναι ότι μια φράση που δεν έχει λογική συνοχή στη ΝΕ και δεν αποτελεί γνήσιο και δόκιμο —κατά το δυνατόν— νεοελληνικό λόγο, αποδίδει σαφώς εσφαλμένα το αρχαιοελληνικό κείμενο και γι' αυτό **πρέπει αμέσως να επανεξεταστεί προσεκτικά και να αναδιατυπωθεί.**

Εξαιρετικά χρήσιμη αποδεικνύεται λ.χ. η πρακτική άσκηση των μαθητών/-τριών στη **σηματική απόδοση** μέσω διαγραμμάτων (με τη βοήθεια ψηφιακών εργαλείων, αλλά

και του απλού πίνακα) και **κατά κώλα** μεταγραφής – των συντακτικών σχέσεων που συνδέουν μεταξύ τους τα νοηματικά υποσύνολα της περιόδου, τις φράσεις και τις λέξεις, στο πλαίσιο μιας περιόδου αρχαιοελληνικού λόγου. Με τη βοήθεια ενός διαγράμματος και μέσα σε αυτό μπορεί ο/η μαθητής/-τρια να αναγνώσει το (μικρο)κείμενο που του δίνεται και να το οργανώσει λεπτομερέστερα από άποψη τόσο περιεχομένου όσο και σύνταξης, δηλαδή αλληλουχίας όρων και εννοιών.

Με δεδομένο ότι το αρχαιοελληνικό κείμενο αντιμετωπίζεται και ως πεδίο συνάντησης του αρχαίου και του σύγχρονου κόσμου το παρόν ΠΣ υιοθετεί με έμφαση τις αρχές της **διακειμενικότητας, της διαθεματικότητας και της χρήσης των ψηφιακών μέσων**. Ειδικότερα:

- **Διακειμενικότητα:** Η ενδοκειμενική ερμηνεία συμπληρώνεται με τη μελέτη παράλληλων κειμένων, στα οποία οι μαθητές/-τριες αναζητούν κοινά θέματα ή μοτίβα και διερευνούν τις διαφορετικές εκδοχές τους ανάλογα με τον δημιουργό τους.
- **Διαθεματικότητα-Διεπιστημονικότητα:** Οι διαθεματικές εργασίες και η υλοποίηση ανάλογων σεναρίων διασφαλίζουν την οριζόντια συνεκτικότητα των επιμέρους θεματικών κλάδων και την ενοποίηση των γνωστικών αντικειμένων. Έτσι, ο/η μαθητής/-τρια είναι σε θέση να εντάξει το αρχαιοελληνικό κείμενο στο κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό γίνεσθαι και να κατανοήσει τόσο το κείμενο ως έργο τέχνης και αισθητικό φαινόμενο στενά συνδεδεμένο με την εποχή του όσο και με τον τρόπο διαμόρφωσης των βασικών χαρακτηριστικών των γραμματειακών γενών-ειδών.
- **Χρήση Ψηφιακών Μέσων:** Τα ΨΜ μπορούν να επιτελέσουν σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση των στόχων του ΠΣ, καθώς τα ΨΜ μπορούν να ανανεώσουν και όχι απλώς να υποβοηθήσουν τη διδασκαλία της ΑΕΓΓ, παρέχοντας την ευκαιρία για ένα **δημιουργικό και συνεργατικό περιβάλλον διδασκαλίας** κατάλληλο για την καλλιέργεια ποικίλων δεξιοτήτων και νέων γραμματισμών, λόγω και της εξοικείωσης των εφήβων μαθητών/-τριών με τη χρήση τους στην καθημερινότητά τους. Τα λογισμικά πολυτροπικής παρουσίασης, τα εργαλεία διαδικτυακής δημοσίευσης, οι δυνατότητες σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας και τα λογισμικά επεξεργασίας κειμένου είναι κάποιες από τις σύγχρονες τεχνολογικές δυνατότητες που μπορεί να αξιοποιήσουν οι μαθητές/-τριες με την κατάλληλη ενθάρρυνση και υποστήριξη του/της εκπαιδευτικού. Έτσι, οι μαθητές/-τριες δεν θα γνωρίσουν απλώς τα δημιουργήματα ενός πολιτισμού που συνέβαλε στη θεμελίωση του σύγχρονου πολιτισμού και στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του· θα διδαχθούν συγκεκριμένους τρόπους διερευνητικής προσέγγισης και κριτικής διαχείρισης της γνώσης, προκειμένου να μπορούν αντίστοιχα να τους χρησιμοποιήσουν αποδοτικά στη ζωή τους.

A5. Δομολειτουργική προσέγγιση του κειμένου

1. Πρώτη ανάγνωση του κειμένου-εντοπισμός λέξεων-κλειδιών και νοηματικών αξόνων.

Η πρώτη ανάγνωση του κειμένου έχει χαρακτήρα διερευνητικό, καθώς ο/η μαθητής/-τρια έρχεται για πρώτη φορά σε άμεση επαφή με το συγκεκριμένο απόσπασμα και γι' αυτό είναι σκόπιμο να προσπαθήσει αρχικά να εντοπίσει στοιχεία οικεία και προσιτά στη δική του/της

εμπειρία είτε από γλωσσική είτε από πολιτισμική και ιστορική άποψη. Επιβάλλεται η πρώτη αυτή ανάγνωση να είναι ιδιαίτερα προσεκτική και κατά το δυνατόν νοηματοδοτημένη, ώστε να αποφευχθούν παραναγνώσεις, οι οποίες ενδέχεται να οδηγήσουν σε παρερμηνείες και λογικές παρεξηγήσεις. Η νοηματοδοτημένη —με καθαρή άρθρωση και δυνατή φωνή— ανάγνωση είναι έργο του/της εκπαιδευτικού μέσα στη σχολική τάξη ή του ίδιου/της ίδιας του μαθητή/της μαθήτριας κατά τη διάρκεια της προσωπικής μελέτης. Αποτελεί ένα είδος μονολογικής επιδεικτικής διδασκαλίας, που παρά τον φαινομενικά δασκαλοκεντρικό χαρακτήρα της στοχεύει ευθέως στη διευκόλυνση της προσέγγισης του κειμένου. Διαβάζοντας το αρχαίο κείμενο υποδειγματικά μέσα στην τάξη ουσιαστικά εκτελεί ο ίδιος/η ίδια τη δεξιότητα που θέλει να διδάξει, δηλαδή τον ορθό τρόπο ανάγνωσης, που στην ουσία αποτελεί μια πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση του αποσπάσματος.

Στη φάση αυτή της πρωτοβάθμιας προσέγγισης σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει ο εντοπισμός χαρακτηριστικών «λέξεων-κλειδιών», οι οποίες είτε προσιδιάζουν στο λογοτεχνικό είδος του είτε φωτίζουν ορισμένες ιδιαίτερες όψεις του νοηματικού κέντρου ή των θεματικών αξόνων. Σε αυτές τις βαρύνουσες σημασίας λέξεις συμπεριλαμβάνονται: οι τεχνικοί όροι, στρατιωτικοί (λ.χ. όπλιται, πελτασταί, κέρας, ἔκπλους, ξεναγοί), πολιτικοί (λ.χ. βουλή, πρυτάνεις, ἐκκλησία, τὸ κοινόν, ὀλίγοι, δῆμος), δικανικοί (λ.χ. ὁ διώκων, ὁ φεύγων, δικαστήριον, δίκη, ἄγων, οἱ ἀμφισβητοῦντες), τα ονόματα προσώπων και εθνών—λαών—πόλεων που πρωταγωνιστούν στο συγκεκριμένο απόσπασμα, διαμορφώνοντας ορισμένες φορές αντιθετικά ζεύγη αντιπάλων (κατήγορος-κατηγορούμενος, δημοκρατικοί- ολιγαρχικοί, Αθηναίοι-Λακεδαιμόνιοι, κτλ.), τοπικοί και χρονικοί προσδιορισμοί (ημέρα-νύχτα, τῆ προτεραία- τῆ ὑστεραία, πεδίων-ὄρος, στεριά-θάλασσα).

2. Αποδόμηση του κειμένου

Το κειμενικό απόσπασμα αποτελεί μια σφικτοδεμένη ενότητα, η οποία παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες ως προς το να προσεγγιστεί από τον/την μαθητή/-τρια ως σύνολο, να γίνει κατανοητή και να αποδοθεί σε ρέοντα νεοελληνικό λόγο. Οι δυσκολίες των μαθητών/-τριών οφείλονται κατά κύριο λόγο στην ιδιομορφία της αρχαίας ελληνικής, η οποία είναι μια πειθαρχημένη συνθετική γλώσσα και διακρίνεται για την ελευθερία της τοποθέτησης των ὀρων μέσα στην πρόταση. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι μαθητές/-τριες να μην μπορούν λ.χ. να συνδέσουν τον κύριο ρηματικό τύπο με το απαρέμφατο, ιδίως όταν στην πρόταση υπάρχει συσώρευση απαρεμφάτων, ή να συσχετίσουν ὀρους λόγω της απομάκρυνσής τους, ή να αντιληφθούν τον ρόλο των παρατακτικών συνδέσμων ή να συνδυάσουν το νόημα των προτάσεων που συναποτελούν την περίοδο μεταξύ τους. Είναι, λοιπόν, αναγκαίο να βρεθεί ένας τρόπος αυτόνομης επαφής του/της μαθητή/-τριας με το αρχαιοελληνικό κείμενο, ο οποίος θα περιορίζει τον/την εκπαιδευτικό στον ρόλο του υποστηρικτή-ενισχυτή και θα επιτρέπει στον/στην μαθητή/-τρια να αυτενεργήσει προσεγγίζοντας το εκάστοτε κείμενο είτε μόνος/-η του/της είτε σε συνεργασία στα πλαίσια μιας μικρής ομάδας, ακολουθώντας μια σταθερή αναλυτική πορεία σκέψης, καθώς διερευνά τα κύρια δομικά στοιχεία του μικροκειμένου. Με βάση αυτή τη λογική πρέπει να δοθεί η

δυνατότητα στον/στην μαθητή/-τρια να κατατμήσει το μικροκείμενο σε μικρότερες ενότητες, κάθε μία από τις οποίες θα είναι πιο εύκολα προσπελάσιμες.

Οι ενότητες αυτές που αποτελούν τη βάση της μελέτης και του στοχασμού μπορούν εύκολα και με την πρώτη ματιά να εντοπιστούν: είναι οι περίοδοι και ημιπερίοδοι. Κάθε περίοδος/ ημιπερίοδος μπορεί να εκτείνεται σε μία ή συνηθέστερα περισσότερες γραμμές, καθώς οι εκτενέστερες περίοδοι είναι δείγμα συνθετότερου λόγου και πολυπλοκότερου νοήματος. Με άλλα λόγια για την κατανόησή τους δεν αρκεί η απλή, νοηματοδοτημένη ανάγνωση, απαραίτητη κρίνεται η περαιτέρω κατάτμησή τους σε μικρότερες ενότητες. Ακολουθώντας την αναλυτική αυτή μέθοδο, οι μαθητές/αναγνώστες φτάνουν έτσι στις μικρότερες αυτοτελείς μονάδες από τις οποίες συνιστάται ένα κειμενικό απόσπασμα, δηλαδή τις προτάσεις. Συνοψίζοντας, για να προσεγγίσουμε ένα οποιοδήποτε απόσπασμα αρχαιοελληνικού κειμένου, κρίνεται χρήσιμο να ακολουθηθεί μια διαδικασία αποδόμησης/ανάλυσής του προχωρώντας από ευρύτερες ενότητες σε μικρότερες και πιο εύκολα προσεγγίσιμες στον μαθητή/αναγνώστη /στη μαθήτρια/αναγνώστρια. Η διαδικασία αυτή μπορεί να παρασταθεί σχηματικά ως εξής:

κείμενο> περίοδος> πρόταση> φράση/κώλον

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν πρόκειται για μια σχολαστική και μηχανιστική διαδικασία αλλά για έναν δημιουργικό τρόπο ελεύθερου στοχασμού πάνω στο αρχαιοελληνικό κείμενο. Το μικροκείμενο δεν αποτελεί ένα άθροισμα φράσεων αλλά οργανικό σύνολο, του οποίου τα μέρη φωτίζονται και ερμηνεύονται αμοιβαία, γι' αυτό πρέπει να αναζητηθούν και οι συνδεδεμένοι και νοηματικοί του αρμοί: **παράταξη-υπόταξη, αντιθετικά ζεύγη, είδη προτάσεων.**

Αρχικά, ο/η μαθητής/-τρια εντοπίζει τα ρήματα που υπάρχουν στο κείμενο και στη συνέχεια τους υποτακτικούς συνδέσμους και τις αντωνυμίες, οι οποίες εισάγουν ή καλύτερα συνδέουν —με άλλα λόγια συσχετίζουν νοηματικά— και εξαρτούν μια δευτερεύουσα πρόταση από μία κύρια (απλή υπόταξη) ή από μια άλλη δευτερεύουσα (διαδοχική υπόταξη). Σαφέστατα δεν πρόκειται για έννοιες άγνωστες στον μαθητή/στην μαθήτρια, καθώς έχει ασχοληθεί με την υπόταξη ήδη από το Γυμνάσιο στο πλαίσιο είτε των Αρχαίων Ελληνικών είτε της Νεοελληνικής Γλώσσας. Σε κάθε περίπτωση είναι πολύ χρήσιμο να επισημαίνονται οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ των δύο γλωσσικών μορφών της Ελληνικής, και ιδίως το γεγονός ότι οι συνηθέστεροι σύνδεσμοι εξακολουθούν να είναι σε χρήση. Με αυτόν τον τρόπο αρχίζει σταδιακά να οργανώνεται ένα πρωτοβάθμιο διάγραμμα/ένας εννοιολογικός χάρτης του κειμένου αποτελούμενο από ρήματα και υποτακτικούς συνδέσμους, από κύριες και εξαρτημένες προτάσεις. Για να ολοκληρωθεί, όμως, ο ιστός του κειμένου πρέπει να προστεθεί ένα ακόμη πολύ σημαντικό στοιχείο, η παρατακτική σύνδεση. Οι παρατακτικοί σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται από τον αρχαίο λόγο για να συνδέσουν με σαφείς νοηματικές και υφολογικές σχέσεις όμοιους συντακτικά όρους. Ο επιτυχής εντοπισμός των συνδέσμων αυτών και των συνδεδόμενων όμοιων όρων κρίνεται αποφασιστικής σημασίας για την ολοκλήρωση του διαγράμματος του κειμενικού αποσπάσματος, καθώς οι σύνδεσμοι αυτοί λειτουργούν ως αρμοί που δένουν σε αρμονικό σύνολο το συγκεκριμένο παράθεμα.

3. Επεξεργασία της συντακτικής δομής

Με τη βοήθεια αυτού του διαγράμματος και μέσα σε αυτό μπορεί ο/η μαθητής/-τρια να αναγνώσει το (μικρο)κείμενο που του δίνεται και να το οργανώσει λεπτομερέστερα από άποψη τόσο περιεχομένου όσο και σύνταξης, δηλαδή αλληλουχίας όρων και εννοιών. Η διαδικασία αυτή της εκ του σύνεγγυς μελέτης του κειμένου είναι επίμοχθη και δυσχερής για τον/την μαθητή/-τρια, ωστόσο έχει στη διάθεσή του εκ γενετής έναν πολύτιμο εξοπλισμό, τη μητρική νεοελληνική γλώσσα, επειδή σε γενικές γραμμές, αν και μεταβλήθηκε ο χαρακτήρας και η δομή της γλώσσας από συνθετική σε ευρέως αναλυτική, η λογική της δεν άλλαξε. Βασική, λοιπόν, μεθοδολογική και διδακτική αρχή για την προσέγγιση ενός αρχαιοελληνικού μικροκειμένου είναι η συνεχής και συνεπής λειτουργική αξιοποίηση της νεοελληνικής γλωσσικής υποδομής τους. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να υποδείξουν στους μαθητές/στις μαθήτριές τους τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο γλωσσικών τύπων. Ακολουθώντας αυτή την πρακτική οι μαθητές/μαθήτριες καταλαβαίνουν ότι οι συντακτικές σχέσεις είναι στην πραγματικότητα λογικές σχέσεις. Με αυτόν τον τρόπο βοηθούνται να στοχάζονται πάνω στη γλώσσα τους συγκρίνοντας συνεχώς και αβίαστα κατά τη διάρκεια της μελέτης του αρχαιοελληνικού κειμένου και αναζητώντας αντιστοιχίες αλλά και ισοδύναμες εκφράσεις. Η προγενέστερη σχετικά επαρκής —αλλά όχι απαραίτητα εξαντλητική— γνώση ορισμένων βασικών στοιχείων του δομολειτουργικού συστήματος της αρχαίας και της νέας γλώσσας αποτελεί το υπόβαθρο πάνω στο οποίο εδράζεται αυτή η διδακτική προσπάθεια.

Προχωρώντας στη μελέτη του αποσπάσματος ο μαθητής/η μαθήτρια μπορεί να εντοπίσει καταρχήν τους φορείς των διάφορων ενεργειών που συντελούνται σε αυτό (= τα υποκείμενα), αλλά και τους ρηματικούς τύπους, οι οποίοι δεν μπορούν να έχουν αυτόνομη παρουσία (απαρέμφατα και μετοχές) μέσα στον λόγο, και να προσπαθήσει να τους συνδέσει λογικά-νοηματικά με το ρήμα της πρότασης στην οποία εντάσσονται. Είναι χρήσιμο εξ αρχής να βοηθήσουμε τους μαθητές να συλλάβουν των πλούτο των χρήσεων του απαρεμφάτου και της μετοχής στον αρχαίο λόγο τονίζοντας με έμφαση ότι στη νέα ελληνική έχουν —συνήθως— αντικατασταθεί από ισοδύναμες δευτερεύουσες προτάσεις. Ο τρόπος με τον οποίο μεταφράζει ένας μαθητής/μία μαθήτρια το ΑΕ απόσπασμα αποτελεί και έναν τρόπο συντακτικής οργάνωσής του, απαλλαγμένης όμως από τον φόρτο της τεχνικής ορολογίας. Η παρατήρηση αυτή δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση υποτίμηση της αξίας της συντακτικής θεωρίας αλλά ένταξή της στον μείζονα στόχο της κατανόησης, αφού η γνώση της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής δεν αποτελεί αυτοσκοπό για τη νεοελληνική εκπαίδευση αλλά μέσο υποβοήθησης και όχι καταπίεσης του νεοελληνικού γλωσσικού ενστίκτου.

4. Η νεοελληνική απόδοση του κειμένου

Η ΝΕ απόδοση του ΑΕ αποσπάσματος από τον μαθητή/την μαθήτρια αποτελεί μια χρήσιμη, σύνθετη γλωσσική και λεξιλογική άσκηση. Με άλλα λόγια, η διαδικασία της ΝΕ απόδοσης μέσα στην τάξη αξιολογείται από πολλούς ως πνευματική εργασία υψηλού επιπέδου, που οξύνει την κρίση, καλλιεργεί τη γλώσσα και τη νόηση. Κατά την προσπάθεια συνολικής κατανόησης του κειμένου, ερμηνεία και ΝΕ απόδοση διαπλέκονται και

αλληλοσυμληρώνονται. Η απόδοση του αρχαίου κειμένου σε άρτιο και δόκιμο νεοελληνικό λόγο δεν θεωρείται υποκατάστατο του αρχαίου κειμένου προς απομνημόνευση, και μπορεί να συνοδεύεται από τη συγκριτική ανάγνωση άλλων αποδόσεων (λογοτεχνικών και μη) για την καλλιέργεια της γλωσσικής ευαισθησίας των μαθητών/-τριών.

Ο μαθητής/ η μαθήτρια, ακολουθώντας τη μεθοδολογία, μπορεί να μάθει να στοχάζεται πάνω στο οποιοδήποτε ΑΕ κείμενο, αξιοποιώντας αφενός το νεοελληνικό γλωσσικό του/της ένστικτο και αφετέρου την αρχαιογνωστική υποδομή που έχει αποκομίσει κατά τα σχολικά έτη που προηγήθηκαν. Ο μαθητής/η μαθήτρια αποδίδει στη νεοελληνική γλώσσα το πρωτότυπο κείμενο ακολουθώντας τη δομή των κώλων και των προτάσεων εντός της συγκεκριμένης περιόδου λόγου, της κειμενικής μονάδας που αποτελεί την ασφαλέστερη βάση για την πληρέστερη κατανόηση του μικροκειμένου, προσπαθώντας να δίνει ικανοποιητικό από λογικής άποψης νόημα. Σε καμία περίπτωση ως βάση για τη διάγνωση του νοήματος και τη μελέτη δεν μπορεί να λαμβάνεται ούτε η λέξη ούτε η μεμονωμένη πρόταση, αλλά το σύνολο των φράσεων και προτάσεων που συναποτελούν την περίοδο.

Ωστόσο, ούτε οι περίοδοι μπορούν να είναι τελείως αυτόνομες, καθώς νοηματοδοτούνται μόνο μέσα στο συγκεκριμένο συμφραστικό πλαίσιο του εκάστοτε επιλεγμένου μικροκειμένου. Επομένως, σε τελική ανάλυση ο μαθητής/η μαθήτρια μπορεί να στηριχθεί στην περίοδο ως θεμελιώδη δομική μονάδα, αλλά πάντοτε σε στενή συνανάγνωση με τις περιόδους που προηγούνται και έπονται εντός του κειμενικού αποσπάσματος, ώστε αφενός να αποφευχθούν παρανοήσεις και αφετέρου να φωτιστούν πληρέστερα οι νοηματικοί άξονες και τα θεματικά κέντρα του. Έτσι, κατά την πορεία της μελέτης του κειμένου, ο μαθητής/η μαθήτρια προβαίνει σε μια πρώτη απόδοση κάθε περιόδου αξιοποιώντας τη λογική του/της κρίση, την οποία μπορεί να διορθώνει στη συνέχεια, επιχειρώντας να αποδώσει το ορθό νόημα του αποσπάσματος. Έτσι, μπορεί να την τροποποιεί συνεχώς, ώστε να μην παραποιείται το νόημα του αρχαίου κειμένου και να μην προδίδεται η μορφή και το ύφος του νεοελληνικού λόγου.

Α6. Αξιολόγηση

Η αποτελεσματικότερη αξιολόγηση είναι αυτή που εκλαμβάνεται ως κίνητρο μάθησης, διενεργείται έμμεσα και φυσικά και διαχέεται στην καθημερινή διδακτική πρακτική ως διαρκής διαδικασία με ποικίλους τρόπους. Έχοντας ως στόχο την **ανατροφοδότηση των εκπαιδευτικών** για τον (ανα)σχεδιασμό της διδασκαλίας τους, καθώς επίσης την **ανατροφοδότηση των μαθητών/-τριών**, ώστε να συνειδητοποιούν την πρόοδό τους στη μαθησιακή τους πορεία, η αξιολόγηση στο μάθημα της ΑΕΓΓ υιοθετεί κριτήρια ανάλογα των απαιτήσεων και της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας που έχει το συγκεκριμένο μάθημα. Βέβαια, η αξιολόγηση καθίσταται ουσιαστική, εφόσον πραγματοποιείται με **εγκυρότητα, αντικειμενικότητα, αξιοπιστία**. Έτσι, η παραδοσιακή σειρά προσέγγισης που σχετίζεται με το αποτέλεσμα της μάθησης (εξέταση → βαθμολόγηση → αξιολόγηση) πρέπει να αναπροσαρμόζεται δημιουργικά στις απαιτήσεις μιας σχολικής τάξης κατά τη στάθμιση της αρχικής διαγνωστικής αξιολόγησης (μετακίνηση από την αξιολόγηση της μάθησης στην αξιολόγηση για τη μάθηση).

Η αξιολόγηση των μαθητών/-τριών είναι **διαγνωστική, διαμορφωτική και τελική-αθροιστική**. Αν και η τελική-αθροιστική αξιολόγηση περιγράφεται και εξειδικεύεται από το εκάστοτε ισχύον σχετικό ΦΕΚ, είναι απαραίτητο το ΠΣ να θέσει εκείνες τις παραμέτρους που ανταποκρίνονται καλύτερα στη φιλοσοφία, τη στοχοθεσία και τις γενικότερες επιδιώξεις του.

Επειδή μέσω της διαδικασίας αξιολόγησης ελέγχεται ευρύ φάσμα γνώσεων, στάσεων, αντιλήψεων και δεξιοτήτων, από τη γνώση των γραμματισμών και την έρευνα έως την υφολογική θεώρηση και την κριτική επεξεργασία των κειμενικών δεικτών, **αναπτύσσεται η κριτική και συνθετική ικανότητα και προωθείται η δημιουργική σκέψη**, με στόχο την ανατροφοδότηση των γνώσεων που απορρέουν από το αρχαιοελληνικό κείμενο. Πλην της τελικής-αθροιστικής αξιολόγησης στο τέλος του διδακτικού έτους, **στο πλαίσιο της διαμορφωτικής αξιολόγησης** χρειάζεται να αξιοποιούνται και άλλοι τρόποι ή εργαλεία αξιολόγησης (προφορική συμμετοχή, σύντομες γραπτές δοκιμασίες, ωριαίες γραπτές δοκιμασίες, παραγωγή γραπτών κειμένων, δημιουργικές/συνθετικές εργασίες, αυτοαξιολόγηση, ετεροαξιολόγηση, πίνακες διαβαθμισμένων κριτηρίων αξιολόγησης-ρουμπρίκες, ατομικός φάκελος/portfolio μαθητή/-τριας κ.λπ.).

Για την αξιολόγηση δύνανται να χρησιμοποιούνται ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, αντικειμενικού (κλειστού) τύπου, όταν ελέγχεται γλωσσικό-πληροφοριακό υλικό, ή συνδυαστικές (αντικειμενικού και ελεύθερης ανάπτυξης) σε κάθε περίπτωση. Οι **γλωσσικές ασκήσεις**, κυρίως αντικειμενικού τύπου, δηλαδή πολλαπλής επιλογής, μετασχηματιστικές, αντιστοίχισης, διάζευξης κ.ά., σχετίζονται άμεσα με το κείμενο. Οι **ερμηνευτικές ερωτήσεις**, νοηματικές, ιδεολογικές, αισθητικές, υφολογικές κ.ά., βασίζονται προπαντός στο πρωτότυπο αλλά και στα παράλληλα κείμενα, και συνήθως είναι περισσότερες από τις αντικειμενικού τύπου γλωσσικές.

Παράλληλα, είναι παιδαγωγικά χρήσιμο:

- **οι ερωτήσεις αξιολόγησης να ανταποκρίνονται** στους διδακτικούς στόχους και τη μεθοδολογία διδασκαλίας που προτείνει το ΠΣ, **να είναι ποικίλες και διαβαθμισμένες** και να ελέγχουν ουσιαστικά τα αποτελέσματα της διδασκαλίας,
- **οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου να αξιοποιούνται** κυρίως για την ερμηνευτική προσέγγισή του κειμένου με επιχειρηματολογική διαύγεια κειμενοκεντρικής διάστασης,
- **οι γραμματικές και συντακτικές ασκήσεις να προσεγγίζονται** βάσει κειμενικών δεδομένων και γραμματολογικών πληροφοριών και **να υπηρετούν τη δομολειτουργική προσέγγιση**,
- **οι ασκήσεις αντικειμενικού τύπου** (πολλαπλής επιλογής, αντιστοίχισης, διάζευξης, μετασχηματισμού κ.λπ.) **να λαμβάνουν υπόψη** την ενότητα της κειμενικής προσέγγισης και **να προκρίνουν** τη γλωσσοκεντρική πληροφορία,
- **οι λεξικογραμματικές ασκήσεις να αναδεικνύουν** τη σύνδεση της ΑΕ με τη ΝΕ και **να επιτρέπουν** στους/στις μαθητές/-τριες να αντιλαμβάνονται τη διαχρονική συνέχεια του δικού τους γλωσσικού οργάνου,
- **η ποικιλία και η διαβάθμιση των ερωτήσεων να επιτρέπουν τον ουσιαστικότερο έλεγχο** των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας,

- ο η **προφορική συμμετοχή των μαθητών/-τριών και η διαλογική συζήτηση επί των κειμενικών δεδομένων να ενισχύουν** το κλίμα μάθησης προς μια δημιουργική και ουσιαστική προσπέλαση του αρχαιοελληνικού κειμένου,
- ο τα **εγχειρίδια Γραμματικής και Συντακτικού να χρησιμοποιούνται ως βιβλία αναφοράς** και κατά τη διάρκεια της ωριαίας γραπτής εξέτασης τετραμήνου, εάν ο/η εκπαιδευτικός το κρίνει παιδαγωγικά λυσιτελές.
- ο Για την αξιολόγηση της νεοελληνικής απόδοσης και ευρύτερα της ουσιαστικής κατανόησης του αρχαιοελληνικού κειμένου προκρίνεται η **ανάδειξη του ακριβούς νοήματος μέσα από την ενθάρρυνση για αναζήτηση καλής γλωσσικής ποιότητας εναλλακτικών νεοελληνικών αποδόσεων**. Τέτοιες αποδόσεις θα λειτουργούν εν τέλει ως πέρασ και απόδειξη της επαρκούς κατανόησης του αρχαιοελληνικού κειμένου.
- ο Επιπλέον, η γραπτή αξιολόγηση είναι διδακτικά επωφελές να συνδυάζει την απόδοση στη ΝΕ ενός συγκεκριμένου αρχαιοελληνικού αποσπάσματος με ανάλογες στοχευμένες ασκήσεις (λ.χ. κατανόησης) διαφόρων ειδών (κλειστού και ανοιχτού τύπου), οι οποίες θα ελέγχουν συνολικότερα και με ποικίλους τρόπους την επίγνωση της ΑΕ εκ μέρους του/της μαθητή/-τριας.
- ο **Οι ερμηνευτικές ερωτήσεις** που τίθενται στις γραπτές δοκιμασίες είναι πρόσφορο να στοχεύουν πρωτίστως στη **δημιουργική αξιοποίηση του ερμηνευτικού περικειμενικού υλικού** που εμπεριέχεται στα σχολικά εγχειρίδια, αφού αυτό το υλικό συνιστά τον βασικό ερμηνευτικό άξονα των κειμένων. Στοιχεία για τη θετική βαθμολόγηση των ερμηνευτικών απαντήσεων συνιστούν: **η πληρότητα, η σαφήνεια, η συνοχή και η τεκμηρίωση με βάση το κείμενο αναφοράς**. Είναι σημαντικό οι μαθητές/-τριες να μην παραθέτουν απλώς πληροφορίες, αλλά να ερμηνεύουν το δοθέν αρχαιοελληνικό κείμενο.
- ο **Η συγκριτική ερώτηση** που αφορά την αξιοποίηση ενός Παράλληλου Κειμένου (διδαγμένου ή αδίδακτου) χρειάζεται να είναι στοχευμένη σε συγκεκριμένα σημεία και των δύο κειμένων. **Είναι σημαντικό με τη συγκεκριμένη ερώτηση ο/η μαθητής/-τρια να εμβαθύνει στο συγκεκριμένο ζήτημα αποφεύγοντας αναχρονισμούς και συγκρίσεις που υπερβαίνουν τις γνωστικές δυνατότητες του/της.**

Η ανανέωση της μαθησιακής διαδικασίας μπορεί να ευοδωθεί μέσω της κριτικής προσέγγισης του αρχαίου ελληνικού κόσμου και των γραμματειακών επιτευγμάτων του· εν προκειμένω, της πρόσληψης της αρχαιογνωσίας και αρχαιομάθειας με όχημα κατεξοχήν την αρχαιοελληνική γλώσσα. Η εξοικείωση των μαθητών/-τριών με την ρητορική τέχνη του Λυσία, του πιο διάσημου λογογράφου («συντάκτη δικανικών λόγων κατά παραγγελία») και μάλιστα με τον καλύτερο, όπως υποστηρίζουν πολλοί μελετητές, λόγο του, *Κατά Ερατοσθένους*, προϋποθέτει μεταξύ άλλων και τον εμπλουτισμό της διδασκαλίας με σύγχρονους τύπους αξιολόγησής τους. **Το παραδοσιακό ωριαίο κριτήριο** διατηρεί την αξία του ως συνθετική διαδικασία, συνήθως επαναληπτικής επισκόπησης και απεικόνισης της μαθησιακής πορείας. Θα ήταν χρήσιμο όμως **να πλαισιώνεται με διαδικασίες διαρκούς, ενεργητικής και δημιουργικής αξιολόγησης**, ώστε να διαγιγνώσκεται η εμπέδωση και άλλων γραμματισμών και δεξιοτήτων **στο πλαίσιο της διαμορφωτικής αξιολόγησης.**

Σε αυτό το απαιτητικό πλαίσιο υπέρβασης του απλού εντοπισμού και παρουσίασης της πληροφορίας, είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν:

- *δημιουργικές εργασίες*, ομαδικές ή ατομικές, με βιβλιογραφική/δικτυογραφική τεκμηρίωση, λ.χ. η σύνθεση ερευνητικής εργασίας (project), σε τακτά διαστήματα, ειδικά μετά την ολοκλήρωση θεματικών ενοτήτων, και σε ομαδοσυνεργατικό πλαίσιο,
- *ασκήσεις παραγωγής προφορικού ή γραπτού λόγου*, είτε δοκιμιακής είτε πολυτροπικής χροιάς για την επικαιροποίηση των σχολικών γνώσεων στην κατεύθυνση της σημερινής πολιτικοκοινωνικής κατάστασης και ιστορικής συγκυρίας,
- *ασκήσεις για το ύφος* που αποδεικνύουν την επαρκέστερη γνώση της ΑΕ σε επίπεδο υφολογικής διαφοροποίησης και διαχρονίας της ελληνικής γλώσσας,
- *παράλληλα κείμενα* ως αναγωγική ερμηνευτική προσέγγιση και ανακλαστική εμβάθυνση στο αρχικό πρωτότυπο κείμενο υπό μελέτη,
- *πίνακες διαβαθμισμένων κριτηρίων* (ρουμπρίκες) αξιολόγησης δομημένες με στόχο την αυτοαξιολόγηση και ετεροαξιολόγηση των μαθητών/-τριών στο γνωστικό αντικείμενο,
- *ημερολόγιο διδακτικής παρατήρησης ή/και ο ατομικός φάκελος μαθητή/-τριας* (portfolio) με στόχο την προσωπική εκτίμηση της προόδου στο αντικείμενο και τη συνακόλουθη καταγραφή προτάσεων βελτιωτικής παρέμβασης και ανατροφοδότησης,
- *εννοιολογικοί χάρτες*, όπου, με εφαρμογή της αρχής της εποπτείας, αποτυπώνεται κατά περίπτωση και διαγραμματικά μια έννοια, μια θεματική ενότητα, ένα γλωσσικό φαινόμενο, το διάγραμμα ενός κειμένου κ.λπ., ώστε να αναδεικνύονται οι σχέσεις αιτιακής ή/και σειριακής ακολουθίας των,
- *φύλλα εργασίας*, έντυπα ή/και ηλεκτρονικά, ως σύνολο ομαδοποιημένων ασκήσεων και δραστηριοτήτων με προοπτική μεγαλύτερης αυτενέργειας για την κατ' οίκον εξέταση του μαθήματος,

Η αξιολόγηση εκκινεί βεβαίως από το αντικείμενο (το «τι» της μάθησης), αλλά λαμβάνει υπόψη και τη μέθοδο της διδασκαλίας (το «πώς» της μάθησης). Συνεπώς, οι διαδικασίες αξιολόγησης είναι ανάλογες των διδακτικών πρακτικών και της διδακτικής ιδιοσυγκρασίας μιας τάξης **σύμφωνα και με τις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας**. Για λόγους παιδαγωγικής σκοπιμότητας και στον βαθμό που αυτή είναι εφικτή, **η περιγραφική αξιολόγηση** ως σταδιακή αποτίμηση των εκτιμώμενων αποτελεσμάτων και συνδυασμός ποικίλων μεθόδων για τη συλλογή των αξιολογικών δεδομένων, προτείνεται ως δυνατότητα εφαρμογής και σε επίπεδο συνεργασίας εκπαιδευτικών.

ΜΕΡΟΣ Β' (Πρακτικό)

B1. Εισαγωγικές επισημάνσεις για τη διδασκαλία του λόγου

Ο λόγος *Κατά Ερατοσθένους* είναι ίσως ο πιο διάσημος από τους λόγους του Λυσία, επειδή αφορά τον ίδιο άμεσα και ως συγγραφέα, αλλά κυρίως ως ομιλητή/κατηγόρου ενάντια στον Ερατοσθένη, που ήταν ένας από τους Τριάκοντα, τους ολιγαρχικούς που κυβέρνησαν την Αθήνα το 404-403 π.Χ. και θεωρήθηκε από τον Λυσία άμεσα υπεύθυνος για τον θάνατο του αδερφού του Πολέμαρχου. Το 403 π.Χ. η δημοκρατία αποκαταστάθηκε στην Αθήνα με την συμφωνία γενικής αμνηστίας που προστάτευε τους πρώην υποστηρικτές της ολιγαρχίας των Τριάκοντα. Οι όροι της αμνηστίας καταγράφονται στην [Αθηναίων Πολιτεία του Αριστοτέλη \(39,5-6\)](#) και περιελάμβαναν συγκεκριμένες πρόνοιες που απέκλειαν τους Τριάκοντα αλλά και αυτούς που είχαν αναλάβει συγκεκριμένα αξιώματα τον καιρό της Ολιγαρχίας από την προστασία της αμνηστίας (τους Ένδεκα, τους Δέκα του Πειραιά), εκτός αν αυτοί είχαν υποβληθεί επιτυχώς στην δοκιμασία της [λογοδοσίας \(εύθύνη\)](#). Επρόκειτο για την υποχρεωτική δοκιμασία από την οποία περνούσαν όλοι οι αξιωματούχοι μετά τη λήξη της θητείας τους. Αν όμως κάποιος επιτύγχαναν στη δοκιμασία αυτή, απολάμβαναν πλέον την πλήρη προστασία της αμνηστίας και κανείς δεν μπορούσε να το δει να τους κατηγορήσει ή να τους οδηγήσει στο δικαστήριο.

Το νομικό περιεχόμενο του λόγου του Λυσία προκάλεσε [συζήτηση](#) μεταξύ των μελετητών του σχετικά με τη νομική υπόσταση του λόγου, ακόμη και για τη γνησιότητά του: Ο Ερατοσθένης είχε εξαιρεθεί από την ποινή που επιβλήθηκε στους λοιπούς Τριάκοντα να εγκαταλείψει την Αθήνα χάρη στην αμνηστία. Φαίνεται ότι είχε αυτή την ευνοϊκή αντιμετώπιση, επειδή στη συνείδηση των Αθηναίων είχε συνταχθεί ενεργά με την ομάδα του μετριοπαθή ολιγαρχικού ηγέτη Θηραμένη (ήδη από το ολιγαρχικό πραξικόπημα του 411 π.Χ.), ο οποίος πλήρωσε με τη ζωή του την αντίθεσή του στις αγριότητες της πολιτικής του Κριτία εναντίον αθώνων δημοκρατικών πολιτών. Ο Ερατοσθένης έμεινε λοιπόν στην Αθήνα για να υποστεί τη δοκιμασία της ευθυνοδοσίας, αλλά τότε δέχθηκε την καταγγελία του Λυσία για τον φόνο του Πολέμαρχου. Την υπόθεση ανέλαβε να κρίνει η Ηλιαία (φθινόπωρο 403 π.Χ.).

Ο λόγος *Κατά Ερατοσθένους* συνδυάζει ιδιωτικά και δημόσια θέματα σε μια αξέχαστη παρουσίαση της ζωής στην Αθήνα κάτω από τη δεσποτική, αυταρχική και εγκληματική διακυβέρνηση της ολιγαρχίας των Τριάκοντα. Ο Λυσίας, δεν χρειάστηκε να συγκαλύψει τις ρητορικές του δυνάμεις, όπως έκανε όταν έγραφε για έναν πελάτη: παρόλο που το λεκτικό είναι απλό, το ύφος και η επιχειρηματολογία είναι περισσότερο ποικίλα και ριψοκίνδυνα απ' ό,τι συνήθως, καθώς αντιθέσεις, άλλα φανταχτερά σχήματα (υποστάσεις, πολυσύνδετα), ρητορικές ερωτήσεις και σημαντική επαύξηση στα συναισθηματικά μέρη. Άλλωστε, ο ρήτορας, είτε γράφει για τον εαυτό του είτε για τους πελάτες του, δεν προσπαθεί να ποικίλλει το λεκτικό του, που αποτυπώνει την ίδια απλή, ανόθευτη και αλάνθαστη αττική διάλεκτο. Με αυτή τη λογική ο λόγος *Κατά Ερατοσθένους* ανταποκρίνεται πλήρως στις γενικές αρχές και τη φιλοσοφία του νέου ΠΣ για την ΑΕΓΓ της Α' τάξης του Λυκείου, καθώς συνομιλεί εξαιρετικά εύγλωττα με τα αντίστοιχα κεφάλαια του δεύτερου βιβλίου των *Ελληνικών* του Ξενοφώντα.

Δύο άνθρωποι, δύο διανοούμενοι, μαθητές και οι δύο του Σωκράτη, που έζησαν τα δραματικά γεγονότα του τέλους του Πελοποννησιακού πολέμου, οι οποίοι όμως εκκινούν από διαφορετική ιδεολογική αφετηρία, από τη μια ο δημοκράτης μέτοικος Λυσίας και από την άλλη ο φιλολάκων και αριστοκρατικών πεποιθήσεων Ξενοφών.

Για την αναλυτική διδασκαλία από το πρωτότυπο επιλέχθηκαν ενότητες που υπηρετούν αφενός την κατανόηση της δομής και της οργάνωσης του δικανικού λόγου κατηγορίας και αφετέρου την αποτύπωση της κρίσιμης αυτής εποχής μέσα από τη ματιά του Λυσία: το προοίμιο και ολόκληρη η διήγηση από το πρωτότυπο, σε ΝΕ απόδοση και περιλήψεις η απόδειξη εκτός λίγων χαρακτηριστικών ενοτήτων που αφορούν τον ρόλο του Θηραμένη στην εγκαθίδρυση του καθεστώτος των Τριάκοντα, που διδάσκονται από το πρωτότυπο, από περίληψη και ΝΕ απόδοση ο επίλογος, εκτός του εντυπωσιακού κλεισίματος του λόγου που μελετάται από το πρωτότυπο. Με αυτόν τον τρόπο ο μαθητής/η μαθήτρια του 21^{ου} αι. αποκτά μια συνολική εικόνα του περιεχομένου του λόγου του Λυσία με έμφαση στα κύρια σημεία του (υπόθεση και γεγονότα, γενικό ιστορικό πλαίσιο, ιδεολογικές αρχές, κοινωνικές-πολιτικές προεκτάσεις στη σύγχρονη εποχή) και τη βασική επιχειρηματολογία του **χωρίς να υπεισέρχεται –προς χάρη της γενικότερης διδακτικής οικονομίας– στις λεπτομέρειες** της αναλυτικότητας αριστοτεχνικής επίθεσης του ρήτορα εναντίον του ήθους του Ερατοσθένη ([«ηθική παρέκβαση»](#)) και των Τριάκοντα γενικότερα, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του λόγου.

Παράλληλα, στις επιλεγμένες ενότητες για διδασκαλία από το πρωτότυπο ο αττικός λόγος του ρήτορα είναι τόσο εξαιρετικά ρέων, σαφής, παραστατικός και ζωντανός, ώστε διευκολύνει τη **σχετικά άμεση πρόσληψη** του νοήματος, των γεγονότων, του ιδεολογικού πλαισίου και των ειδολογικών του συμβάσεων, **χωρίς να απαιτείται να καταφύγει ο/η εκπαιδευτικός σε αναλυτική γραμματικο-συντακτική και λεξιλογική εξομάλυνση**. Με την προσέγγιση αυτή ενισχύονται τα εσωτερικά κίνητρα μάθησης των μαθητών/μαθητριών, οι οποίοι/οποίες ενθαρρύνονται να αναγνώσουν το ΑΕ κείμενο εφαρμόζοντας την ανακαλυπτική/διερευνητική μάθηση, το νεοελληνικό γλωσσικό τους ένστικτο, τη γενικότερη γνωστική τους υποδομή. Ως προς τα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα ο/η εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να τα σχολιάσει και να τα εξηγήσει, ώστε να διευκολυνθεί η ερμηνευτική προσέγγιση. Ωστόσο, **η αναλυτική διδασκαλία των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων διδάσκεται στο δώρο του Ανθολογίου Γλωσσικής Διδασκαλίας, ώστε να μην διακόπτεται επ’ ουδενί η ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου του λόγου του Λυσία**.

B2. Προτεινόμενες ενδεικτικές δραστηριότητες

Είναι πρόδηλο ότι οι μαθητές/μαθήτριες πρέπει να βοηθηθούν, ώστε σταδιακά να αναπτύξουν τις δεξιότητες εκείνες που θα τους επιτρέψουν να νοηματοδοτήσουν το κείμενο με βάση τις δικές τους εμπειρίες και την αλληλεπίδραση με το κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον, καταθέτοντας την προσωπική τους ανάγνωση στο γενικότερο πλαίσιο μιας πλουραλιστικής προσέγγισης της γνώσης. Με άλλα λόγια, οι μαθητές καλλιεργούν και

αναπτύσσουν κριτική και δημιουργική σκέψη (critical and creative thinking), η οποία περιλαμβάνει τη σύγκριση, παρατήρηση, κατηγοριοποίηση, εξήγηση αιτιακών σχέσεων, δημιουργικότητα, πρωτοτυπία, συλλογή και οργάνωση δεδομένων μέσα από μια σειρά προτεινόμενων ενδεικτικών δραστηριοτήτων, σεναρίων και μικροσεναρίων, που παρουσιάζονται στη συνέχεια οργανωμένες βάσει των θεματικών πεδίων και των θεματικών ενοτήτων του παρόντος ΠΣ.

1. Κείμενο και περικείμενο

1.1 Το γραμματικό είδος του κειμένου και τα χαρακτηριστικά του

- ο Σχεδιασμός εννοιολογικού χάρτη της κλασικής ρητορικής με ένταξη του Λυσία και του λόγου του ανάμεσα στους άλλους γνωστούς ρήτορες και τα είδη των ρητορικών λόγων.
- ο Σύγκριση του προοιμίου με προοίμια άλλων δικανικών λόγων, ώστε να αποτυπωθούν τα χαρακτηριστικά και η σκοποθεσία του.

1.2 Η ταυτότητα του κειμένου (συγγραφέας, προθετικότητα) στο ιστορικό του πλαίσιο

- ο Κατάρτιση μιας χρονογραμμής για την ένταξη του συγγραφέα και του έργου του στον ιστορικό χρόνο και την πολιτική συγκυρία.
- ο Σύνταξη ενός δημοσιογραφικού κειμένου/ρεπορτάζ για την περιπετειώδη ιστορία της οικογένειας (Κέφαλος & Περικλής, Λυσίας, Πολέμαρχος, Ερατοσθένης, Θηραμένης).

2. Το κείμενο ως περιεχόμενο

2.1 Κειμενικά στοιχεία (πολιτισμικά, πραγματολογικά, ηθικά, νοηματικά, ιδεολογικά)

- ο Σύνταξη εννοιολογικού χάρτη (ψηφιακού ή μη) για την ανάδειξη μιας έννοιας, γεγονόςτος, προσώπου, λ.χ. τα δευτερεύοντα πρόσωπα που μνημονεύονται στον λόγο και η δράση τους.
- ο Μικροσενάριο με ερευνητική αξιοποίηση διαδικτυακών τόπων (ITYE-Φωτόδεντρο, Ψηφίδες ΚΕΓ), ώστε να αναδειχθούν παραστατικά ποικίλα πραγματολογικά στοιχεία του κειμένου, λ.χ. το δικαστικό σύστημα της εποχής, ο ρόλος των μετοίκων στην οικονομική ζωή, κ.ά.
- ο Παραγωγή γραπτών κειμένων προβληματισμού και ερμηνείας:
 - Πώς ο λόγος, ενώ αφορμάται από ένα συγκεκριμένο περιστατικό και αφορά ένα μεμονωμένο πρόσωπο, βαθμιαία επεκτείνεται σε όλη την τρομοκρατία της εποχής των Τριάκοντα τυράννων;
 - Με ποιους τρόπους αποκαλύπτεται το πολιτικό έγκλημα εναντίον της δημοκρατίας και των δημοκρατών;

2.2. Δομή (συνεκτικότητα του κειμένου)

- ο Διαγραμματική αποτύπωση της δομής των διδασκόμενων ενοτήτων με ανάδειξη των λέξεων/ φράσεων που πιστοποιούν τη συνεκτικότητα του κειμένου.

2.3 Διακειμενικότητα (συνομιλία του κειμένου με προγενέστερα και σύγχρονά του έργα)

- ο Διερεύνηση της εγκυρότητας των πληροφοριών του Λυσία, στο πλαίσιο μιας συνθετικής εργασίας με σκοπό την αποτίμηση λ.χ. του ρόλου του Θηραμένη ή του ίδιου του Λυσία.

ο Συγκριτική παρουσίαση/ αντιπαραβολή των πληροφοριών του κειμένου του Λυσία με τα στοιχεία που προκύπτουν από τη μελέτη των *Ελληνικών* του Ξενοφώντα.

3. Το κείμενο ως μορφή

3.1 Λεξιλογικά στοιχεία (ετυμολογία, σημασιολογία)

- ο Σύνταξη πινάκων με την ετυμολογική προέλευση και τη σημασιολογική απόδοση των μη οικείων λέξεων ή λέξεων που η σημασία τους έχει διαφοροποιηθεί στη ΝΕ.
- ο Διερεύνηση της ετυμολογικής προέλευσης των λέξεων σε ηλεκτρονικά λεξικά.

3.2 Γραμματικά φαινόμενα (τυπολογία, μορφολογία)

3.3 Συντακτικά φαινόμενα (δόμηση του λόγου και λειτουργικότητα)

- ο Σύνθεση ερευνητικής εργασίας με θέμα τη συγκριτική παρατήρηση γραμματικών ή συντακτικών φαινομένων (λ.χ. μετοχές & απαρέμφατα, ποιες δευτερεύουσες απαντούν συχνό-τερα και γιατί, πώς εκφέρονται οι επιρρηματικές έννοιες κ.λπ.) σε παραλληλισμό με τη ΝΕ.
- ο Κατασκευή διαγράμματος του κειμένου (προτάσεις, κύριοι όροι, ρηματικοί τύποι [απαρέμφατα, μετοχές]).
- ο Δοκιμές μετασχηματισμών απλών μικροδομών του ΑΕ κειμένου (λ.χ. στον άλλο αριθμό ή από την ενεργητική στην παθητική σύνταξη) με αναλογία προς τη ΝΕ.

3.4 Αισθητικά και υφολογικά στοιχεία (εκφραστικά μέσα, σχήματα λόγου, στοιχεία συνοχής, ειδικό λεξιλόγιο, χρήση ρηματικών προσώπων, εγκλίσεων, υπερθετικών κ.ά.)

- ο Καταγραφή της δικανικής/πολιτικής ορολογίας του κειμένου σε συσχέτιση με τα σημερινά δεδομένα: χρήση των Λεξικών και των Συμφραστικών Πινάκων της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα.
- ο Σύνταξη πίνακα με τα πιο χαρακτηριστικά υφολογικά στοιχεία, εκφραστικά μέσα και σχήματα λόγου κάθε ενότητας.

3.5 Τρόποι και μέσα πειθούς

- ο Σχεδιασμός εννοιολογικού χάρτη με τους τρόπους και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιούνται.
- ο Καταγραφή και κατηγοριοποίηση σε διαγραμματική απεικόνιση των μέσων συναισθηματικού επηρεασμού.
- ο Σύγκριση με λόγους σύγχρονων ρητόρων και πολιτικών (ως προς τη χρήση των τρόπων πειθούς).

4. Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμου

4.1 Απόδοση του αρχαιοελληνικού κειμένου στη ΝΕ γλώσσα

- ο Σύνταξη συνεργατικής ΝΕ απόδοσης, ώστε να κατανοήσουν οι μαθητές /ήτριες τους μηχανισμούς, τις ισοδυναμίες, αλλά και τη δυναμική της ερμηνείας.

4.2 Συγκριτική προσέγγιση της ΑΕ με τη ΝΕ γλώσσα

- ο Καταγραφή σε πίνακα λέξεων ή φράσεων-κλειδιών: απόδοσή τους στη ΝΕ, επιχειρώντας να δοθεί σε αυτές μια σύγχρονη διάσταση.
- ο Σχολιασμός & κριτική αξιολόγηση σε συνεργατικό έγγραφο (wiki) των διαφορετικών νεοελληνικών αποδόσεων των ίδιων φράσεων/χωρίων του ΑΕ κειμένου, κωδικοποίηση των μεταφραστικών παραλλαγών/επιλογών.

4.3 Διαθεματικότητα και Διεπιστημονικότητα (πρόσληψη του κειμένου από μεταγενέστερα έργα, σύνδεση με τη Λογοτεχνία, το Θέατρο, τις Εικαστικές Τέχνες, τις Επιστήμες κ.ά)

- ο Σύνταξη ενός σύντομου «καθημερινού» ρεπορτάζ από τα παραλειπόμενα της πολύκροτης δίκης για το ιστολόγιο της τάξης ή τον τοίχο της e-class.
- ο Ερευνητική εργασία με θέμα την αντίσταση ενάντια στην αντιδημοκρατική ή τυραννική εξουσία μέσα από τη νεότερη αντιστασιακή ποίηση.

4.4 Νέοι γραμματισμοί (κριτικός, ψηφιακός κ.ά.)

- ο Εκφραστική ανάγνωση του αρχαιοελληνικού κειμένου και της νεοελληνικής απόδοσής του και καταγραφή με εργαλεία όπως το studio-recorder της e-me.
- ο Δραματοποίηση με ασκήσεις επιχειρηματολογίας σε διαλογικό παιχνίδι ρόλων στον ρόλο του ενάγοντος ή του εναγομένου ή των Αθηναίων λαϊκών δικαστών με τη μορφή προφορικής ή γραπτής έκφρασης .
- ο Συνεργατική έρευνα σε οπτικοακουστικά ψηφιακά αρχεία (λ.χ, της ΕΡΤ) για παρόμοιες αντιδημοκρατικές συμπεριφορές στη νεότερη Ελλάδα.

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες είναι ενδεικτικές και είναι στην κρίση του/της εκπαιδευτικού ποιες από αυτές ή παρόμοιες με αυτές θα υιοθετήσει (συνυπολογίζοντας επιμέρους παραμέτρους λ.χ. ψηφιακές υποδομές, ενδιαφέροντα μαθητών/-τριών, διδακτικό χρόνο κ.λπ.).

B3. Ενδεικτικά εκπαιδευτικά σενάρια

B.3.1. Σενάριο 1^ο

1. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Τίτλος διδακτικού σεναρίου: «Είς πολλήν άθυμίαν κατέστην: Ο Λυσίας στα προίμια των δικανικών λόγων του»

Βαθμίδα – Τάξη: Α΄ Λυκείου

Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές και συμβατότητα με ΠΣ

- Γνωστικό αντικείμενο - Θεματικό πεδίο - Θεματική ενότητα: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία - ΘΠ 1. Κείμενο και περικείμενο + ΘΠ 2. Το κείμενο ως περιεχόμενο + ΘΠ 3. Το

κείμενο ως μορφή + ΘΠ 4: Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμο/ ΘΕ 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.4, 3.5, 4.4.

- Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα όπως αναφέρονται στο ΠΣ

- να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου ρητορικού είδους (δικανικός λόγος) ως προς τη δομή, τη λογική οργάνωση, την επιχειρηματολογία και την ειδική γλωσσική έκφραση,
- να προσδιορίζουν την κοινωνική και πολιτική αναγκαιότητα αλλά και τις πολιτικές συνθήκες που γέννησαν το συγκεκριμένο γραμματειακό είδος,
- να εντοπίζουν όσα στοιχεία σχετικά με τον Λυσία παρέχει το κείμενο, ανασυνθέτοντας την προσωπικότητα και τον βίο του σημαντικότερου λογογράφου της αρχαιότητας,
- να γνωρίζουν έναν από τους βασικούς θεσμούς της αθηναϊκής δημοκρατίας, το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης μέσω των λαϊκών δικαστηρίων,
- να διακρίνουν τις λογικές νοηματικές σχέσεις, οι οποίες υποστηρίζουν τη συνεκτικότητα του κειμένου,
- να διερευνούν και να αξιολογούν την εγκυρότητα των πληροφοριών του κειμένου του Λυσία, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα πρόσθετες πηγές,
- να συνδέουν ετυμολογικά λέξεις της ΑΕ και της ΝΕ,
- να εντοπίζουν τη δικανική και την πολιτική ορολογία του κειμένου, συσχετίζοντάς την με τα σημερινά δεδομένα,
- να αναγνωρίζουν και να αξιολογούν τη διαχείριση της έμφασης και της συναισθηματικής φόρτισης με τα ποικίλα σχήματα λόγου,
- να διακρίνουν και να κατηγοριοποιούν τα μέσα συναισθηματικού επηρεασμού (αφήγηση, περιγραφή, μεταφορική χρήση της γλώσσας, συναισθηματικά φορτισμένος λόγος, επίκληση στο ήθος του ομιλητή ή του ακροατή),
- να συνεργάζονται και να δραστηριοποιούνται σε βιωματικές δράσεις.

- Σχέση με άλλες θεματικές ενότητες ή/και θεματικά πεδία του γνωστικού αντικείμενου ή/και άλλα γνωστικά αντικείμενα: βλ. παραπάνω

Χρονική διάρκεια: 2 ώρες (1 εξ αποστάσεως η-τάξη/e-class + 1 διά ζώσης διδασκαλία)

2. ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟΥ– ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ/ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Το παρόν σενάριο αποτελεί παράδειγμα συνεργατικής μελέτης αρχαιοελληνικού κειμένου στην εξ αποστάσεως και στη συνέχεια στη διά ζώσης εκπαίδευση με έμφαση σε ατομικές και ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες με τη χρήση της εκπαιδευτικής πλατφόρμας η-τάξη. Πρόκειται για εφαρμογή της μεθόδου της «ανεστραμμένης τάξης» (flipped classroom), η οποία εξυπηρετεί αφενός τη βέλτιστη διαχείριση του περιορισμένου διδακτικού χρόνου στις αίθουσες διδασκαλίας, και αφετέρου τη δημιουργία κλίματος που να ευνοεί την εμπλοκή των μαθητών/μαθητριών στη μαθησιακή διαδικασία, σε περιβάλλον Μικτής Μάθησης (Blended Learning).

Κατά την υλοποίηση του παρόντος εκπαιδευτικού σεναρίου καλούμαστε να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες των διαθέσιμων τεχνολογικών μέσων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατανέμοντας κατάλληλα το διδακτικό υλικό σε αυτές. Ο συνδυασμός της ασύγχρονης διδασκαλίας (με ανάθεση εργασιών με Φύλλα Εργασίας στην πλατφόρμα η-τάξη) και της διά ζώσης διδασκαλίας στη σχολική αίθουσα επαυξάνει την προστιθέμενη αξία της διδασκαλίας, καθώς τα αξιοποιούμενα εργαλεία λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους.

Θα ξεκινήσουμε τη διδασκαλία μας με τη διαχείριση του ασύγχρονου υλικού, στη συνέχεια θα γίνει η αξιοποίηση του υλικού στη διά ζώσης διδασκαλία που έχει ως στόχο την εμπέδωση και αξιολόγηση της μάθησης.

3. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΗΤΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Για να υλοποιηθεί το παρόν σενάριο είναι απαραίτητο να έχει προηγηθεί και ολοκληρωθεί η μελέτη και η επεξεργασία του προοιμίου του λόγου του Λυσία στη σχολική τάξη. Το σενάριο λειτουργεί στη λογική της ανακεφαλαίωσης και της εμπέδωσης της κατακτημένης γνώσης μέσω ομαδοσυνεργατικών δραστηριοτήτων στην ψηφιακή πλατφόρμα e-class. Απαραίτητο επίσης είναι να γνωρίζουν οι μαθητές τα βασικά εργαλεία της e-class (ομάδες, έγγραφα, εργασίες, τοίχος, κουβεντούλα) και απλά εργαλεία επεξεργασίας κειμένου ή προβολής παρουσίας.

4. ΣΚΟΠΟΣ ΣΕΝΑΡΙΟΥ - ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός σεναρίου:

Η συγκριτική εξέταση της «ηθοποιίας» του Λυσία στα προοίμια των δικανικών του λόγων.

Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα:

- να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του προοιμίου του δικανικού λόγου ως προς τη δομή, τη λογική οργάνωση, την επιχειρηματολογία και την ειδική γλωσσική έκφραση,
- να συγκρίνουν το παρόν προοίμιο με τα προοίμια άλλων δικανικών λόγων του Λυσία εντοπίζοντας κοινά σημεία και αποκλίσεις και να επιχειρήσουν να τις ερμηνεύσουν βάσει κριτηρίων,
- να προσδιορίζουν την κοινωνική και πολιτική αναγκαιότητα αλλά και τις πολιτικές συνθήκες μέσα από στοιχεία που δίνει το προοίμιο,
- να εντοπίζουν όσα στοιχεία σχετικά με τον Λυσία παρέχει το κείμενο, ανασυνθέτοντας την προσωπικότητά του,
- να γνωρίζουν έναν από τους βασικούς θεσμούς της αθηναϊκής δημοκρατίας, το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης μέσω των λαϊκών δικαστηρίων· στη συγκεκριμένη περίπτωση να εξετάσουν τους παράγοντες της δίκης, όπως αποτυπώνονται στο προοίμιο.
- να διακρίνουν τις λογικές νοηματικές σχέσεις, οι οποίες υποστηρίζουν τη συνεκτικότητα του προοιμίου,
- να διερευνούν και να αξιολογούν την εγκυρότητα των πληροφοριών του κειμένου του Λυσία, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα πρόσθετες πηγές,
- να συνδέουν ετυμολογικά λέξεις της ΑΕ και της ΝΕ,

- να εντοπίζουν τη δικανική και την πολιτική ορολογία του κειμένου, συσχετίζοντάς την με τα σημερινά δεδομένα,
- να αναγνωρίζουν και να αξιολογούν τη διαχείριση της έμφασης και της συναισθηματικής φόρτισης με τα ποικίλα σχήματα λόγου (λ.χ. αντιθέσεις, «άρση-θέση»),
- να διακρίνουν και να κατηγοριοποιούν τα μέσα συναισθηματικού επηρεασμού (συναισθηματικά φορτισμένος λόγος, επίκληση στο ήθος του ομιλητή ή του ακροατή, επίθεση στον αντίπαλο),
- να συνεργάζονται και να δραστηριοποιούνται σε βιωματικές δράσεις.

5. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Το παρόν σενάριο αφορά μια κανονική τάξη, η οποία λειτουργεί σε μία σχολική αίθουσα, όπου τα θρανία των μαθητών/μαθητριών είναι οργανωμένα είτε μετωπικά είτε κατά ομάδες. Το εκπαιδευτικό υλικό προέρχεται από το σχολικό βιβλίο και από ψηφιακές πηγές με τη χρήση Φύλλων Εργασίας που φέρουν υπερσυνδέσμους και προορίζονται για την κατ' οίκον επεξεργασία. Η ύπαρξη διαδραστικού πίνακα ή προβολικού μηχανήματος και σύνδεσης της τάξης με το διαδίκτυο θα διευκόλυνε την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της κατ' οίκον μελέτης και συνεργασίας των μαθητών/-τριών και τη διά ζώσης συζήτηση στην ολομέλεια.

6. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Με το σενάριο αυτό επιχειρείται η ανακεφαλαιωτική προσέγγιση του προοιμίου του δικανικού λόγου του Λυσία μέσα από ατομικές και ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες, που εμπλέκουν τους μαθητές/μαθήτριες στη λογική της μεθόδου της «ανεστραμμένης τάξης». Μετά την ολοκλήρωση της επεξεργασίας του κειμένου του προοιμίου μέσα στη σχολική τάξη δια ζώσης, για την οποία προβλέπονται από το ΠΣ τρεις (3) ώρες διδασκαλίας, η τέταρτη ώρα που προβλέπεται για δραστηριότητες αφομοίωσης και εμπέδωσης της γνώσης, προτείνεται στο παρόν διδακτικό σενάριο να διπλασιαστεί (1 ώρα εξ αποστάσεως ασύγχρονη στην e-class + 1 ώρα διά ζώσης). Στην e-class ο/η εκπαιδευτικός έχει ήδη δημιουργήσει το μάθημα ΑΕΓΓ/Λυσίας και αξιοποιώντας τα σχετικά εργαλεία έχει αναρτήσει Οδηγίες στον Τοίχο του μαθήματος που περιγράφουν τις σχετικές δραστηριότητες: μία σύντομη (ατομική) Άσκηση (5' λεπτών) με ασκήσεις κλειστού τύπου (Σωστό/λάθος, πολλαπλής επιλογής, αντιστοίχισης, συμπλήρωσης κενών) που συνοδεύεται με ρουμπρίκες (αυτο)αξιολόγησης, ώστε οι ίδιοι/ίδιες οι μαθητές/-τριες να ελέγξουν τον βαθμό κατανόησης της διδαχθείσας ενότητας. Στη συνέχεια εντοπίζουν την Ομάδα στην οποία έχουν ενταχθεί και από το εργαλείο Εργασίες κατεβάζουν το Φύλλο Εργασίας της Ομάδας τους. Ζητείται από τους/τις μαθητές/-τριες να δημιουργήσουν ένα συνεργατικό έγγραφο (Wiki, Google docs κ.λπ.) για την Ομάδα τους, όπου να καταγράψουν τις απαντήσεις τους συνεργαζόμενοι/-ες μεταξύ τους και επικοινωνώντας με όλα τα πρόσφορα μέσα. Το έγγραφο των συμπερασμάτων της εργασίας τους το ανεβάζουν στις Εργασίες, το εκτυπώνουν και το αντιγράφουν στο τετράδιό τους. Στην τέταρτη ώρα της διδασκαλίας διά ζώσης πλέον οι μαθητές/-τριες σχολιάζουν τα αποτελέσματα της ατομικής άσκησης που συμπλήρωσαν κατά μόνας, εφόσον το επιθυμούν,

οι ομάδες παρουσιάζουν στην ολομέλεια τα πορίσματα από την έρευνά τους ως προς την ηθοποιία του Λυσία στα προοίμιά του και την ιδιαιτερότητα του παρόντος λόγου.

7. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ

Για τη διδασκαλία του Προοιμίου προβλέπονται από το ΠΣ τέσσερις (4) ώρες, από τις οποίες οι τρεις (3) είναι για την αναλυτική επεξεργασία και νεοελληνική απόδοση του κειμένου, ενώ τέταρτη (4) προτείνεται να λειτουργεί ανακεφαλαιωτικά για την καλύτερη κατανόηση και εμπέδωση της λειτουργίας του προοιμίου του ρητορικού λόγου. Άλλωστε, ο Διονύσιος Αλικαρνασσεάς («Περί των αρχαίων ρητόρων, Λυσίας 17») αποτιμούσε θετικά τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους διάρθρωσε και συνέτασσε τα προοίμια των δικανικών του λόγων ο Λυσίας ανάλογα κάθε φορά με την υπόθεση και τον πελάτη που είχε απευθυνθεί σε αυτόν για να του ετοιμάσει τον λόγο, τον οποίο έπρεπε να εκφωνήσει ο ίδιος ο ενδιαφερόμενος. Αυτό είναι και το περιεχόμενο της ανακεφαλαιώσεως, να ερευνηθούν οι μαθητές/-τριες και να συγκρίνουν προοιμίων λόγων του Λυσία.

Η μεγάλη συμβολή του Λυσία στη ρητορική ήταν η ηθοποιία, δηλαδή η τεχνική να μεταφέρει το χαρακτήρα του ομιλητή στους λόγους που έγραφε για απαγγελία από κάποιον πελάτη αυτό ήταν ένα βασικό στοιχείο και μέσο για την επίτευξη της πειθούς καθώς ως πιο γνήσιος και λιγότερο προσχεδιασμένος φαινόταν ένας λόγος τόσο έδινε την εντύπωση ότι ήταν το έργο του ίδιου του ομιλητή ο Λυσίας ξεπερνούσε τις κοινότητες και στερεότυπες τεχνικές που υπήρχαν στα ιστορικά εγχειρίδια της εποχής βγάζοντας στην επιφάνεια κάποια με έξυπνο τρόπο κάποια μοναδικά στοιχεία της προσωπικότητας κάθε πελάτη του που απέδιδαν μία νατουραλιστική χροιά στο λόγο εξασφαλίζοντας την ανταπόκριση του ακροατηρίου και ενισχύοντας την αξιοπιστία του πελάτη.

Ο/Η εκπαιδευτικός έχει ενεργοποιήσει αρχικά τα σχετικά εργαλεία της e-class στο μάθημά του. Στον **τοίχο** του μαθήματος έχει αναρτήσει οδηγίες, στις οποίες περιγράφονται αναλυτικά οι σχετικές δραστηριότητες που θα υλοποιήσουν οι μαθητές σε μία (1) ώρα εξ αποστάσεως ασύγχρονη εκπαίδευση στο πλαίσιο της «ανεστραμμένης τάξης», εφόσον έχει ολοκληρωθεί η μελέτη του προοιμίου για να ελεγχθεί σε ατομικό επίπεδο η κατανόηση του κειμένου, της λειτουργίας του προοιμίου αλλά και των βασικών στοιχείων που αφορούν τον λόγο του Λυσία για τον Ερατοσθένη και την καταδίκη του.

Αρχικά, οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να συμπληρώσουν μία σύντομη **άσκηση** διάρκειας 5 λεπτών με ασκήσεις κλειστού τύπου (σωστό-λάθος, πολλαπλής επιλογής, αντιστοίχισης). Με την ολοκλήρωση της άσκησης δίνονται οι απαντήσεις ως ανατροφοδότηση, ώστε να ελεγχθεί ο βαθμός κατανόησης της εισαγωγικής ενότητας του λόγου και να εντοπιστούν τα σημεία στα οποία ήταν υπήρχε πρόβλημα.

Έχοντας, λοιπόν, επαναλάβει σε γενικές γραμμές το περιεχόμενο του προοιμίου μέσα από την Άσκηση, που ήταν κοινή για όλους/όλες, στη συνέχεια εντοπίζουν την **ομάδα** στην οποία γνωρίζουν από τις Οδηγίες ότι έχουν ενταχθεί. Από το εργαλείο **εργασίες** κατεβάζουν το **φύλλο εργασίας** της ομάδας τους. Έχουν αναρτηθεί τέσσερα/πέντε φύλλα εργασίας για τέσσερις/πέντε ομάδες των πέντε ή έξι ατόμων: σε κάθε φύλλο εργασίας υπάρχει το κείμενο του προοιμίου του λόγου και ζητείται να διαβαστεί συγκριτικά με το προοίμιο ενός άλλου

λόγου του Λυσία, λ.χ. το προοίμιον το *Υπέρ αδυνάτου*, του *Υπέρ Μαντιθέου*, το *Κατά Αγοράτου*.

Η σαφής οδηγία είναι ότι πρέπει οι μαθητές/-τριες να συνεργαστούν σε ψηφιακό περιβάλλον ασύγχρονης εξ αποστάσεως διδασκαλίας για μία (1) τουλάχιστον ώρα, και το παραγόμενο αποτέλεσμα να παρουσιαστεί στο τέλος με συνεργατικό έγγραφο WIKI (ή άλλο λ.χ. google docs) στον ΤΟΙΧΟ ή τις ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ, ώστε να είναι προσβάσιμο σε όλους.

Τη δεύτερη ώρα στην ολομέλεια, στη φάση της διά ζώσης διδασκαλίας στη σχολική τάξη παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και της κριτικής ανάγνωσης των ομάδων. Τα σύντομα γραπτά τους κείμενα έχουν ήδη αναρτηθεί στον Τοίχο ή τις Συζητήσεις της ηλεκτρονικής τάξης, γι' αυτό πλέον οι ομάδες εξασκούνται στην προφορική παρουσίαση και τεκμηρίωση των απόψεων που έχουν καταθέσει. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκεται η δημιουργική επιστροφή στο κείμενο όλων των μαθητών/μαθητριών, ενθαρρύνεται η συμμετοχή όλων στη μαθησιακή διαδικασία, καθώς η γνώση δεν τους παρέχεται έτοιμη από τον/την εκπαιδευτικό. Για να φτάσουν σε ένα τελικό αποτέλεσμα, οι μαθητές/-τριες ενδείκνυται να συνδυάσουν τη γνώση που αποκόμισαν από τη σχολική διδασκαλία με τη δική τους αναγνωστική προσπάθεια. Να στηριχθούν σε γνωστά στοιχεία, ώστε να μπορέσουν να διακρίνουν την περίφημη «ηθοποιία» του Λυσία, έστω και από αυτό το πρώτο δείγμα γραφής του, που είναι το προοίμιο.

Στην ολομέλεια, λοιπόν, οι ομάδες θα παρουσιάσουν τα προσώπια που υποδύεται ο Λυσίας προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του που είναι η αληθοφάνεια των χαρακτήρων και η πειστικότητα της επιχειρηματολογίας με ταυτόχρονη αποφυγή των κοινοτυπιών. Ο Λυσίας ως εξάδελφος του δολοφονημένου στρατηγού Διονυσόδωρου αγανακτεί και φορτισμένος με πάθος και εκδικητικότητα στρέφεται εναντίον του Αγοράτου, που ήταν υπεύθυνος με την καταγγελία του για τον χαμό του συγγενούς του τις παραμονές της επιβολής του καθεστώτος των Τριάκοντα (**Ομάδα Γ**). Το ιστορικό πλαίσιο είναι το ίδιο με αυτό του Κατά Ερατοσθένους, η εγκληματική συμπεριφορά των ολιγαρχικών μετά τη συνθηκολόγηση της Αθήνας (404 π.Χ.). Οι άλλες δύο ομάδες μελέτησαν υπερασπιστικούς λόγους του Λυσία, τον *Υπέρ αδυνάτου*, – τον πιο διάσημο ίσως από τους λόγους του–, όπου ένας ανάπηρος, ένας μικροεπαγγελματίας αγωνίζεται έξυπνα με πονηριά και χιούμορ μπροστά στη Βουλή για να μη χάσει τη σύνταξή του (**Ομάδα Β**). Σε σχετικά δύσκολη θέση βρίσκεται η **Ομάδα Α**, καθώς στον *Υπέρ Μαντιθέου* ο Λυσίας υπερασπίζεται έναν αριστοκράτη νεαρό, εμφανώς λακωνίζοντα και ολιγαρχικό. Ωστόσο, αυτός ήδη από το προοίμιο του λόγου παρουσιάζεται γεμάτος αυτοπεποίθηση ότι παρά τις αριστοκρατικές του πεποιθήσεις και την ανάλογη εμφάνιση θα κερδίσει την εμπιστοσύνη της Βουλής και μια θέση στα έδρανα της επόμενης. Για την ομάδα αυτή τίθεται όμως το ερώτημα: είναι ο Λυσίας ένας άπατρις τύπος, ένας καιροσκόπος, που υπεράσπιζε για το χρήμα ακόμη και τους ολιγαρχικούς που σκότωσαν τον ίδιο τον αδελφό;

Στο τέλος η **Ομάδα Δ**, μελέτησε και κατέγραψε τις απόψεις του Διονύσιου Αλικαρνασσεά σχετικά με τους τρόπους και τις τεχνικές που χρησιμοποίησε ο Λυσίας για να συνθέσει τα προοίμια του, ώστε να εξασφαλίσει την εύνοια και την προσοχή του ακροατηρίου του, που ήταν απλοί Αθηναίοι πολίτες και όχι επαγγελματίες δικαστές.

Μέσα από τις παρουσιάσεις των ομάδων και τις συγκριτικές αναγνώσεις άλλων κειμένων μπορούμε πλέον να κατανοήσουμε καλύτερα αφενός τη θέση του Λυσία ως λογογράφου σε μια εποχή πολιτικών ταραχών, που ήταν όμως επηρεασμένη από τη σοφιστική και αφετέρου τη μαστοριά του να πλάθει λόγους –εν προκειμένω προοίμια– μπαίνοντας κάθε φορά στον χαρακτήρα και τη θέση των προσώπων για τα οποία γράφει, με εξαίρεση τον λόγο Κατά Ερατοσθένους όπου κατήγορος είναι ο ίδιος. Και σε αυτόν όμως τον λόγο γνωρίζει καλά να προβάλλει τις ιδιότητες του χαρακτήρα που πείθουν: εκρηκτικός και θεαματικός στην αρχή του λόγου του στις κατά μέτωπον ευθείες επιθέσεις του εναντίον του αντιδίκου του και των λοιπών Τριάκοντα, με απόλυτη βεβαιότητα για το δίκιο του, δεν μπορεί ωστόσο να κρύψει την ταραχή (*άθυμία*) ή και κάποια σεμνότητα ενώπιον των δικαστών. Αναλογίζεται μήπως δεν επιτύχει να υπερασπιστεί επάξια (*άναξίως και άδυνάτως*) την υπόθεση της δολοφονίας του αδελφού του λόγω απειρίας του! Με τον ρητορικό τρόπο αυτό υπηρετεί εξαιρετικά την «ηθοποιία» του!

8. ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ - ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΕΣ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το παρόν σενάριο λειτουργεί σε περιβάλλον «ανεστραμμένης τάξης», με την πρώτη ώρα να υλοποιείται ασύγχρονα εξ αποστάσεως (ατομικά και ομαδικά) με την πλατφόρμα e-class και τη δεύτερη ώρα της ολομέλειας να πραγματοποιείται διά ζώσης στη σχολική αίθουσα. Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση έκτακτων αναγκών η δεύτερη ώρα της διά ζώσης διδασκαλίας δύναται να υλοποιηθεί και ως σύγχρονη εξ αποστάσεως με τη χρήση σχετικής πλατφόρμας τηλεδιασκέψεων (είτε του ΠΣΔ είτε Webex, Zoom κλπ.).

9. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Φύλλα εργασίας

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Ομάδα Α: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Να διαβάσετε το παρακάτω απόσπασμα από το Προοίμιο του *Υπέρ Μαντιθέου λόγου του Λυσία* (πρωτότυπο και ΝΕ απόδοση, https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?t=347&m=1)

<p>[1] Εἰ μὴ συνήδη, ὦ βουλή, τοῖς κατηγοροῖς βουλομένοις ἐκ παντὸς τρόπου κακῶς ἐμὲ ποιεῖν, πολλὴν ἂν αὐτοῖς χάριν εἶχον ταύτης τῆς κατηγορίας· ἠγοῦμαι γὰρ τοῖς ἀδίκως διαβεβλημένοις τούτους εἶναι μεγίστων ἀγαθῶν αἰτίους, οἵτινες ἂν αὐτοὺς ἀναγκάζωσιν εἰς ἔλεγχον τῶν αὐτοῖς βεβιωμένων καταστῆναι. [2] ἐγὼ γὰρ οὕτω σφόδρα ἐμαυτῷ πιστεύω, ὥστ' ἐλπίζω καὶ εἴ τις πρὸς με τυγχάνει ἀηδῶς [ἢ κακῶς] διακείμενος, ἐπειδὴν ἐμοῦ λέγοντος ἀκούση περὶ τῶν πεπραγμένων, μεταμελήσειν αὐτῷ καὶ πολὺ βελτίω με εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἠγήσεσθαι.</p>	<p>Κύριοι βουλευτές, αν δε γνώριζα καλά ότι οι κατηγοροι θέλουν να με βλάψουν με κάθε τρόπο, θα τους χρωστούσα μεγάλη ευγνωμοσύνη γι' αυτή την κατηγορία. Γιατί νομίζω ότι, για όσους έχουν συκοφαντηθεί άδικα, αυτοί είναι αίτιοι πολύ μεγάλων αγαθών, που θα τους ανάγκαζαν να λογοδοτήσουν για τις πράξεις της ζωής τους. Γιατί, εγώ έχω τόσο μεγάλη εμπιστοσύνη στον εαυτό μου, ώστε έχω την ελπίδα, και αν κάποιος τυχαίνει να συμπεριφέρεται άσχημα και εχθρικά σε μένα, όταν με ακούσει να μιλάω για όσα έχω κάνει, ότι θα αλλάξει γνώμη και θα με θεωρήσει πολύ καλύτερο στο μέλλον. (ΝΕ απόδοση: Γ.Α. Ράπτης. 2002. Λυσίας. Ι, Υπερασπιστικοί Λόγοι. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Πρόλογος Χ. Τσολάκης. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος)</p>
--	---

1. Να εντοπίσετε στο παραπάνω προοίμιο ένα σημείο στο οποίο ο ρήτορας προσπαθεί να προκαλέσει την προσοχή του ακροατηρίου του. Να το καταγράψετε (στο πρωτότυπο και στη ΝΕ απόδοση) και να το διαβάσετε συγκριτικά με αντίστοιχο χωρίο από το Προοίμιο (§ 1) του *Κατά Ερατοσθένους*. Τι παρατηρείτε; Για τη λειτουργία του προοιμίου μπορείτε να μελετήσετε στο

[https://www.greek-](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/rhetoric/page_065.html)

[language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/rhetoric/page_065.html](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/rhetoric/page_065.html)

τον Εγκυκλοπαιδικό Οδηγό, *Ρητορεία και ρητορική στην αρχαιότητα*, της Χρυσάνθης Τσίτσιου-Χελιδόνη.

2. Ποια χαρακτηριστικά αποδίδει ο Λυσίας στον πελάτη του στο παραπάνω προοίμιο; Να τα συνοψίσετε με αναφορές στο κείμενο.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Ομάδα Β: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Να διαβάσετε το παρακάτω απόσπασμα από το Προοίμιο του *Υπέρ αδυνάτου λόγου* του Λυσία

(πρωτότυπο και ΝΕ απόδοση, [https://www.greek-](https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=348)

[language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=348](https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=348)).

[1] Οὐ πολλοῦ δέω χάριν ἔχειν, ὧ βουλή, τῷ κατηγορῶ, ὅτι μοι παρεσκεύασε τὸν ἀγῶνα τουτονί. Πρότερον γὰρ οὐκ ἔχων πρόφασιν ἐφ' ἧς τοῦ βίου λόγον δοίην, νυνὶ διὰ τοῦτον εἴληφα. Καὶ πειράσομαι τῷ λόγῳ τοῦτον μὲν ἐπιδείξαι ψευδόμενον, ἐμαυτὸν δὲ βεβιωκότα μέχρι τῆσδε τῆς ἡμέρας ἐπαίνου μᾶλλον ἄξιον ἢ φθόνου· διὰ γὰρ οὐδὲν ἄλλο μοι δοκεῖ παρασκευάσαι τόνδε μοι τὸν κίνδυνον οὗτος ἢ διὰ φθόνον. [2] καίτοι ὅστις τούτοις φθονεῖ οὐς οἱ ἄλλοι ἐλεοῦσι, τίνας ἂν ὑμῖν ὁ τοιοῦτος ἀποσχέσθαι δοκεῖ πονηρίας; εἰ μὲν γὰρ ἔνεκα χρημάτων με συκοφαντεῖ —· εἰ δ' ὡς ἐχθρὸν ἑαυτοῦ με τιμωρεῖται, ψεύδεται· διὰ γὰρ τὴν πονηρίαν αὐτοῦ

Κύριοι βουλευτές, δεν απέχω πολύ από το να χρωστώ ευγνωμοσύνη στον κατηγορο, επειδή μου ετοίμασε αυτή εδώ τη δίκη. Γιατί, ενώ πρωτύτερα δεν είχα αφορμή, με βάση την οποία να λογοδοτήσω για τη ζωή μου, τώρα δε εξαιτίας του έχω πάρει (αφορμή). Και θα προσπαθήσω να σας αποδείξω με το λόγο μου ότι απ' τη μια αυτός λέει ψέματα και απ' την άλλη ότι έχω ζήσει μέχρι σήμερα άξιος πιο πολύ για έπαινο παρά για φθόνο· γιατί, νομίζω πως ετούτος δε μου ετοίμασε για κανένα άλλο λόγο αυτήν εδώ τη δίκη παρά μόνο από φθόνο. [2]Και όμως, όποιος φθονεί αυτούς που οι άλλοι τους λυπούνται, από ποια κακή πράξη σας φαίνεται ότι ένας τέτοιος θα μπορούσε να απέχει; Γιατί, αν με συκοφαντεί για χρήματα· αν θέλει να με εκδικηθεί ως προσωπικό του

οὔτε φίλω οὔτε ἐχθρῷ πώποτε ἐχρησάμην αὐτῷ.	εχθρό, λείπει ψέματα· γιατί, εξαιτίας της κακίας του, ποτέ μέχρι σήμερα δεν τον είχα ούτε φίλο ούτε εχθρό. (ΝΕ απόδοση: Γ.Α. Ράπτης. 2002. Λυσίας. Ι, Υπερασπιστικοί Λόγοι. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Πρόλογος Χ. Τσολάκης. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος)
---	--

1. Να εντοπίσετε στο παραπάνω προοίμιο ένα σημείο στο οποίο ο ρήτορας προσπαθεί να προκαλέσει την προσοχή του ακροατηρίου του. Να το καταγράψετε (στο πρωτότυπο και στη ΝΕ απόδοση) και να το διαβάσετε συγκριτικά με αντίστοιχο χωρίο από το Προοίμιο (§ 1) του *Κατά Ερατοσθένους*. Τι παρατηρείτε;

Για τη λειτουργία του προοιμίου μπορείτε να μελετήσετε στο https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/rhetoric/page_065.html τον Εγκυκλοπαιδικό Οδηγό Ρητορεία και ρητορική στην αρχαιότητα, της Χρυσάνθης Τσίτσιου-Χελιδόνη.

2. Ποια χαρακτηριστικά αποδίδει ο Λυσίας στον πελάτη του στο παραπάνω προοίμιο; Να τα συνοψίσετε με αναφορές στο κείμενο.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Ομάδα Γ: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Να διαβάσετε το παρακάτω απόσπασμα από το Προοίμιο του *Κατά Αγόρατου* λόγου του Λυσία (πρωτότυπο αι ΝΕ απόδοση)

[1] προσήκει μὲν, ὧ ἄνδρες δικασταί, πᾶσιν ὑμῖν τιμωρεῖν ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν οἱ ἀπέθανον εὖνοι ὄντες τῷ πλήθει τῷ ὑμετέρῳ, προσήκει δὲ κάμοι οὐχ ἠκιστα· κηδεστής γάρ μοι ἦν Διονυσόδωρος καὶ ἀνεψιός. τυγχάνει οὖν ἐμοὶ ἢ αὐτῇ ἐχθρα πρὸς Ἀγόρατον τουτονὶ καὶ τῷ πλήθει τῷ ὑμετέρῳ ὑπάρχουσα· ἔπραξε γὰρ οὗτος τοιαῦτα, δι' ἃ ὑπ' ἐμοῦ νυνὶ εἰκότως	Αρμόζει, ἄνδρες δικαστές, ὅλοι σας να τιμωρήσετε (αυτόν) στην μνήμη των ανδρῶν που πέθαναν αγωνιζόμενοι για τη δημοκρατία, αρμόζει όμως (να τον τιμωρήσω) και εγώ όχι λιγότερο· γιατί ο Διονυσόδωρος μου ήταν συγγενής και εξάδελφος. Τυχαίνει, λοιπόν, να έχουμε το ίδιο μένος εναντίον αυτού εδώ του Αγόρατου και εγώ και ὅλος ο δημοκρατικός λαός μας. Γιατί, διέπραξε τέτοια εγκλήματα αυτός, για
---	---

<p>μισεῖται, ὑπό τε ὑμῶν, ἐὰν θεὸς θέλη, δικαίως τιμωρηθήσεται. [2] Διονυσόδωρον γὰρ τὸν κηδεστὴν τὸν ἔμὸν καὶ ἑτέρους πολλούς, ὧν δὴ τὰ ὀνόματα ἀκούσεσθε, ἄνδρας ὄντας ἀγαθοὺς περὶ τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον, ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἀπέκτεινε, μηνυτὴς κατ' ἐκείνων γενόμενος. ποιήσας δὲ ταῦτα ἐμὲ μὲν ἰδίᾳ καὶ ἕκαστον τῶν προσηκόντων μεγάλα ἐζημίωσε, τὴν δὲ πόλιν κοινῇ πᾶσαν τοιούτων ἀνδρῶν ἀποστερήσας οὐ μικρά, [3] ὡς ἐγὼ νομίζω, ἔβλαψεν.</p>	<p>τα οποία εγώ τώρα εύλογα τον μισώ και εσείς, αν θελήσει ο Θεός, δίκαια θα τον τιμωρήσετε. Τον (στρατηγό) Διονυσόδωρο λοιπόν, που ήταν συγγενής μου, και άλλους πολλούς των οποίων θα ακούσετε τα ονόματα, που όλοι τους ήταν δημοκρατικότατοι στα φρονήματα, ύστερα από μήνυσή του τους ανάγκασε να πιουν το κώνειο τη χρονιά των τριάντα τυράννων. Με την πράξη του αυτή εμένα προσωπικά και όλους τους συγγενείς μάς βύθισε στο πένθος και ολόκληρη γενικά την πόλη τα μέγιστα, όπως εγώ νομίζω, την έβλαψε αφού την αποστέρησε από τέτοιους (γενναίους) άνδρες. (NE απόδοση: Γ.Α. Ράπτης. 2003. Λυσίας. 2, Οι καταγγελτικοί του λόγοι. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Πρόλογος Χ. Τσολάκης. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος)</p>
---	--

1. Για ποιον λόγο οδήγησε τον Αγόρατο στο δικαστήριο ο κατηγορος; Ποια κοινά στοιχεία παρουσιάζουν σύμφωνα με τα προοίμιά τους οι λόγοι Κατά Ερατοσθένους και Κατά Αγοράτου; Να τα καταγράψετε (στο πρωτότυπο και στη NE απόδοση). Για τη λειτουργία του προοιμίου μπορείτε να μελετήσετε στο https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/rhetoric/page_065.html τον Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός. Ρητορεία και ρητορική στην αρχαιότητα, της Χρυσάνθης Τσίτσιου-Χελιδόνη.

2. Πώς παρουσιάζεται ο κατηγορος στον λόγο Κατά Ερατοσθένους και πώς στον Κατά Αγοράτου; Να λάβετε υπόψη σας ότι ο συντάκτης των δύο λόγων είναι ο ίδιος, ο Λυσίας.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Ομάδα Δ: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Να διαβάσετε το απόσπασμα από τον Διονύσιο Αλικαρνασσία, «Περί των αρχαίων ρητόρων, Λυσίας 17» (πρωτότυπο και μετάφραση) από το

http://photodentro.edu.gr/photodentro/prooimia_pidx0037139/

<p>φημί δὴ πάντων δεξιότατον εἶναι τὸν ῥήτορα κατὰ τὰς εἰσβολὰς τῶν λόγων καὶ χαριέστατον, ἐννοοῦμενος, ὅτι ἄρξασθαι μὲν καλῶς οὐ ῥάδιόν ἐστιν, εἰ δὴ τις τῇ προσηκούσῃ χρῆσθαι βούλοιο ἀρχῇ [...] ὁρῶν δὲ τὸν ῥήτορα πᾶσι κεκρημένον, οἷς τέχνη τε παραγγέλλουσι καὶ τὰ πράγματα βούλεται. τότε μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐπαίνου λέγων αὐτὸς ἄρχεται, τότε δὲ ἀπὸ τῆς διαβολῆς τοῦ ἀντιδίκου, εἰ δὲ τύχοι αὐτὸς προδιαβληθεὶς, τὰς αἰτίας πρῶτον ἀπολύεται τὰς καθ' αὐτοῦ: τότε δὲ τοὺς δικαστὰς ἐπαινῶν καὶ θεραπεύων οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πράγματι καθίστησι, τότε δὲ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἰδίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν τὴν τοῦ ἀντιδίκου καὶ τὸ μὴ περὶ τῶν ἴσων ἀμφοτέροις εἶναι τὸν ἀγῶνα ὑποδείκνυσι: τότε δὲ ὡς κοινὰ τὰ πράγματα καὶ ἀναγκαῖα πᾶσι καὶ οὐκ ἄξια ὑπὸ τῶν ἀκούοντων ἀμελεῖσθαι λέγει, τότε δὲ ἄλλο τι κατασκευάζεται τῶν δυναμένων αὐτὸν μὲν ὠφελῆσαι, τὸν δὲ ἀντίδικον ἐλαττώσαι.</p>	<p>«Υποστηρίζω ότι ο Λυσίας είναι ο πιο ικανός απ' όλους και ο πιο ευχάριστος, όταν αρχίζει τους λόγους. Καταλαβαίνω ότι δεν είναι εύκολο να αρχίσει κάποιος καλά, αν τυχόν θέλει να κάνει μια σωστή αρχή ... Παρατηρώ ακόμα ότι ο ρήτορας χρησιμοποιεί όλους τους τρόπους που προτείνουν τα ρητορικά εγχειρίδια για το προοίμιο και που απαιτούν οι περιστάσεις. Άλλες φορές αρχίζει στο πρώτο πρόσωπο με αυτοέπαινο, άλλοτε με κατηγορίες για τον αντίδικο, αντικρούοντας αρχικά τις κατηγορίες εις βάρος του, αν τύχει να έχει κατηγορηθεί πρώτος. Μερικές φορές κερδίζει την εύνοια των δικαστών στο πρόσωπό του και στην υπόθεση, επαινώντας και κολακεύοντάς τους. Άλλοτε υποδεικνύει τη δική του μειονεκτική θέση και την πλεονεκτική θέση του αντιδίκου του και ότι ο αγώνας μεταξύ τους είναι άνισος. Κάποιες φορές παρουσιάζει την υπόθεσή του ως κοινού ενδιαφέροντος, σημαντική για όλους και τέτοια που αξίζει την προσοχή των δικαστών, ή γενικά επινοεί οποιοδήποτε άλλο επιχείρημα που μπορεί να ωφελήσει τον ίδιο και να μειώσει τον αντίδικό του.</p>
---	---

1. Με ποιους τρόπους, σύμφωνα με τον Διονύσιο Αλικαρνασσία, ο Λυσίας διαμορφώνει τα προοίμια των δικανικών του λόγων, ώστε να εξασφαλίσει την εύνοια των δικαστών;

2. Ποιον από τους τρόπους που αναφέρει ο Διονύσιος χρησιμοποιεί ο Λυσίας στο προοίμιο του *Κατά Ερατοσθένους*; Να εντοπίσετε και να καταγράψετε τα σχετικά χωρία;
-
-
-

B.3.2. Σενάριο 2ο

1. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Τίτλος διδακτικού σεναρίου: Ιστορία της οικογένειας του Λυσία (§ 4-5)

Βαθμίδα – Τάξη: Α' Λυκείου

Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές και συμβατότητα με ΠΣ

- Γνωστικό αντικείμενο - Θεματικό πεδίο - Θεματική ενότητα

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία - ΘΠ 1. Κείμενο και περικείμενο + ΘΠ 2. Το κείμενο ως περιεχόμενο + ΘΠ 3. Το κείμενο ως μορφή + ΘΠ 4: Το κείμενο ως πεδίο συνάντησης αρχαίου και σύγχρονου κόσμου/ ΘΕ 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 4.1, 4.2, 4.4.

- Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα όπως αναφέρονται στο ΠΣ

- να εντοπίζουν όσα στοιχεία σχετικά με τον Λυσία παρέχει το κείμενο, ανασυνθέτοντας την προσωπικότητα και τον βίο του σημαντικότερου λογογράφου της αρχαιότητας,
- να περιγράφουν το χωροχρονικό πλαίσιο του κειμένου (η Αθήνα αμέσως μετά την κατάρρευση του αυταρχικού καθεστώτος των Τριάκοντα, φθινόπωρο 403 π.Χ.), αξιοποιώντας στοιχεία που το κειμενικό απόσπασμα παρέχει και τις πληροφορίες της Εισαγωγής του σχολικού βιβλίου,
- να εντοπίζουν στον ρητορικό λόγο τα κύρια πρόσωπα, τη δράση και τα κίνητρά τους στον χώρο και στον χρόνο,
- να διασταυρώνουν και να συγκρίνουν τις πληροφορίες του κειμένου με όσες έχουν αποκομίσει από τη μελέτη των *Ελληνικών* του Ξενοφώντα, τα οποία αναφέρονται στα γεγονότα της ίδιας εποχής,
- να διερευνούν και να αξιολογούν την εγκυρότητα των πληροφοριών του κειμένου του Λυσία, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα πρόσθετες πηγές,
- να αναγνωρίζουν την ετυμολογία και να διασαφηνίζουν τη σημασία των μη οικείων λέξεων, χρησιμοποιώντας αρχαιοελληνικά λεξικά, έντυπα ή ηλεκτρονικά,
- να αναγνωρίζουν τη συντακτική ταυτότητα και λειτουργική θέση όρων/προτάσεων στο κείμενο,
- να αναγνωρίζουν και να αξιολογούν τη διαχείριση της έμφασης και της συναισθηματικής φόρτισης με τα ποικίλα σχήματα λόγου,
- να δημιουργούν την προσωπική τους νεοελληνική απόδοση του αρχαιοελληνικού κειμένου,

- να αντιπαραβάλλουν περισσότερες της μιας αποδόσεις του κειμένου και να διατυπώνουν αξιολογικές κρίσεις για τις τυχόν διαφορετικές αποδόσεις,
- να συνεργάζονται και να δραστηριοποιούνται σε βιωματικές δράσεις.

- Σχέση με άλλες θεματικές ενότητες ή/και θεματικά πεδία του γνωστικού αντικείμενου ή/και άλλα γνωστικά αντικείμενα (βλ. παραπάνω).

Χρονική διάρκεια: 1 ώρα διά ζώσης + 1 ώρα ασύγχρονη εξ αποστάσεως (+ 1 ώρα διά ζώσης)

2. ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟΥ– ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ/ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Το παρόν σενάριο αποτελεί παράδειγμα συνεργατικής μελέτης αρχαιοελληνικού κειμένου στη διά ζώσης εκπαίδευση και στη συνέχεια στην εξ αποστάσεως (και ολοκλήρωση στη διά ζώσης εκπαίδευση) με έμφαση σε ατομικές και ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες με τη χρήση της εκπαιδευτικής πλατφόρμας *η-τάξη*. Πρόκειται για διδασκαλία σε περιβάλλον Μικτής Μάθησης (Blended Learning) και για εφαρμογή της μεθόδου της «ανεστραμμένης τάξης» (flipped classroom), η οποία εξυπηρετεί αφενός τη βέλτιστη διαχείριση του περιορισμένου διδακτικού χρόνου στις αίθουσες διδασκαλίας, και αφετέρου τη δημιουργία κλίματος που να ευνοεί την εμπλοκή των μαθητών/-τριών στη μαθησιακή διαδικασία.

Κατά την υλοποίηση του παρόντος εκπαιδευτικού σεναρίου καλούμαστε να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες των διαθέσιμων τεχνολογικών μέσων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, κατανέμοντας κατάλληλα το διδακτικό υλικό σε αυτές. Ο συνδυασμός της ασύγχρονης διδασκαλίας (με ανάθεση εργασιών με Φύλλα Εργασίας στην πλατφόρμα *η-τάξη*) και της διά ζώσης διδασκαλίας στη σχολική αίθουσα επαυξάνει την προστιθέμενη αξία της διδασκαλίας, καθώς τα αξιοποιούμενα εργαλεία λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους.

Θα ξεκινήσουμε τη διδασκαλία μας με την μελέτη και επεξεργασία του κειμένου στη σχολική τάξη, η εμπέδωση και η γενίκευση της νέας γνώσης θα γίνει με τη χρήση του ασύγχρονου υλικού στην e-class. Τέλος, θα γίνει η αξιοποίηση του υλικού στη διά ζώσης διδασκαλία που έχει ως στόχο την εμπέδωση και αξιολόγηση της μάθησης, αλλά και την αφόρμηση μέσω της σύνδεσης με τα προηγούμενα με την νέα κειμενική ενότητα στο πλαίσιο της διήγησης του λόγου.

3. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΗΤΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Το σενάριο λειτουργεί στη λογική της ανακεφαλαίωσης και της εμπέδωσης της κατακτημένης γνώσης μέσω ομαδοσυνεργατικών δραστηριοτήτων στην ψηφιακή πλατφόρμα e-class. Απαραίτητο, επίσης, είναι να γνωρίζουν οι μαθητές/-τριες τα βασικά εργαλεία της e-class (ομάδες, έγγραφα, εργασίες, τοίχος, κουβεντούλα) και απλά εργαλεία επεξεργασίας κειμένου ή προβολής παρουσίασης.

4. ΣΚΟΠΟΣ ΣΕΝΑΡΙΟΥ - ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός σεναρίου

Να κατανοήσουν οι μαθητές/-τριες ότι για τον ρητορικό λόγο η αρχή (της διήγησης) το ήμισυ του παντός (λόγου), καθώς ο Λυσίας ήδη από την παράθεση των πρώτων σχετικών γεγονότων αντιπαραβάλλει συνεχώς το ήθος του προς την ανηθικότητα του αντιδίκου (των αντιδίκων) του.

Ειδικότερα, επιδιώκεται οι μαθητές/-τριες:

- ✓ Να εξασκηθούν στα βήματα προσέγγισης του πρωτότυπου κειμένου.
- ✓ Να παραγάγουν τη δική τους ΝΕ απόδοση του κειμένου με τη συνδυαστική μελέτη πρωτότυπου κειμένου και πολλαπλών αποδόσεων.
- ✓ Να κατανοήσουν τη σκοποθεσία της διήγησης, που είναι να προβάλλει με απλό, λιτό, σαφή τρόπο τα δραματικά γεγονότα της υπόθεσης.
- ✓ Να αξιολογήσουν τα στοιχεία/πληροφορίες που παραθέτει ο Λυσίας συγκρίνοντάς τες με άλλες πηγές βάσει κριτηρίων.

5. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΥΛΙΚΟΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Το παρόν σενάριο αφορά μια κανονική τάξη, η οποία λειτουργεί σε μία σχολική αίθουσα, όπου τα θρανία των μαθητών/-τριών είναι οργανωμένα είτε μετωπικά είτε κατά ομάδες. Το εκπαιδευτικό υλικό προέρχεται από το σχολικό βιβλίο και από ψηφιακές πηγές με τη χρήση Φύλλων Εργασίας που φέρουν υπερσυνδέσμους. Η ύπαρξη φορητών υπολογιστών και διαδραστικού πίνακα ή προβολικού μηχανήματος και σύνδεσης της τάξης με το διαδίκτυο θα διευκόλυνε τη μελέτη και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της συνεργασίας των μαθητών/-τριών και τη συζήτηση στην ολομέλεια.

6. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Με το σενάριο αυτό επιχειρείται η ερμηνευτική προσέγγιση του εναρκτήριου αποσπάσματος της διήγησης του δικανικού λόγου του Λυσία, αρχικά στη σχολική τάξη, και στη συνέχεια μέσα από ατομικές και ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες, που εμπλέκουν τους μαθητές/-τριες εξ αποστάσεως.

Η **διαλογική** μέθοδος διδασκαλίας και η **ομαδοσυνεργατική διδασκαλία** θα βοηθήσει τους/τις μαθητές/-τριες στην ανάληψη πρωτοβουλιών, στην εξοικείωσή τους με συνεργατικές δεξιότητες, που βασίζονται στην επικοινωνία και στη δημιουργικότητα, και με αρετές, όπως η αλληλοκατανόηση και ο αλληλοσεβασμός. Οι ομάδες χωρίζονται από τον εκπαιδευτικό με τέτοιο τρόπο, ώστε να ανταποκρίνονται στις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών/-τριών.

Στο παρόν σενάριο δίνεται έμφαση στην **κειμενοκεντρική μέθοδο**, με την οποία επιδιώκεται να οδηγηθεί ο/η μαθητής/-τρια στην κατανόηση του περιεχομένου του αποσπάσματος και να δημιουργηθεί μια βιωματική σχέση του/της μαθητή/-τριας με τα αρχαιοελληνικά κείμενα, η οποία θα στηρίζεται στο νεοελληνικό γλωσσικό τους ένστικτο και στη γνώση μορφολογικών στοιχείων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

7. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ

Κατά την 1^η ώρα η διδασκαλία εξελίσσεται ως εξής στη σχολική τάξη:

1. Εκκίνηση/έναρξη διδασκαλίας ή Αφόρμηση

Περικειμενική πλαισίωση: Το πεζό απόσπασμα («μικροκείμενο») δεν είναι ένα τυχαίο απόσπασμα ανεξάρτητα από τη θέση του και τον ρόλο του στο συνολικό έργο στο οποίο ανήκει. Οι παρ. 4-5 αποτελούν την αρχή της διήγησης (4-19) του λόγου, η οποία είναι αριστοτεχνικά δομημένη, καθώς με απλότητα αλλά και με ένταση ο ομιλητής εκθέτει τα γεγονότα της σύλληψής του, της κατάσχεσης της περιουσίας του, της ανέλπιστα διαφυγής του αλλά και της σύλληψης και τελικά θανάτωσης του αδελφού του Πολέμαρχου.

Αρχίζει, λοιπόν, ο Λυσίας τη διήγηση των δραματικών γεγονότων με μια αναδρομή στην ιστορία της οικογένειάς του, και συγκεκριμένα στη σχέση του πατέρα του Κέφαλου με τον Περικλή.

2. Συνολική θεώρηση της ενότητας: Από το περικείμενο στο κείμενο

2.1 Πρώτη ανάγνωση του κειμένου

Η πρώτη ανάγνωση του κειμένου (παρ. 4-5) έχει χαρακτήρα διερευνητικό, καθώς ο μαθητής/η μαθήτρια έρχεται για πρώτη φορά σε άμεση επαφή με το συγκεκριμένο απόσπασμα και γι' αυτό είναι σκόπιμο να προσπαθήσει αρχικά να εντοπίσει στοιχεία οικεία και προσιτά στη δική του/της εμπειρία είτε από γλωσσική είτε από πολιτισμική και ιστορική άποψη. Η νοηματοδοτημένη —με καθαρή άρθρωση και δυνατή φωνή— ανάγνωση είναι έργο του/της εκπαιδευτικού μέσα στη σχολική τάξη. Αποτελεί ένα είδος μονολογικής επιδεικτικής διδασκαλίας, που στοχεύει ευθέως στη διευκόλυνση της προσέγγισης του κειμένου: διδάσκει τον ορθό τρόπο ανάγνωσης, που στην ουσία αποτελεί μια πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση του αποσπάσματος.

2.2 Εντοπισμός λέξεων-κλειδιών & νοηματικών αξόνων

Στη φάση αυτή της πρωτοβάθμιας προσέγγισης σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει ο εντοπισμός από τους μαθητές/τις μαθήτριες χαρακτηριστικών «λέξεων-κλειδιών», οι οποίες είτε προσιδιάζουν στο λογοτεχνικό είδος του είτε φωτίζουν ορισμένες ιδιαίτερες όψεις του νοηματικού κέντρου ή των θεματικών αξόνων:

Ονόματα προσώπων: Κέφαλος, Περικλής, οί τριάκοντα

Αντιθετικά ζεύγη: ήμεϊς δημοκρατούμενοι-οί τριάκοντα πονηροί καί συκοφάνται

Χρονικοί προσδιορισμοί: ἔτη τριάκοντα ὥκησε

Τεχνικοί όροι: δίκην, ἐδικασάμεθα, ἐφύγομεν, ἀδικεῖσθαι, τῶν ἀδίκων, δικαιοσύνην

Σχήματα λόγου: επαναλήψεις/αντιθέσεις (άρση/θέση): οὔτε ἡμεῖς οὔτε ἐκεῖνος, οὔτε ἐδικασάμεθα οὔτε ἐφύγομεν, ἀλλὰ οὕτως ὥκοῦμεν δημοκρατούμενοι.

Με αυτήν την προσέγγιση οι μαθητές/-τριες αντιλαμβάνονται ότι ο Λυσίας αρχίζει τη διήγηση των σχετικών με την υπόθεση γεγονότων με τη στενή προσωπική σχέση του πατέρα του με τον Περικλή, ο οποίος τον προσκάλεσε να μεταικήσει στην Αθήνα, όπου έζησε ειρηνικά για τριάντα χρόνια εκφράζοντας τα δημοκρατικά του φρονήματα. Η αντίθεση με τους ολιγαρχικούς Τριάκοντα, οι οποίοι χαρακτηρίζονται εξ αρχής μοχθηροί και συκοφάντες προοιωνίζεται τις δυσάρεστες για την οικογένεια του Λυσία εξελίξεις.

3. Αναλυτική διερεύνηση περιεχομένου και μορφής

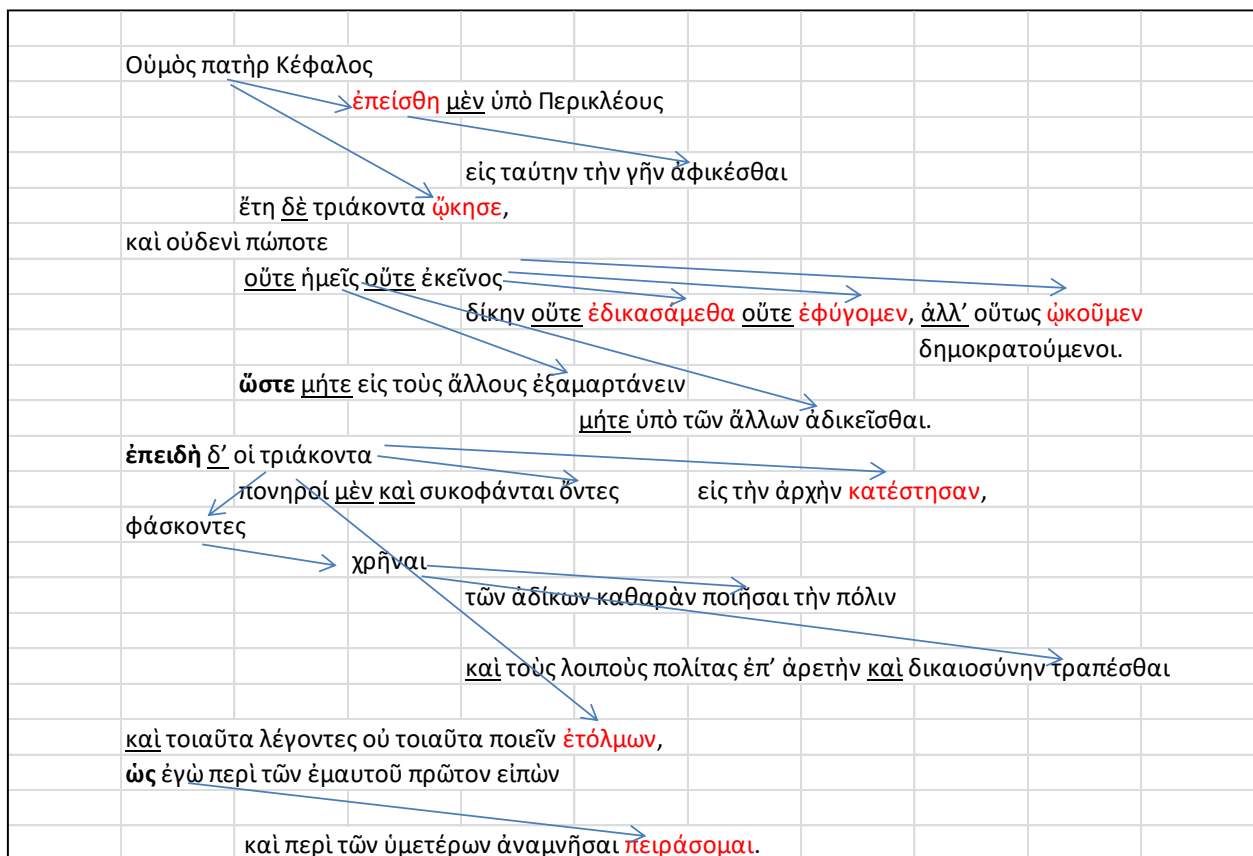
Για να προσεγγίσουμε το απόσπασμα, κρίνεται χρήσιμο να ακολουθηθεί μια διαδικασία αποδόμησης/ανάλυσης του προχωρώντας από ευρύτερες ενότητες σε μικρότερες και πιο εύκολα προσεγγίσιμες στον μαθητή/αναγνώστη /στη μαθήτρια/αναγνώστρια. Η διαδικασία αυτή μπορεί να παρασταθεί σχηματικά ως εξής:

κείμενο> περίοδος> πρόταση> φράση/κώλον

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν πρόκειται για μια σχολαστική και μηχανιστική διαδικασία αλλά για έναν δημιουργικό τρόπο ελεύθερου στοχασμού πάνω στο αρχαιοελληνικό κείμενο. Το μικροκείμενο δεν αποτελεί ένα άθροισμα φράσεων αλλά οργανικό σύνολο, του οποίου τα μέρη φωτίζονται και ερμηνεύονται αμοιβαία, γι' αυτό πρέπει να αναζητηθούν και οι συνδεδετικοί και νοηματικοί του αρμοί: **παράταξη-υπόταξη, αντιθετικά ζεύγη, είδη προτάσεων.**

Με αυτόν τον τρόπο αρχίζει σταδιακά να οργανώνεται ένα πρωτοβάθμιο διάγραμμα/ένας εννοιολογικός χάρτης του κειμένου αποτελούμενο από ρήματα, και υποτακτικούς συνδέσμους, από κύριες και εξαρτημένες προτάσεις, παρατακτικούς συνδέσμους που συνδέσουν με σαφείς νοηματικές και υφολογικές σχέσεις όμοιους συντακτικά όρους.

Στη συνέχεια ο μαθητής/η μαθήτρια μπορεί να εντοπίσει καταρχήν τους φορείς των διάφορων ενεργειών (= τα υποκείμενα), αλλά και τους ρηματικούς τύπους οι οποίοι δεν μπορούν να έχουν αυτόνομη παρουσία (απαρέμφατα και μετοχές) μέσα στον λόγο και να προσπαθήσει να τους συνδέσει λογικά-νοηματικά με τα ρήματα.

Με στοχευμένες ερωτήσεις:

- ✓ Ποια χαρακτηριστικά αποδίδει ο Λυσίας στην οικογένειά του και για ποιον λόγο;
- ✓ Ποιο σκοπό εξυπηρετεί η αναφορά στη στενή σχέση του πατέρα του Κέφαλου με τον Περικλή;
- ✓ Ποια χαρακτηριστικά αποδίδει ο κατήγορος στους Τριάκοντα ως σύνολο;
- ✓ Με ποιο πολιτικό πρόγραμμα εκλέχθηκαν οι Τριάκοντα στην εξουσία;

Εξυπηρετείται η κατανόηση του περιεχομένου του αποσπάσματος και κυρίως η διακρίβωση και αξιολόγηση των ρητορικών τεχνικών που χρησιμοποιεί ο Λυσίας στο συγκεκριμένο εναρκτήριο απόσπασμα της διήγησης. Με την αναφορά στο παρελθόν της οικογένειάς του, αφενός τη σχέση του πατέρα του με τον ηγέτη της μέγιστης ακμή της Αθήνας και τη δημοκρατική παράταξη, και αφετέρου τη φιλήσυχη ζωή που έζησαν επί τριάντα χρόνια, χωρίς να απασχολήσουν ποτέ τη δικαιοσύνη και ασχολούμενοι με επιτυχείς επιχειρηματικές δραστηριότητες υπηρετείται εξαιρετικά η «ηθοποιία» του Λυσία και ενισχύεται η αξιοπιστία του ως κατηγορού. Ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει με τον αντίδικό του και τους εταίρους του Τριάκοντα: ήδη οι πρώτες ενέργειες της διακυβέρνησής τους αποδεικνύουν ότι είναι πανούργοι και συκοφάντες, καθώς παγίδεψαν πολλούς Αθηναίους συλλαμβάνοντας αρχικά τους κακοποιούς, ώστε να «καθαρίσουν» την πόλη. Γρήγορα, όμως, στράφηκαν εναντίον των δημοκρατικών πολιτών (επίθεση στο ήθος του αντιπάλου).

4. Η ΝΕ απόδοση του κειμένου

Με τη βοήθεια των γλωσσικών σχολίων του σχολικού εγχειριδίου οι μαθητές/-τριες και ο/η εκπαιδευτικός επιχειρούν συνεργατικά να αποδώσουν το κειμενικό απόσπασμα προφορικά σε δόκιμο ΝΕ λόγο λειτουργώντας σε πλαίσιο «διαισθητικής/βιωματικής μετάφρασης». Με άλλα λόγια, ο/η μαθητής/-τρια αποδίδει σε δόκιμη νεοελληνική γλώσσα το πρωτότυπο κείμενο ακολουθώντας τη δομή των φράσεων και των προτάσεων εντός της περιόδου, προσπαθώντας να δίνει ικανοποιητικό από λογικής άποψης νόημα, σύμφωνα με τη συζήτηση που έχει προηγηθεί με τον/την εκπαιδευτικό και τους συμμαθητές/τις συμμαθήτριές τους.

5. Εφαρμογή και γενίκευση της νέας γνώσης-αξιολόγηση

Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης του κειμένου ο/η εκπαιδευτικός ενημερώνει τους μαθητές/μαθήτριες για τρόπο υλοποίησης του σταδίου της εφαρμογής, όπου γίνεται σύνδεση της νέας γνώσης με τις εμπειρίες των μαθητών, ενώ εισάγεται η διαθεματικότητα αλλά και η διακειμενικότητα. Κύρια διδακτική τεχνική στη φάση αυτή είναι η ομαδοσυνεργατική, καθώς οι μαθητές/-τριες διακρίνονται σε τέσσερις ομάδες, οι οποίες αναλαμβάνουν να διερευνήσουν **σε περιβάλλον ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης** διαφορετικές πτυχές του κειμένου αναδεικνύοντας τυχόν συνδέσεις του με την επικαιρότητα και την καθημερινότητα της εποχής μας.

6. Κατά τη 2^η ώρα (ασύγχρονη εξ αποστάσεως με την πλατφόρμα e-class)

Στην e-class ο/η εκπαιδευτικός έχει δημιουργήσει το μάθημα ΑΕΓΓ/Λυσίας και αξιοποιώντας τα σχετικά εργαλεία έχει αναρτήσει Οδηγίες στον **Τοίχο** του μαθήματος που περιγράφουν τις σχετικές δραστηριότητες. Οι Ομάδες των μαθητών/-τριών κατεβάζουν από το εργαλείο

7. **Εργασίες** το Φύλλο Εργασίας τους, όπου περιλαμβάνονται κείμενα προς συγκριτική μελέτη, υπερσύνδεσμοι και δραστηριότητες προς υλοποίηση (συνεργατική). Ζητείται από τους μαθητές/τις μαθήτριες να δημιουργήσουν ένα συνεργατικό έγγραφο (Wiki, Google docs κλπ.) για την Ομάδα τους, όπου να καταγράψουν τις απαντήσεις τους συ-νεργαζόμενοι/ες μεταξύ τους και επικοινωνώντας με όλα τα πρόσφορα μέσα. Το έγγραφο των συμπερασμάτων της εργασίας τους το ανεβάζουν στις **Εργασίες**, στις **Συζητήσεις**, το εκτυπώνουν και το αντιγράφουν στο τετράδιό τους.

Οι μαθητές/-τριες θα συγκρίνουν διαφορετικές ΝΕ αποδόσεις του ίδιου κειμένου, θα διαπιστώσουν ότι δεν υπάρχει μία μόνο «ορθή» απόδοση, θα αντιστοιχίσουν το πρωτότυπο με τις αποδόσεις του, θα συντάξουν τη δική τους ΝΕ απόδοση. Επιπλέον, θα ερευνήσουν σε πρόσθετες πηγές την ορθότητα ή την πληρότητα των πληροφοριών του Λυσία για τον βίο του, την οικογένειά του, τα δραματικά γεγονότα του 404 π.Χ., θα διαβάσουν Διονύσιο Αλικαρνασσία, θα ξαναθυμηθούν τον Ξενοφώντα, θα συγκρίνουν τη ρητορική με τη δικανική αφήγηση, θα παραγάγουν δικά τους κείμενα (γραπτά ή προφορικά ηχογραφημένα).

8. Στην ολομέλεια στη σχολική τάξη

Την επόμενη ώρα στην ολομέλεια, στη φάση της διά ζώσης διδασκαλίας στη σχολική τάξη παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και της κριτικής ανάγνωσης των ομάδων. Τα σύντομα γραπτά τους κείμενα έχουν ήδη αναρτηθεί στον Τοίχο ή τις Συζητήσεις της ηλεκτρονικής τάξης, γι' αυτό πλέον οι ομάδες εξασκούνται στην προφορική παρουσίαση και τεκμηρίωση των απόψεων που έχουν καταθέσει. Η παρουσίαση των ομάδων και η σχετική συζήτηση αποτελεί και την αφόρμηση/σύνδεση με τα προηγούμενα, που εισάγει την επόμενη διδακτική ενότητα, που είναι η αφήγηση των δραματικών γεγονότων της σύλληψης των μετοίκων και της δήμευσης της περιουσίας τους μετά την πρόταση του Θέογνη και του Πείσωνα (§ 6-7).

8. ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ - ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΕΣ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Το παρόν σενάριο είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να υλοποιηθεί και σε συνθήκες σύγχρονης και ασύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, με την πρώτη (και τρίτη) ώρα της διά ζώσης διδασκαλίας να υλοποιούνται ως σύγχρονη εξ αποστάσεως με τη χρήση σχετικής πλατφόρμας τηλεδιασκέψεων (είτε του ΠΣΔ είτε Webex, Zoom κλπ.) και τη δεύτερη ώρα να υλοποιείται ασύγχρονα εξ αποστάσεως (ατομικά και ομαδικά) με την πλατφόρμα e-class και τα εργαλεία της.

9 . ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Φύλλα εργασίας (που θα δοθούν σε μαθητές/μαθήτριες)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Ομάδα Α: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα/Σώματα Κειμένων https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=332

<p>[4] Οὐμὸς πατήρ Κέφαλος ἐπέισθη μὲν ὑπὸ Περικλέους εἰς ταύτην τὴν γῆν ἀφικέσθαι, ἔτη δὲ τριάκοντα ὤκησε, καὶ οὐδενὶ πώποτε οὔτε ἡμεῖς οὔτε ἐκεῖνος δίκην οὔτε ἐδικασάμεθα οὔτε ἐφύγομεν, ἀλλ' οὕτως ὠκοῦμεν δημοκρατούμενοι ὥστε μήτε εἰς τοὺς ἄλλους ἐξαμαρτάνειν μήτε ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀδικεῖσθαι.</p>	<p>Ο πατέρας μου Κέφαλος ακολούθησε τη συμβουλή του Περικλή και ήρθε σ'αυτό τον τόπο, όπου έζησε τριάντα χρόνια και με κανέναν ποτέ ούτε εμείς ούτε εκείνος δεν ήρθαμε σε δικαστικό αγώνα, ούτε ως κατηγοροι ούτε ως κατηγορούμενοι, αλλά ζούσαμε τον καιρό της δημοκρατίας με τέτοιον τρόπο, που ούτε εμείς βλάψαμε τους άλλους ούτε οι άλλοι μας ενοχλούσαν. NE απόδοση: Ν.Χ. Χουρμουζιάδη (1977/8, 1^η έκδοση)</p>	<p>Ο πατέρας μου, λοιπόν, Κέφαλος πείστηκε από τον Περικλή να 'ρθει σ' αυτή την πόλη και έμεινε εδώ επί τριάντα χρόνια, και με κανέναν ποτέ ως τώρα ούτε εμείς ούτε εκείνος πλεχτήκαμε σε δίκες ούτε ως κατηγοροι ούτε ως κατηγορούμενοι, αλλά ζούσαμε τόσο φιλήσυχα στο δημοκρατικό μας καθεστώς, ώστε ούτε να βλάπτουμε τους άλλους ούτε να αδικούμαστε από άλλους. NE απόδοση: Γ. Ράπτης (2003)</p>
--	---	--

1. Να αναγνώσετε τις δύο παραπάνω NE αποδόσεις συγκριτικά μεταξύ τους και με το πρωτότυπο κείμενο. Να καταγράψετε τα σημεία που διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους και να επιλέξετε αυτήν την NE απόδοση που, κατά τη γνώμη σας, αποδίδει ορθότερα και σαφέστερα το ΑΕ κείμενο. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας. Για την ερμηνεία των ΑΕ λέξεων μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα ΑΕ λεξικά https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/index.html .

2. Να γράψετε στην τέταρτη στήλη τη δική σας ΝΕ απόδοση χωρίς να αντιγράψετε τις δύο παράπλευρες αποδόσεις. Ποιες ουσιώδεις διαφορές παρατηρείτε;

3. Με το εργαλείο Audio-recorder της e-me να δημιουργήσετε ένα ηχητικό κείμενο εκφωνώντας το κείμενο της ΝΕ απόδοσης που συντάξατε σαν να ήσατε εσείς ο Λυσίας!

4. Ποιες λέξεις αναζητήσατε στα ΑΕ λεξικά; Για ποιον λόγο;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Ομάδα Β: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα/Σώματα Κειμένων https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=332

<p>[5] ἐπειδὴ δ' οἱ τριάκοντα πονηροὶ μὲν καὶ συκοφάνται ὄντες εἰς τὴν ἀρχὴν κατέστησαν, φάσκοντες χρῆναι τῶν ἀδίκων καθαρὰν ποιῆσαι τὴν πόλιν καὶ τοὺς λοιποὺς πολίτας ἐπ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην τραπέσθαι, καὶ τοιαῦτα λέγοντες οὐ τοιαῦτα ποιεῖν ἐτόλμων, ὡς ἐγὼ περὶ τῶν ἑμαυτοῦ πρῶτον εἰπῶν καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀναμνησαί πευράσομαι.</p>	<p>Ὄταν πήραν τὴν ἐξουσία οἱ Τριάντα, αὐτοὶ οἱ πανούργοι καὶ συκοφάντες, διακήρυξαν ὅτι ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἐκκαθαρίσουν τὴν πόλη ἀπὸ τὰ επικίνδυνα στοιχεῖα, καὶ ἔτσι νὰ ὀδηγηθοῦν οἱ πολῖτες σὲ μιὰ φρόνιμη καὶ ἐνάρετη ζωὴ. Μολονότι ὁμῶς ὑπόσχονταν κάτι τέτοια, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἐπιχειροῦσαν νὰ πραγματοποιήσουν, ὅπως θὰ προσπαθῆσω νὰ σας θυμίσω καὶ σχετικὰ μ' ἐσάς, ἀφοῦ μιλῆσω πρῶτα γιὰ τὸ προσωπικό μου θέμα. ΝΕ ἀπόδοση: Ν.Χ. Χουρμουζιάδη (1977/8, 1^η ἐκδοση)</p>	<p>Ὄταν ὁμῶς κατέλαβαν τὴν ἐξουσία οἱ τριάντα τύραννοι, μοχθηροὶ καὶ συκοφάντες, ποὺ διακήρυτταν ὅτι πρέπει νὰ καθαρίσουν τὴν πόλη ἀπὸ τοὺς ἀδίκους καὶ νὰ στρέψουν τοὺς ὑπόλοιπους πολῖτες πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἀν καὶ ὑπόσχονταν τέτοια, ὁμῶς δὲν τολμοῦσαν νὰ κάνουν καὶ τέτοια, ὅπως θὰ ἐπιχειρήσω νὰ υπενθυμίσω καὶ γιὰ δικές σας περιπτώσεις, ἀφοῦ πρῶτα καλύψω ὅσα ἀφοροῦν ἐμένα. ΝΕ ἀπόδοση: Γ. Ράπτης (2003)</p>
--	---	--

1. Νὰ ἀναγνώσετε τὶς δύο παραπάνω ΝΕ ἀποδόσεις συγκριτικὰ μεταξύ τους καὶ με τὸ πρωτότυπο κείμενο. Νὰ καταγράψετε τὰ σημεῖα ποὺ διαφέρουν οὐσιωδῶς μεταξύ τους καὶ νὰ ἐπιλέξετε αὐτὴν τὴν ΝΕ ἀπόδοση ποὺ, κατὰ τὴ γνώμη σας, ἀποδίδει ὀρθότερα καὶ σαφέστερα τὸ ΑΕ κείμενο. Νὰ δικαιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας. Γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τῶν ΑΕ λέξεων μπορεῖτε νὰ χρησιμοποιεῖτε τὰ ΑΕ λεξικά https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/index.html.

2. Να γράψετε στην τέταρτη στήλη τη δική σας ΝΕ απόδοση χωρίς να αντιγράψετε τις δύο παράπλευρες αποδόσεις. Ποιες ουσιώδεις διαφορές παρατηρείτε;

3. Με το εργαλείο Audio-recorder της e-me να δημιουργήσετε ένα ηχητικό κείμενο εκφωνώντας το κείμενο της ΝΕ απόδοσης που συντάξατε σαν να ήσαστε εσείς ο Λυσίας!

4. Ποιες λέξεις αναζητήσατε στα ΑΕ λεξικά; Για ποιον λόγο;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Ομάδα Γ: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Ο Διονύσιος Αλικαρνασσεάς στο *Περί των αρχαίων ρητόρων*, Λυσίας 1 αναφέρεται στην οικογένεια και τη ζωή του Λυσία. Ας διαβάσουμε το σχετικό απόσπασμα.

[1] Λυσίας ὁ Κεφάλου Συρακουσίων μὲν ἦν γονέων, ἐγεννήθη δὲ Ἀθήνησι μετοικοῦντι τῷ πατρὶ, καὶ συνεπαιδεύθη τοῖς ἐπιφανεστάτοις Ἀθηναίων. Ἔτη δὲ πεντεκαίδεκα γεγονῶς, εἰς Θουρίους ὄχρητο πλέων σὺν ἀδελφοῖς δυσὶν, κοινωρήσων τῆς ἀποικίας, ἣν ἔστελλον Ἀθηναῖοι τε καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς δωδεκάτῳ πρότερον ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ διετέλεσεν αὐτόθι πολιτευόμενος ἐν εὐπορίᾳ πολλῇ μέχρι τῆς συμφορᾶς τῆς κατασχούσης Ἀθηναίους ἐν Σικελίᾳ. Μετ' ἐκεῖνο δὲ τὸ πάθος στασιάσαντος τοῦ δήμου, ἐκπίπτει σὺν ἄλλοις τριακοσίοις ἀττικισμὸν ἐγκληθεῖς· καὶ παραγενόμενος αὖθις εἰς Ἀθήνας κατὰ ἄρχοντα Καλλίαν, ἔβδομον καὶ τετταρακοστὸν ἔτος ἔχων, ὡς ἂν τις εἰκάσειεν· ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου διετέλεσε τὰς διατριβὰς ποιούμενος Ἀθήνησι. Πλείστους δὲ γράψας λόγους εἰς δικαστήριά τε καὶ βουλὰς, καὶ πρὸς ἐκκλησίας εὐθέτους.

ΑΕ κείμενο και ΝΕ απόδοση από τον Β.

Θεοδωρακόπουλο, *Λυσίου λόγοι*,

παράρτημα: Διονυσίου Αλικαρνασσεως

Κριτική του έργου του Λυσία, Αθήνα 2014,

Γιαλός

Ο Λυσίας καταγόταν από Συρακούσιους γονείς, αλλά γεννήθηκε στην Αθήνα, όταν ο πατέρας του Κέφαλος πήγε εκεί ως μέτοικος, και έλαβε την ίδια μόρφωση με τους πιο επιφανείς Αθηναίους πολίτες. Σε ηλικία 15 ετών απέπλευσε για τους Θουρίους μαζί με τους δύο αδελφούς του για να συμμετάσχει στην ίδρυση της αποικίας, μία πανελλήνια κοινή επιχείρηση, στην οποία ηγούνταν οι Αθηναίοι τον δωδέκατο χρόνο πριν από τον πελοποννησιακό πόλεμο. Συνέχισε να ζει εκεί ως πολίτης σε κατάσταση μεγάλης ευημερίας και μαθητεύοντας κοντά στον Τισία και τον Νικία μέχρι την εποχή της κακώτερης εκστρατείας των Αθηναίων στη Σικελία. Ύστερα από εκείνη την καταστροφή σημειώθηκε λαϊκή εξέγερση, με αποτέλεσμα ο Λυσίας να εξοριστεί μαζί με άλλους τριακόσιους κατηγορούμενους για φιλοαθηναϊκές πεποιθήσεις. Επέστρεψε λοιπόν στην Αθήνα, όταν επώνυμος άρχοντας ήταν ο Καλλίας σε ηλικία μάλλον 47 ετών, και από τότε έζησε και εργάστηκε στην Αθήνα. Έγραψε πάρα πολλούς λόγους κατάλληλους να εκπονηθούν στα δικαστήρια στη βουλή και στην εκκλησία του δήμου.

1. Να συγκρίνετε τις πληροφορίες για τη ζωή του Λυσία που παρέχει ο Κατά Ερατοσθένους § 4 με τις πληροφορίες του παραπάνω αποσπάσματος του Διονυσίου Αλικαρνασσεά, ώστε να ανασυνθέσετε τον βίο του Λυσία μέχρι την άνοδο την εξουσία των Τριάκοντα σε ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα (250-300 λέξεων). Για τα γεγονότα που αναφέρονται μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τους παρακάτω ψηφιακούς πόρους: <http://www.fhw.gr/chronos/05/gr/politics/index.html> (για την ιστορία της Αθήνας κατά τον %ο αι. π.Χ.),

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%98%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%B9> (για την ιστορία των Θουρίων).

2. Με το εργαλείο Audio-recorder της e-me να δημιουργήσετε ένα ηχητικό κείμενο εκφωνώντας το βιογραφικό σημείωμα που συντάξατε, ώστε να προστεθεί σε μια ιστοσελίδα με πληροφορίες για την Αρχαία Ελλάδα.

3. Να κατασκευάσετε μια χρονογραμμή όπου θα αποτυπώνονται τα γεγονότα του βίου του Λυσία, που επηρεάζονται άμεσα από τις πολιτικές συνθήκες της εποχής χρησιμοποιώντας το αντίστοιχο εργαλείο (timeline) της e-me (ή όποιο ανάλογο γνωρίζετε). Συμπληρωματικά μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το βιβλίο του J.K.Davies, *Athenian Propertied Families*, Oxford 1971, σ. 587-560 (γραμμένο στα αγγλικά, για τους αγγλομαθείς) και του Α. Lesky, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, (μετάφραση: Α. Γ. Τσοπανάκη), Θεσσαλονίκη 1990, Κυριακίδης

4. Ποια βιογραφικά στοιχεία του επιλέγει να αναφέρει ο Λυσίας στην. Παρ. 4 και για ποιον λόγο; Συνδέεται με τη σκοποθεσία του λόγου ή την πολιτική συγκυρία;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Ομάδα Δ: (όνομα)

Συμμετέχοντες/ουσες:

Ο Ξενοφώντας, Ελληνικά, 2, 3, 11-13 περιγράφει τις πρώτες ενέργειες των Τριάκοντα, μόλις ανέλαβαν την εξουσία, όπως κάνει συνοπτικά και ο Λυσίας στην παρ. 4. Ας τις διαβάσουμε σε ΝΕ απόδοση από το βιβλίο *Αρχαίοι Έλληνες Ιστοριογράφοι Α' Λυκείου*

([http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2662/Archaioi-Ellines-Istoriografoi A-Lykeiou.html-empl/indexa1_05.html](http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2662/Archaioi-Ellines-Istoriografoi-A-Lykeiou.html-empl/indexa1_05.html)).

[5] ἐπειδὴ δ' οἱ τριάκοντα πονηροὶ μὲν καὶ συκοφάνται ὄντες εἰς τὴν ἀρχὴν κατέστησαν, φάσκοντες χρῆναι τῶν ἀδίκων καθαρὰν ποιῆσαι τὴν πόλιν καὶ τοὺς λοιποὺς πολίτας ἐπ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην τραπέσθαι, καὶ τοιαῦτα λέγοντες οὐ τοιαῦτα ποιεῖν ἐτόλμων, ὡς ἐγὼ περὶ τῶν ἑμαυτοῦ πρῶτον εἰπὼν καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀναμνήσαι πειράσομαι.

Λυσίας, Κατὰ Ερατοσθένους 4

[11] Η εκλογή των Τριάκοντα έγινε αμέσως μετά την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών και των τειχών του Πειραιά. Ενώ όμως εντολή τους ήταν να συντάξουν ένα σύνταγμα που θα ρύθμιζε τον πολιτικό βίο, όλο ανάβαλλαν τη σύνταξη και τη δημοσίευσή του· στο μεταξύ συγκροτούσαν τη Βουλή και τις άλλες αρχές όπως ήθελαν αυτοί.[12] Έπειτα άρχισαν να συλλαμβάνουν τους γνωστούς καταδότες, που τον καιρό της δημοκρατίας είχαν κάνει τη συκοφαντία επάγγελμα και ταλαιπωρούσαν την καλή τάξη, και να τους παραπέμπουν για θανατική καταδίκη. Η Βουλή τους καταδίκασε μ' ευχαρίστηση, και το πράμα δε δυσσαρεστούσε καθόλου όσους ένιωθαν πως τίποτα κοινό δεν είχαν μ' αυτούς. [13] Αργότερα ωστόσο άρχισαν να καταστρώνουν σχέδια για να επιβάλουν την ανεξέλεγκτη κυριαρχία τους στην πόλη. Το πρώτο βήμα ήταν να στείλουν στη Λακεδαίμονα τον Αισχίνη και τον Αριστοτέλη, για να πείσουν το Λύσανδρο να ενεργήσει να τους δοθεί φρουρά -που υπόσχονταν να συντηρούν αυτοί - «ώσπου να βγάλουν από τη μέση τα κακά στοιχεία και να οργανώσουν το καθεστώς». Εκείνος πείστηκε και φρόντισε να τους δώσουν τη φρουρά με τον Καλλίβιο για αρμοστή.

Ξενοφών, Ελληνικά, 2,3,11-13

1. Πώς περιγράφουν οι δύο συγγραφείς τις πρώτες ενέργειες των Τριάκοντα. Να συγκρίνετε τα κείμενά τους ως προς τις παρεχόμενες πληροφορίες.

2. Λαμβάνοντας υπόψη τη λογοτεχνική ιδιαιτερότητα κάθε κειμένου (δικανικός ρητορικός λόγος-ιστοριογραφία), αλλά και τις πολιτικές πεποιθήσεις των δύο συγγραφέων να εντοπίσετε, να καταγράψετε και να ερμηνεύσετε εκείνα τα χωρία κάθε κειμένου που υπηρετούν πληρέστερα τη σκοποθεσία (και την ιδεολογία) εκάστου συγγραφέα.

3. Να γράψετε ένα δημοσιογραφικό κείμενο/άρθρο αξιοποιώντας τα δύο παραπάνω αποσπάσματα με θέμα τις πρώτες ενέργειες των Τριάκοντα μετά την ανάληψη της εξουσίας (200-250 λέξεις), για την ιστοσελίδα των Νέων ΠΣ του ΙΕΠ.

4. Με το εργαλείο Audio-recorder της e-me να δημιουργήσετε ένα ηχητικό κείμενο εκφωνώντας το παραπάνω δημοσιογραφικό κείμενο/άρθρο, που να προστεθεί στο ψηφιακό βιβλίο του Μαθήματος για μαθητές/μαθήτριες που έχουν πρόβλημα όρασης.

B4. Παραθέματα από αρχαίους συγγραφείς και τη βιβλιογραφία

1. Αριστοτέλης, Αθηναίων πολιτεία, 39,5-6: Οι όροι της αμνηστίας του 403 π.Χ.

[5] μὴ ἐξεῖναι δὲ ἄρχειν μηδεμίαν ἀρχὴν τῶν ἐν τῷ ἄστει τὸν Ἐλευσίῃ κατοικοῦντα, πρὶν ἂν ἀπογράψηται πάλιν ἐν τῷ ἄστει κατοικεῖν. τὰς δὲ δίκας τοῦ φόνου εἶναι κατὰ τὰ πάτρια, εἴ τίς τινα αὐτοχειρίᾳ ἔκτεινεν ἢ ἔτρωσεν. [6] τῶν δὲ παρεληλυθότων μηδενὶ πρὸς μηδένα μνησικακεῖν ἐξεῖναι, πλὴν πρὸς τοὺς τριάκοντα καὶ τοὺς δέκα καὶ τοὺς ἔνδεκα καὶ τοὺς τοῦ Πειραιέως ἄρξαντας, μηδὲ πρὸς τούτους, ἐὰν διδῶσιν εὐθύνας. εὐθύνας δὲ δοῦναι τοὺς μὲν ἐν Πειραιεῖ ἄρξαντας ἐν τοῖς ἐν Πειραιεῖ, τοὺς δ' ἐν τῷ ἄστει ἐν τοῖς τὰ τιμήματα παρεχομένοις. εἴθ' οὕτως ἐξοικεῖν τοὺς ἐθέλοντας. τὰ δὲ χρήματα ἃ ἐδανείσαντο εἰς τὸν πόλεμον ἐκατέρους ἀποδοῦναι χωρὶς.

Athenaion Politeia, ed. Kenyon. Oxford. 1920

(<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0045%3Achapter%3D39%3Asection%3D6>)

[39.5] Κανείς από όσους θα κατοικήσουν στην Ελευσίνα δεν θα μπορεί να κατέχει αξίωμα στην Αθήνα προτού εγγραφεί πάλι στους καταλόγους των κατοίκων της. Οι δίκες για φόνο θα γίνονται κατά τους πατροπαράδοτους νόμους, καθώς και οι δίκες για άδικη επίθεση και για σωματική βλάβη. [39.6] Κανείς δεν θα έχει το δικαίωμα να καταγγείλει κανέναν για τα παρελθόντα, εκτός από τους Τριάκοντα, τους δέκα άρχοντες, τους έντεκα άρχοντες και τους άρχοντες του Πειραιά. Αλλά και αυτούς δεν θα μπορεί κανείς να τους καταγγείλει μετά τη λογοδοσία τους. Όσοι ήταν άρχοντες στον Πειραιά θα λογοδοτήσουν στους Πειραιώτες και όσοι ήταν άρχοντες στο άστυ θα λογοδοτήσουν σ' εκείνους τους πολίτες που θα έχουν δηλώσει το εισόδημά τους στο άστυ. Έπειτα, όποιοι θέλουν θα μπορούν να μετοικήσουν με τους παραπάνω όρους. Καθεμιά από τις δύο παρατάξεις [οι του άστεως και οι του Πειραιά] θα εξοφλήσει χωριστά τα χρήματα που είχαν δανειστεί από τους Λακεδαιμόνιους για τον πόλεμο».

NE απόδοση: Α. Παναγόπουλος. 1999. Αριστοτέλους Αθηναίων Πολιτεία. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Αθήνα: Αίολος.

Για το πλήρες κείμενο της συνθήκης βλ. την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα (https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=20)

2. Η ηθοποιία του Λυσία (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Λυσίας 8):

Από το http://photodentro.edu.gr/photodentro/ithopoiia_ritoriki_pidx0037175/.

«ἀποδίδωμί τε οὖν αὐτῷ καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην ἀρετὴν, καλουμένην δὲ ὑπὸ πολλῶν ἠθοποιῶν. ἀπλῶς γὰρ οὐδὲν εὐρεῖν δύναμαι παρὰ τῷ ῥήτορι τούτῳ πρόσωπον οὔτε ἀνηθοποίητον οὔτε ἄψυχον. τριῶν τε ὄντων, ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ τὴν ἀρετὴν εἶναι ταύτην συμβέβηκε, διανοίας τε καὶ λέξεως καὶ τρίτης τῆς συνθέσεως, ἐν ἅπασιν τούτοις αὐτὸν ἀποφαίνομαι κατορθοῦν. οὐ γὰρ διανοουμένους μόνον ὑποτίθεται χρηστὰ καὶ ἐπιεικῆ καὶ μέτρια τοὺς λέγοντας, ὥστε εἰκόνας εἶναι δοκεῖν τῶν ἠθῶν τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν ἀποδίδωσι τοῖς ἠθεσιν οἰκείαν, ἧ πέφυκεν αὐτὰ ἑαυτῶν κράτιστα δηλοῦσθαι, τὴν σαφῆ καὶ κυρίαν καὶ κοινὴν καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις συνηθεστάτην: ὁ γὰρ ὄγκος καὶ τὸ ξένον καὶ τὸ ἐξ ἐπιτηδεύσεως ἅπαν ἀνηθοποίητον».

[πηγή: Perseus Digital Library]

[NE απόδοση]

«Αποδίδω εξάλλου στον Λυσία και την πιο ευχάριστη αρετή, που γενικά ονομάζεται «διάπλαση χαρακτήρα». Αδυνατώ πραγματικά να βρω οποιοδήποτε πρόσωπο στους λόγους του ρήτορα αυτού στερημένο από ήθος ή ζωντάνια. Καθώς υπάρχουν τρεις τομείς, στους οποίους και με τους οποίους εκδηλώνεται αυτή η αρετή, εννοώ το σκεπτικό, τη γλώσσα και, τρίτον, τη δομή, δηλώνω πως ο Λυσίας τα καταφέρνει και στους τρεις. Διότι όχι μόνο

αποδίδει στους ομιλητές σκέψεις καλές, λογικές και δίκαιες, ώστε να φαίνονται οι λόγοι να απεικονίζουν τα χρηστά τους ήθη, αλλά επιπλέον το λεξιλόγιο που επιλέγει ταιριάζει σε αυτά τα ήθη, όποιο είναι το καλύτερο εκ φύσεως να αποκαλύψει τον χαρακτήρα τους, δηλαδή, το σαφές, κυριολεκτικό, κοινό και το πιο οικείο σε όλους τους ανθρώπους· διότι το πομπώδες, το ξενικό και επιτηδευμένο δεν προσφέρεται ποτέ για διάπλαση ανθρώπινου χαρακτήρα».

[πηγή: Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Περί τῶν ἀρχαίων ῥητόρων-Λυσίας, Κάκτος, Αθήνα 2003]

Ο χαρακτήρας του ομιλητή (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Λυσίας 19):

καὶ τὰς ἐκ τῶν ἡθῶν γε πίστεις ἀξιολόγως πάνυ κατασκευάζειν ἔμοιγε δοκεῖ. πολλάκις μὲν γὰρ ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς φύσεως, πολλάκις δ' ἐκ τῶν προτέρων πράξεων καὶ προαιρέσεων ἀξιόπιστα κατασκευάζει τὰ ἥθη. ὅταν δὲ μηδεμίαν ἀφορμὴν τοιαύτην λάβῃ παρὰ τῶν πραγμάτων, αὐτὸς ἡθοποιεῖ καὶ κατασκευάζει τὰ πρόσωπα τῷ λόγῳ πιστὰ καὶ χρηστά, προαιρέσεις τε αὐτοῖς ἀστείας ὑποτιθεῖς καὶ πάθη μέτρια προσάπτων καὶ λόγους ἐπιεικεῖς ἀποδιδούς καὶ ταῖς τύχαις ἀκόλουθα φρονούντας εἰσάγων καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀδίκους ἀχθομένους καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, τὰ δὲ δίκαια προαιρουμένους ποιῶν καὶ πάντα τὰ παραπλήσια τούτοις, ἐξ ὧν ἐπιεικὲς ἂν καὶ μέτριον ἥθος φανείη, κατασκευάζων.

[πηγή: Perseus Digital Library]

[NE απόδοση]

«Μου φαίνεται επίσης πολύ αξιολόγος στη διαγραφή χαρακτήρων. Διαγράφει αξιόπιστα τον χαρακτήρα του ομιλητή, πολλές φορές αναφερόμενος στον βίο και στη γενιά του ή συχνά στις προηγούμενες πράξεις και τις αρχές του. Όταν πάλι δεν μπορεί να στηριχτεί στα πραγματικά γεγονότα, διαμορφώνει μόνος του το ήθος, κάνοντας τα πρόσωπα να φαίνονται από τον λόγο του αξιόπιστα και χρηστά, προικίζοντάς τα με ανώτερες αρχές, προσδίδοντάς τους μετριοπάθεια, βάζοντάς τους να λένε λόγια που ακούγονται λογικά, παρουσιάζοντάς τους ως ανθρώπους που σκέφτονται ανάλογα με τις συγκυρίες της ζωής τους και που απεχθάνονται κάθε αδικία, στα λόγια ή στις πράξεις, που επιλέγουν πάντα το δίκαιο, και δίνοντάς τους όλες τις παρόμοιες ιδιότητες που μπορεί να αποκαλύπτουν ένα χαρακτήρα δίκαιο και μετριοπαθή».

[πηγή: Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Περί τῶν ἀρχαίων ῥητόρων-Λυσίας, Κάκτος, Αθήνα 2003]

3. Η αφηγηματική τέχνη του Λυσία

Βλ. Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Λυσίας 18, από την Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας των Θ.Κ. Στεφανόπουλου, Στ. Τσιτσιρίδη, Λ. Αντζουλή, Γ. Κριτσέλη στις Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα

[/https://www.greek-](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=559)

[language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=559](https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=559)

σε NE απόδοση του Θ. Κ. Στεφανόπουλου).

[18] Στη διήγηση των γεγονότων, το μέρος που απαιτεί, πιστεύω, στο μέγιστο βαθμό σκέψη και προσοχή, θεωρώ ότι αυτός είναι αδιαφιλονίκητα ο κράτιστος όλων των ρητόρων και τον

αναγορεύω μέτρο και πρότυπο σ' αυτό το είδος ρητορικής. Νομίζω μάλιστα ότι και τα εγχειρίδια ρητορικής, που έχουν να πουν κάτι αξιόλογο για την διήγηση, αντλούν τα διδάγματα και το υλικό τους από τις διηγήσεις του Λυσία κυρίως, και όχι από κάποιες άλλες. Τις διηγήσεις αυτές τις χαρακτηρίζει η συντομία και η σαφήνεια στον ύψιστο βαθμό, ενώ παράλληλα ασκούν απαράμιλλη γοητεία και είναι πειστικές· την πειθώ μάλιστα την επιτυγχάνουν εμμέσως και ανεπαισθήτως, με συνέπεια να μην είναι δυνατό ούτε διήγηση ολόκληρη ούτε ένα μέρος της να αποδειχθεί φτιαχτό ή μη πειστικό. Τέτοια δύναμη πειθούς και τόση χάρη έχουν τα εξιστορούμενα και τόσο πολύ δεν συνειδητοποιούν οι ακροατές αν είναι αληθινά η φανταστικά. Συνοψίζοντας: αυτό που είπε ο Όμηρος, εγκωμιάζοντας τον Οδυσσέα για την πειστικότητά του όταν μιλούσε και όταν, προσποιούμενος, παρουσίαζε ως γεγονότα πράγματα που δεν είχαν γίνει, αυτό, νομίζω, θα μπορούσε να το πει κάποιος και για τον Λυσία:

έλεγε πολλά ψέματα που έμοιαζαν με αλήθεια.

Και θα συνιστούσα σε όλους πρωτίστως τούτο το μέρος του ρητορικού λόγου να επιλέγουν, όταν ασκούνται με παραδείγματα από τον Λυσία. Γιατί το άριστο στο συγκεκριμένο είδος ρητορικής θα το πετύχει εκείνος που θα μιμηθεί πιστότατα αυτόν τον άνδρα.

4. Η ευθυνοδοσία του Ερατοσθένη

Από την Εισαγωγή (Δ. Η δίκη) του σχολικού βιβλίου Ν. Χουρμουζιάδη, Στ. Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη, Β. Τσακάτικα, Αττικοί ρήτορες Β' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1993.

Όσες πληροφορίες έχουμε για τον Ερατοσθένη προέρχονται από το λόγο του Λυσία. Ο Ξενοφώντας στα Ελληνικά του τον αναφέρει μόνο ανάμεσα στα άλλα ονόματα των Τριάντα. Είναι πάντως βέβαιο ότι ο Ερατοσθένης ήταν ένας από τους δύο της ομάδας των τυράννων που έμειναν στην Αθήνα για να λογοδοτήσουν. Ο άλλος ήταν ο Φεΐδωνας.

Η λογοδοσία αυτή δεν ήταν κανένα έκτακτο μέτρο ειδικά για την περίπτωση των τριάντα. Στο δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας όσοι από τους πολίτες είχαν υπεύθυνες θέσεις σε διάφορους κρατικούς τομείς όφειλαν στο τέλος της θητείας τους, που ήταν κατά κανόνα ετήσια, να υποστούν τη δοκιμασία της **ευθυνοσίας**, όπως λέγεται, για να αποδείξουν ότι είχαν υπηρετήσει τίμια και ευσυνείδητα την πολιτεία. Ειδικοί υπάλληλοι, οι **λογιστές**, μελετούσαν τα στοιχεία που είχε υποβάλει ο **υπεύθυνος**. Επίσης δέχονταν να εξετάσουν και οποιαδήποτε καταγγελία γινόταν τις μέρες εκείνες εναντίον του προσώπου που περνούσε από τον έλεγχο τους. Αν τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας ήταν αρνητικά η υπόθεση πήγαινε σε ένα λαϊκό δικαστήριο, παίρνοντας τη μορφή μίας κανονικής δίκης.

Για μία τέτοια δοκιμασία έμεινε ο Ερατοσθένης στην Αθήνα, πιστεύοντας ότι θα τον βοηθούσε να αθωωθεί το κλίμα που επικρατούσε αμέσως μετά την αποκατάσταση Δημοκρατίας. Επίσης έλπιζε να επηρεάσει το δικαστήριο και συνεργασία του με τον Θηραμένη, που έχει αντιδράσει στις ενέργειες της σκληρής μερίδας των Τριάντα, πληρώνοντας μάλιστα με τη ζωή του τη στάση του αυτή. Η δίκη έγινε λίγους μήνες μετά την εκτέλεσή του, και η μνήμη του ήταν ακόμη ζωντανή. Τέλος μεγάλη βοήθεια περίμενε ο Ερατοσθένης από διάφορους δυνατούς ολιγαρχικούς που εξακολουθούσαν να ασκούν

επιρροή στην πόλη. Μία τουλάχιστον καταγγελία που παρουσιάστηκε εναντίον του Ερατοσθένη ήταν και του Λυσία. Δεν ξέρουμε αν ήταν η μοναδική. Είναι όμως βέβαιο ότι τελικά η υπόθεση κρίθηκε από ένα λαϊκό δικαστήριο.

5. Η άποψη του F. Montanari για τον λόγο Κατά Ερατοσθένους

Από την Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, Από τον 8ο αιώνα π.Χ. έως τον 6ο αιώνα μ.Χ., Θεσσαλονίκη 2017, σ. 549-550.

Αμφίβολης γνησιότητας ως προς το σύνολο του είναι ο λόγος που εκφωνήθηκε εναντίον ενός από τους τριάκοντα τυράννους ο Κατά Ερατοσθένους (αρ. 12), μια αγόρευση που, όπως διευκρινίζει ο τίτλος, «εκφωνήθηκε από τον ίδιο τον Λυσία», προκειμένου να πετύχει την καταδίκη του υπεύθυνου για το θάνατο του αδελφού του ρήτορα, του Πολέμαρχου. Πρόκειται για την πιο φορτισμένη και έντονη αγόρευση από όσες διαθέτουμε, από την οποία απουσιάζουν η ειρωνεία και ο σαρκασμός που χαρακτηρίζουν τα πρόσωπα των λόγων του Λυσία. Η αναπαράσταση των γεγονότων γίνεται με ύφος λιτό, γρήγορο, που παραθέτει μία προς μία τις ακρότητες των Τριάκοντα, «των άθλιων εγκληματιών» όπως χαρακτηρίζονται σε κάποιο σημείο κατά την περιγραφή των σκαιών γεγονότων. Με τα μέσα αυτά ο Λυσίας επιστρατεύει όλη του τη ρητορική τέχνη, με μία εντυπωσιακή απλότητα, προκειμένου να στηρίξει την κατηγορία για ανθρωποκτονία που απεύθυνε στον δολοφόνο του αδελφού του. Η κατάχρηση εξουσίας, ο αυταρχισμός και η ασβέστη δίψα για πλουτισμό των Τριάκοντα παρουσιάζονται σε μία κλιμάκωση που ως αντικείμενό της έχει τη δραματική περιγραφή των διωγμών εκ μέρους του ολιγαρχικού καθεστώτος εναντίον των μετοίκων της Αθήνας, περιγραφή που κορυφώνεται με την έρευνα στο σπίτι του Λυσία, τη φυγή του από την Αθήνα και τη θανατική καταδίκη του Πολέμαρχου. «Οι τριάκοντα διέταξαν τον Πολέμαρχο να πει το κώνειο, μία διαταγή πολύ συνηθισμένη κατά την περίοδο της διακυβέρνησής τους, ενώ δεν του γνωστοποίησαν καν την κατηγορία για την οποία είχε καταδικαστεί σε θάνατο» (παρ. 17). Σε μία πράξη απόλυτης βεβήλωσης οι Τριάκοντα εκθέτουν το πτώμα του σε μία τρώγλη, χωρίς να ρίξουν πάνω του ούτε ένα κουρέλι. Δεδομένου ότι τα γεγονότα αναφέρονται στο 404/403 π.Χ. δεν είναι γνωστή με ακριβή χρονολογία διεξαγωγής της δίκης, ενώ η έκβαση της είναι υπό συζήτηση. Δεν αποκλείεται ο Ερατοσθένης να αθώωθηκε. Ίσως να είχε με το μέρος του την πλειοψηφία των ενόρκων ή ίσως να απέβη σε βάρος του Λυσία η κριτική που άσκησε εναντίον του Θηραμένη, που την εποχή αυτή ήταν ένας πολιτικός στο απόγειο της φήμης του. Με αυτή την αγόρευση είναι δυνατή η αναπαράσταση των δραματικών στιγμών τη διακυβέρνηση των τριάκοντα καθώς και πτυχών της ζωής του Λυσία και της οικογένειάς του.

6. Για τις λεγόμενες «ηθικές παρεκβάσεις» στους λόγους του Λυσία

Μερικές φορές ο Λυσίας χρησιμοποιεί τον χαρακτήρα κατά ένα πιο άμεσο τρόπο ως μία μορφή πειθούς. Σε αρκετούς λόγους του την πίστη ή την ανασκευή της νομικής κατηγορίας ακολουθεί ένα τμήμα που αφορά τον χαρακτήρα του αντιδίκου ή κάποιου προσώπου που σχετίζεται με τη δίκη. Τέτοια τμήματα αποκαλούνται «ηθικές παρεκβάσεις» και μπορούν να ανευρεθούν σε πολλούς αρχαίους λόγους, ειδικά στους πιο περίτεχνους. Στον Κατά

Ερατοσθένους (λόγος 12), για παράδειγμα, μετά από την αρχική απόδειξη της συμμετοχής του Ερατοσθένη στη σύλληψη του Πολέμαρχου, ο Λυσίας παρατηρεί (παρ. 37) ότι όσα έχει πει αποτελούν πιθανόν επαρκή καταγγελία, αφού ο Ερατοσθένης δεν μπορεί να εφαρμόσει την κοινή συνήθεια να αγνοήσει τις συγκεκριμένες καταγγελίες και να τονίσει τις υπηρεσίες του προς το κράτος. Στη συνέχεια εκμεταλλεύεται την ευκαιρία να επιτεθεί στον Ερατοσθένη με έναν κατάλογο των κακών του υπηρεσιών προς το κράτος, που υποστηρίζεται από μάρτυρες. Αυτός διατρέχει δέκα τμήματα του λόγου, και δεν σχετίζεται απόλυτα με την κατηγορία, αλλά συντελεί στην περαιτέρω ανυποληψία του Ερατοσθένη, μέσω της γνωριμίας του ακροατηρίου με τη συνηθισμένη του διαγωγή. Αργότερα στον ίδιο λόγο (70 και εξής) ο Λυσίας επιτίθεται στον χαρακτήρα του γνωστού πολιτικού Θηραμένη, με τον οποίο συνδεόταν ο Ερατοσθένης.

G. A. Kennedy, *Ιστορία της κλασικής ρητορικής, Αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής*, Αθήνα 2004, Παπαδήμας, σ. 109-110.

B5. Ενδεικτική βιβλιογραφία

- M.W.Blundell, *Helping Friends and Harming Enemies*, Cambridge 1989.
- C.Carey, *Lysias: Selected Speeches*, Cambridge 1989.
- J.K.Davies, *Athenian Propertied Families*, Oxford 1971.
- K.J.Dover, *Lysias and the corpus Lysiacum*, Berkeley and Los Angeles 1968.
- R.C.Jebb, *Attic Orators from Antiphon to Isaeus*, vol. I, New York 1962.
- G. A. Kennedy, *Ιστορία της κλασικής ρητορικής, Αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής*, Αθήνα 2004, Παπαδήμας, σ. 109-110.
- W.R.Lamb, *Lysias*, Loeb, London and Cambridge 1930.
- T.Loening, *The Reconciliation Agreement of 403/02 B.C. in Athens, Its Content and Application*, Einzelschriften-Heft 53, Stuttgart 1987.
- S.C.Todd, *Lysias, translated by*, Austin 2000
- Persuasion: Greek Rhetoric in Action*, I.Worthington (ed.), London 1994.
- Ε. Αλεξίου, *Ρητορική του 4ου αι. π. Χ. Το ελιξίριο της δημοκρατίας και η ατομικότητα*, Gutenberg, Αθήνα, 2016.
- Κ. Ι. Δάλκος, Σ. Α. Παργινός, κ.ά., *Ρητορικά κείμενα Β' Γενικού Λυκείου (Θεωρητική κατεύθυνση): Βιβλίο Καθηγητή*, Αθήνα 2012, σ. 19-50, 51-69, 73-81.
- Β. Θεοδωρακόπουλος, *Λυσίου λόγοι (Κατά Ερατοσθένους)*, Αθήνα 2015: Γιαλός.
- Γ.Α. Ράπτης, *Λυσίας. 2, Οι καταγγελτικοί του λόγοι*. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Πρόλογος Χ. Τσολάκης. Θεσσαλονίκη 2003, Ζήτρος.
- Β. Τσιότρας, «Η διδασκαλία των αρχαίων ρητορικών λόγων στο Γυμνάσιο (1976-2018): Προγράμματα Σπουδών και σχολικά εγχειρίδια», *Φιλολόγος*, τεύχ. 178 (Μάιος-Αυγ. 2020), 115-130.
- Ν. Χουρμουζιάδη, Στ. Μπαζάκου-Μαραγκουδάκη, Β. Τσακάτικα, *Αττικοί ρήτορες Β' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1993.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3η: Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας

Γ1. Το περιεχόμενο του Ανθολογίου

Η αρχαία ελληνική γλώσσα είναι ένα από τα βασικότερα στοιχεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού αλλά και ο κυριότερος φορέας του. Με αυτή τη λογική λοιπόν επιδιώκεται στην Α΄ τάξη του Γενικού Λυκείου να διευρυνθεί και να εμβαθυνθεί η γνώση της ΑΕ γλώσσας, ώστε να εξοικειωθούν οι μαθητές/μαθήτριες με το αντικείμενο και να είναι ικανοί/ές να επικοινωνούν με τα κείμενα του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, παρακολουθώντας τη διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας. Μια σημαντική καινοτομία του παρόντος ΠΣ είναι **η διδασκαλία του Ανθολογίου Γλωσσικής Διδασκαλίας και στις τρεις τάξεις** (τεύχη I/II/III), το οποίο λειτουργεί, αφενός, ως εγχειρίδιο γλωσσικής διδασκαλίας για τους/τις μαθητές/-τριες και, αφετέρου, ως υποδειγματικό ανθολόγιο αρχαιοελληνικών κειμένων, με στόχο να διευρύνει με αποτελεσματικό τρόπο την αρχαιογλωσσία και την αρχαιογνωσία, να ενθαρρύνει την εξοικείωση των μαθητών/τριών με ένα ευρύτερο φάσμα λογοτεχνικών ειδών της κλασικής γραμματείας μέσα από την επιλογή κατάλληλων, διαβαθμισμένης δυσκολίας, αρχαιοελληνικών αποσπασμάτων, τα οποία **συνδέονται με την υπόλοιπη διδακτέα ύλη σε επίπεδο νοημάτων, γλώσσας, λεξιλογίου κ.λπ.**

Το Ανθολόγιο γλωσσικής διδασκαλίας έρχεται να συμπληρώσει τη γνώση της ΑΕ, η εξοικείωση με την οποία έχει αρχίσει στο Γυμνάσιο. **Αναμένεται λοιπόν να εκκινήσει με επαναλήψεις προς εμπέδωση εκείνων, τα οποία οι μαθητές/-τριες έχουν διδαχθεί στην προηγούμενη σχολική βαθμίδα.** Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν αναλυτικά και με κλιμακούμενη δυσκολία περισσότερα στοιχεία της ΑΕ, με στόχο να ολοκληρωθεί η γλωσσική διδασκαλία από την άποψη της μορφολογίας και της σύνταξης. Είναι αυτονόητο ότι η εκμάθηση της ΑΕ γλώσσας και των πολυποίκιλων πτυχών της δεν νοείται αποκομμένη από τα κείμενα και τον πολιτισμικό τους πλαίσιο, ούτε εστιάζει αποκλειστικά στην αυτόνομη επεξεργασία ή σε θεωρητικές αναλύσεις και σε ειδικούς κανόνες ερήμην των ίδιων των αρχαίων κειμένων.

Γ2. Διδακτική πλαισίωση – σχεδιασμός μάθησης

Το εγχειρίδιο αυτό περιλαμβάνει συγκεκριμένο υλικό για επεξεργασία, **σύντομα ΑΕ κείμενα (έως 10-12 στίχων)**, φράσεις, προτάσεις, ώστε να οργανωθεί η διδασκαλία των στοιχείων της γραμματικής και του συντακτικού επιτρέποντας την προοδευτική κατάρτιση των μαθητών/μαθητριών στη γλώσσα, ενθαρρύνοντάς τους/τες να διερευνούν αυτόνομα και με δική τους πρωτοβουλία γλωσσικές δομές και τύπους. Οι ενότητες του τεύχους I του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας αρχικά δίνουν έμφαση στην ανάγκη επανάληψης και συστηματικότερης μελέτης φαινομένων που έχουν ήδη διδαχθεί σε πρώτη φάση στη γυμνασιακή βαθμίδα και χρήζουν συμπλήρωσης και εμπέδωσης (βλ. ενδεικτική ενότητα 1). Σε άλλες ενότητες νέα γνώση προστίθεται ή/και εμβαθύνεται, με τελικό στόχο να ολοκληρωθεί στην Α΄ τάξη σε επαρκή βαθμό η γλωσσική διδασκαλία από την άποψη της τυπολογίας, της μορφολογίας και της σύνταξης (βλ. ενδεικτική ενότητα 2).

Στο τεύχος Ι (Α' τάξη) περιλαμβάνεται υλικό που θα επιτρέψει τη συστηματοποίηση της διδασκαλίας της αρχαίας γλώσσας, τόσο υπό μορφή επανάληψης και εμπέδωσης όσων διδάχθηκαν στο Γυμνάσιο, όσο και υπό μορφή παροχής νέας γνώσης. **Το Ανθολόγιο Γλωσσικής διδασκαλίας δεν υποκαθιστά τα εγχειρίδια γραμματικής και συντακτικού, αλλά λειτουργεί συμπληρωματικά προς αυτά και ενισχυτικά προς τα διδασκόμενα κείμενα στο μάθημα της ΑΕΓΓ της Α' τάξης (Ξενοφώντα Ελληνικά & Λυσία Κατά Ερατοσθένους).** Με άλλα λόγια, τα γραμματικά, συντακτικά και ετυμολογικά φαινόμενα που απαντούν στα διδασκόμενα ιστοριογραφικά και ρητορικά κείμενα, **επισημαίνονται εκεί, αλλά μελετώνται και τυγχάνουν συστηματικής επεξεργασίας και με τη συνδρομή του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας,** ενώ για τη θεωρητική μελέτη των φαινομένων γίνονται σχετικές παραπομπές στα εγχειρίδια γραμματικής και συντακτικού. Επομένως ο/η εκπαιδευτικός **αφορμάται από την εκάστοτε διδασκόμενη ενότητα του αρχαιοελληνικού κειμένου,** για να διδάξει συστηματικά, με τη βοήθεια του Ανθολογίου Γλωσσικής διδασκαλίας, τα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα που συναντά στο βιβλίο των ΑΕ κειμένων, **χωρίς να διασπά την ερμηνευτική προσέγγιση του ιστοριογραφικού ή ρητορικού κειμένου με γραμματικο-συντακτικές παρεκβάσεις,** που αποσπούν την προσοχή των μαθητών/μαθητριών από την παρακολούθηση και κατανόηση του νοήματος.

Το τεύχος Ι του Εγχειριδίου Γλωσσικής διδασκαλίας περιλαμβάνει **σύντομα κείμενα από διάφορους συγγραφείς της αττικής πεζογραφίας** και συνοδεύονται από σημειώσεις λεξιλογικής εξομάλυνσης, ετυμολογίας και σημασιολογίας (μέρος Α). Τα κείμενα αυτά είναι κατάλληλα επιλεγμένα, ώστε να υποστηρίζουν τη διδασκαλία των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων που περιλαμβάνονται σε κάθε ενότητα. Αποστολή τους δεν είναι να διδαχθούν αναλυτικά ως προς το περιεχόμενο, αλλά να χρησιμεύσουν ως πεδίο δομολειτουργικής έ-νταξης και ανάδειξης των προς φαινομένων της ενότητας. Παράλληλα, βέβαια, **προσφέρονται για εξάσκηση των μαθητών/μαθητριών στη ΝΕ απόδοσή τους εφαρμόζοντας στην πράξη τις αρχές της «διαισθητικής ή βιωματικής μετάφρασης».**

Μετά τα κείμενα, παρουσιάζονται με συνοπτικό τρόπο **τα παραδείγματα και οι κανόνες γραμματικής και συντακτικού,** που υπάγονται στην εκάστοτε διδακτική ενότητα, με παραπομπές στις αντίστοιχες ενότητες των εγχειριδίων αναφοράς, ώστε να ολοκληρώνεται η διδασκαλία ανά φαινόμενο (μέρος Β). Σε ένα τρίτο μέρος κάθε διδακτικής ενότητας θα παρατίθενται ερωτήσεις επανάληψης της θεωρίας και κριτικές ασκήσεις (μέρος Γ), όπου θα συμπεριλαμβάνονται και παράλληλα σύντομα κείμενα που θα προάγουν την αυτενέργεια των μαθη-τών/μαθητριών.

Ας σημειωθεί ότι **τα επιλεγμένα κειμενικά αποσπάσματα** προβλέπεται να διαθέτουν **νοηματική ενότητα και αυτοτέλεια, ενδιαφέρον αλλά και εύληπτο νοηματικό περιεχόμενο,** ενώ συνοδεύονται από μία **εισαγωγική παράγραφο,** καθώς η αδρομερής παράθεση ορισμένων γενικών περικειμενικών στοιχείων πριν από την ανάγνωση του κειμένου είναι απολύτως αναγκαία για την ορθότερη κατανόηση του ιστορικού, ιδεολογικού και λογοτεχνικού πλαισίου του. **Τα μικροκείμενα επιβάλλεται να είναι αυθεντικά ΑΕ αποσπάσματα και όχι διασκευασμένα από τους συντάκτες.** Σε όσες ενότητες διδάσκονται στοιχεία μορφοσυντακτικά, τα οποία διδάχθηκαν κατά ένα μέρος στο γυμνάσιο ο στόχος

είναι να ανακληθούν τα διδαγμένα στοιχεία, ώστε να ενταχθεί η νέα γνώση στην ευρύτερη γλωσσική ενότητα. Με άλλα λόγια επιδιώκεται να εφαρμοστεί η γενική αρχή της ολιστικότητας και να διευκολυνθεί η συγκράτηση και η αφομοίωση της ύλης.

Κάθε διδακτική ενότητα έχει δομηθεί έτσι ώστε **με αφετηρία συγκεκριμένο αυθεντικό κειμενικό υλικό για επεξεργασία να επισημαίνονται τα βασικά γλωσσικά στοιχεία** που υπάρχουν, να σχολιάζονται, να επεξηγούνται και στη συνέχεια να ακολουθούν **ποικίλες και κατάλληλες ασκήσεις εφαρμογής**. Σε αυτό το πλαίσιο επιδιώκεται οι μαθητές και μαθήτριες να ασκούνται λελογισμένα στη **ΝΕ απόδοση του κειμένου ή αποσπασμάτων του, στον μετασχηματισμό φράσεων και προτάσεων σε άλλες** με ανάλογη ή διαφορετική συντακτική μορφή καθώς και στη μεταφορά σύντομων προτάσεων από την αρχαία στη νέα ελληνική (ή και αντίστροφα). Το *Ανθολόγιο γλωσσικής διδασκαλίας* υπηρετεί τη γνώση των βασικών φαινομένων του λειτουργικού συστήματος της αρχαίας γλώσσας στην υπηρεσία της ερμηνείας των κειμένων. Η διδακτική προοπτική δίνει τη δυνατότητα να επισημαίνονται οι βασικές δομές της Αρχαίας Ελληνικής **εστιάζοντας σε όσες διαφέρουν από τη σύγχρονη μορφή της γλώσσας μας** (λ.χ. πτώσεις, ρηματικές δομές, μορφές και χρήσεις του αρχαίου λόγου), ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες **να οριοθετούν την αρχαία σε σύγκριση με την νέα ελληνική γλώσσα** και να αντιλαμβάνονται πληρέστερα μέσω αυτής της διαδικασίας στοιχεία και της μητρικής τους γλώσσας. Ένα από τα βασικά στοιχεία που θα πρέπει να επισημανθούν σε μία τέτοια παράλληλη θεώρηση είναι η αναλυτικότητα της νέας ελληνικής σε σύγκριση με την αρχαία ελληνική γλώσσα.

Γ3. Πίνακες διδασκαλίας γλωσσικών φαινομένων

ΑΕΓΓ Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ (ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ τ. Ι)
Ως προς τη δομή και οργάνωση των κειμένων
<ul style="list-style-type: none"> ○ Υποκείμενο ○ Κατηγορούμενο (σημασία και είδη) ○ Ομοιόπτωτοι Ονοματικοί Προσδιορισμοί (παράθεση, επεξήγηση, επιθετικός, κατηγορηματικός) ○ Ετερόπτωτοι Ονοματικοί Προσδιορισμοί (γενική, δοτική, αιτιατική πτώση) ○ Πλάγιες Πτώσεις ως Προσδιορισμοί επιρρημάτων, επιφωνημάτων και μορίων ○ Πλάγιες Πτώσεις με ρήματα <ul style="list-style-type: none"> - Η γενική με ρήματα - Η δοτική με ρήματα - Η αιτιατική με ρήματα ○ Η δοτική προσωπική ○ Κατηγορίες μονόπτωτων και δίπτωτων ρημάτων ○ Μέσα και παθητικά ρήματα ○ Χρόνοι και Εγκλίσεις (σημασία και χρήση) ○ Απαρέμφατο (σημασία, χρήση, είδη και περιπτώσεις σύνταξης) ○ Μετοχές (σημασία, χρήση, είδη: αναγνώριση συνημμένης-απόλυτης, διάκριση μεταξύ επιθετικής, κατηγορηματικής, επιρρηματικής) ○ Παρατακτική & Υποτακτική σύνδεση ○ Επιρρηματικοί προσδιορισμοί (εμπρόθετοι, πλάγιες πτώσεις, δευτερεύουσες προτάσεις) <ul style="list-style-type: none"> - χρόνος (επιρρήματα, πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους, χρονική μετοχή, χρονικές προτάσεις) - τόπος (επιρρήματα, πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους) - αιτία (πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους, αιτιολογικές μετοχές, αιτιολογικές προτάσεις) - σκοπός (πλάγιες πτώσεις, εμπρόθετους, τελική μετοχή, τελική πρόταση) - προϋπόθεση (εντοπισμός υποθετικών προτάσεων) ○ Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις (είδος, εκφορά, λειτουργία) ○ Δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις (είδος, λειτουργία) ○ Υποθετικοί λόγοι και είδη
Ως προς τα γραμματικά φαινόμενα
<p><u>Επανάληψη:</u> Πνεύματα και τόνοι: Θέση, είδη και ποιότητα συλλαβών. Η σύνθεση. Τονισμός. Το άρθρο και η κλίση του. Α΄, Β΄ και Γ΄ κλίση ουσιαστικών. Τα επίθετα: Η β΄ και γ΄ κλίση. Ο σχηματισμός των παραθετικών: Επίθετα και επιρρήματα. Η κλίση του βαρύτονου φωνηεντόληκτου ρήματος.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ο τόνος των εγκλιτικών.

- ο Φθογγικά πάθη (α' και β' μέρος, λ.χ. κράση, συναίρεση, κτλ.)
- ο Τα συνηρημένα ουσιαστικά της Α κλίσης.
- ο Τα αττικόκλιτα ουσιαστικά της Β κλίσης.
- ο Φωνηεντόληκτα ουσιαστικά Γ κλίσης (μονόθεμα)
- ο Φωνηεντόληκτα ουσιαστικά Γ κλίσης (διπλόθεμα)
- ο Υγρόληκτα ουσιαστικά Γ κλίσης (διπλόθεμα)
- ο Ανώμαλα ουσιαστικά (με αφορμή παραδείγματα από το διδαγμένο κείμενο)
- ο Επίθετα Γ κλίσης (φωνηεντόληκτα, αφωνόληκτα και ενρινόληκτα). Κλίση μετοχών
- ο Ανώμαλα παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων (με αφορμή παραδείγματα από το διδαγμένο κείμενο)
- ο Αντωνυμίες προσωπικές, δεικτικές, αναφορικές (επανάληψη), κτητικές, επαναληπτική-οριστική, αόριστες, ερωτηματικές
- ο Κλίση συνηρημένων ρημάτων (σε -άω, -έω και -όω). Σχηματισμός των λοιπών χρόνων
- ο Ενεργητικός & Μέσος Αόριστος Β.
- ο Παθητικός Μέλλοντας Α και Β. Παθητικός Αόριστος Α και Β
- ο Ρήματα υγρόληκτα και ενρινόληκτα. Σχηματισμός Μέλλοντα και Αορίστου
- ο Σχηματισμός Μέλλοντα των σε -ίζω ρημάτων
- ο Σχηματισμός συντελικών χρόνων αφωνόληκτων, ενρινόληκτων και υγρόληκτων ρημάτων

Η αφόρμηση για την εξέταση ενός γραμματικού και συντακτικού φαινομένου δίνεται από το κείμενο που προτάσσεται, ενώ αξιοποιούνται και ανάλογες δομές της ΝΕ, όπου είναι πρόσφορο. Η εξοικείωση των μαθητών/μαθητριών με τα φαινόμενα της γραμματικής και του συντακτικού, τα οποία είναι απαραίτητα για την καλύτερη και πιο αποτελεσματική γνώση της γλώσσας υλοποιείται **χωρίς επέκταση σε λεπτομέρειες**, καθώς η γλωσσική κατάρτισή τους ολοκληρώνεται με τη μελέτη σε βάθος συνθετότερων γραμματικών και συντακτικών φαινομένων στη Β' Λυκείου (και κυρίως στην ΟΠΑΣ).

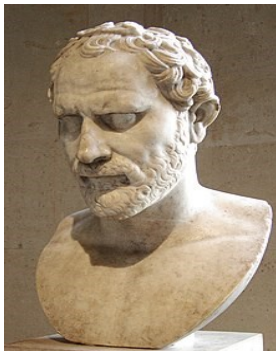
Γ4. Ενδεικτικές ενότητες του Ανθολογίου

Γ4.1. Ενδεικτική ενότητα 1^η

Η πρώτη ενδεικτική ενότητα αποσκοπεί στην επανάληψη και εμπέδωση εισαγωγικών γραμματικών και συντακτικών φαινομένων.

Επαναληπτική Ενότητα

Τίτλος: Ο νόμος ως θεμέλιο του πολιτικού βίου

Στον συγκεκριμένο λόγο ο ρήτορας κατηγορεί τον Αριστογείτονα ότι, ως συκοφάντης και οφειλέτης του Δημοσίου, δεν δικαιούται να κατηγορεί άλλους. Στο απόσπασμα που ακολουθεί γίνεται λόγος για την έννοια και τη λειτουργία του νόμου στην πολιτική κοινωνία.

Ἄπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κἄν μεγάλην πόλιν οἰκῶσι κἄν μικράν, φύσει καὶ νόμοις **διοικεῖται**. Τούτων δ' ἡ μὲν φύσις ἐστὶν **ἄτακτον** καὶ κατ' ἄνδρ' ἴδιον τοῦ ἔχοντος, οἱ δὲ νόμοι κοινὸν καὶ τεταγμένον καὶ ταύτῳ πᾶσιν. Ἡ μὲν οὖν φύσις, ἂν ἦ πονηρά, πολλάκις φαῦλα βούλεται· **διόπερ** τοὺς τοιούτους **ἐξαμαρτάνοντας** εὐρήσετε. Οἱ δὲ νόμοι τὸ δίκαιον καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ **συμφέρον** βούλονται, καὶ τοῦτο ζητοῦσιν, καὶ ἐπειδὴν εὐρεθῆ, κοινὸν τοῦτο πρόσταγμ' **ἀπεδείχθη**, πᾶσιν ἴσον καὶ ὅμοιον, καὶ τοῦτ' ἐστὶ νόμος. Ὡ πάντας πείθεσθαι προσήκει διὰ πολλὰ, καὶ **μάλιστα' ὅτι** πᾶς ἐστὶ νόμος εὐρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δ' ἀνθρώπων φρονίμων, **ἐπανόρθωμα** δὲ τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή, **καθ' ἣν** πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει.

Δημοσθένους, Κατ' Ἀριστογείτονος Α' 15-17

Λεξιλογικά

προσθήκει = αρμόζει, ταιριάζει (απρ. ρ.)

πειθομαι = υπακούω

έκούσιος = με τη θέληση / άκούσιος = χωρίς τη θέληση

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Πώς διοικούνται οι πόλεις, σύμφωνα με τον ρήτορα;
2. Ποιες ιδιότητες αποδίδει ο Δημοσθένης στον νόμο;

Β. Μορφοσυντακτικά φαινόμενα

Υπενθύμιση-επανάληψη:

α) Γραμματικά:

1. Διαίρεση φωνηέντων (βλ. Γ.Α.Ε. σελ. 11-12)
2. Η «ποιότητα» των φωνηέντων επηρεάζει τον τονισμό (βλ. κανόνες τονισμού Γ.Α.Ε. σελ. 17-19)
3. Διαίρεση συμφώνων (βλ. Γ.Α.Ε. σελ. 14)
4. Η ελληνική γλώσσα χρησιμοποιεί ως επί το πλείστον τις κύριες προθέσεις ως α' συνθετικό για την παραγωγή σύνθετων λέξεων. (βλ. Γ.Α.Ε. σελ. 246)
π.χ. από+βάλλω = αποβάλλω, μετά + ἔχω = μετέχω.
5. Η πρόθεση εκ προ φωνήεντος τρέπει το κ σε ξ (εξ)
π.χ. ἐκ+λέγω = ἐκλέγω, ὅμως ἐκ + ἔλεξα = ἐξέλεξα
6. Κατά τη σύνθεση με δασυνόμενη λέξη ή κατά την έκθλιψη προ δασυνόμενης λέξης, το ψιλό σύμφωνο στο τέλος του α' συνθετικού τρέπεται στο αντίστοιχο δασύ.
π.χ. κατά + ὀρίζω = καθορίζω, ἀπό + αἵρεση = ἀφαίρεση, κατά + ὅτι = καθότι
7. Τα ουσιαστικά της Β' κλίσης περιλαμβάνουν αρσενικά και θηλυκά σε -ος και ουδέτερα σε -ον (βλ. Γ.Α.Ε. σελ. 52-55)
8. Τα ουσιαστικά της Α' κλίσης περιλαμβάνουν αρσενικά σε -ας και -ης και θηλυκά σε -α και -η (βλ. Γ.Α.Ε. σελ. 44-50)

β) Συντακτικά:

1. Το Υποκείμενο και το Αντικείμενο ανήκουν, μαζί με το ρήμα, στους κύριους όρους της πρότασης. Το Υποκείμενο του ρήματος απαντά γενικά σε ονομαστική, ενώ το Αντικείμενο σε πλάγια πτώση (βλ. Σ.Α.Ε. σελ. 45 κ.ε.)
2. Σε μια περίοδο οι προτάσεις συνδέονται παρατακτικά (Κ+Κ, Δ+Δ) ή υποτακτικά (Κ+Δ, Δ+Κ)

Γ. Ασκήσεις

1. Να χωρίσετε τις λέξεις του κειμένου με έντονη γραφή στα συνθετικά τους. Όπου υπάρχει έκθλιψη, να γράψετε τη λέξη, όπως ήταν πριν την έκθλιψη.

2. Να δικαιολογήσετε τον τόνο στις ακόλουθες λέξεις του αποσπάσματος.
 άνθρωπων, Ἀθηναῖοι, φύσει, ἄτακτον, νόμοι, πείθεσθαι, δῶρον, συνθήκη
3. κἄν, ταυτό: Ποιες λέξεις έχουν «συγχωνευτεί»; Πώς λέγεται το φωνηεντικό πάθος;
 (βλ. Γ.Α.Ε. σελ. 27)
4. Με ποια/ποιες λέξη/λέξεις του αρχαίου κειμένου συνδέεται ετυμολογικά καθεμιά
 από τις ακόλουθες νεοελληνικές λέξεις;
 υδροβιότοπος, παράταξη, απόδειξη, παράδοξος, παραφροσύνη, ευζωία
5. Καὶ μὲν δὴ, ὧ ἄνδρες δικασταί, εἴ τῳ δοκεῖ μεγάλη ἢ ζημία εἶναι καὶ λίαν ἰσχυρὸς ὁ νόμος, μεμνησθαι χρὴ ὅτι οὐ νομοθετήσοντες περὶ αὐτῶν ἦκατε, ἀλλὰ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους ψηφιοῦμενοι ... (Λυσία, κατὰ Ἀλκιβιάδου, Β' 9)
- α) Στο παραπάνω απόσπασμα να εντοπίσετε τα πρωτόκλιτα και δευτερόκλιτα ουσιαστικά και να τα μεταφέρετε στον ίδιο τύπο του άλλου αριθμού.

β) Στη συνέχεια να εντοπίσετε τα υποκείμενα των διαφόρων ρηματικών τύπων.

6. α) Τι σημαίνουν τα ακόλουθα δευτερόκλιτα; Μπορείτε να αναζητήσετε τη σημασία τους στο ψηφιακό λεξικό Liddell Scott στην ιστοσελίδα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας
https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/search.html?lq=

β) Σε ποιες σύγχρονες φράσεις ή (σύνθετες) λέξεις απαντούν;

ἄθλος

ῥῆθος

σκῆρος

στίχος

στοῖχος

λιμός

λοιμός

μύδρος

γ) Τι σημαίνουν τα ακόλουθα πρωτόκλιτα; Σε ποιες σύγχρονες φράσεις ή (σύνθετες) λέξεις απαντούν;

μαῖα

πρῶρα

ρύμη

θύρα

μνεῖα

ἐλαία

σφῦρα

θήρα

Γ4.2. Ενδεικτική ενότητα 2^η**Τίτλος: Η Αμφίπολη αποικία των Αθηναίων στον Βορρά**

Το 424 π.Χ. οι Σπαρτιάτες νίκησαν στο Δήλιο της Βοιωτίας τους Αθηναίους. Στη συνέχεια ο Σπαρτιάτης στρατηγός Βρασίδης έφτασε στη Χαλκιδική και κινήθηκε εναντίον της Αμφίπολης. Περιγράφοντας ο ιστορικός Θουκυδίδης τα δραματικά γεγονότα που οδήγησαν στην απώλεια για τους Αθηναίους της

πολύτιμης αποικίας τους στον Βορρά, κάνει μια ιστορική αναδρομή στην ίδρυση της πόλης αυτής.

Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος Βρασίδης ἔχων τοὺς ἐπὶ Θράκης ξυμμάχους ἐστράτευσεν ἐς Ἀμφίπολιν τὴν ἐπὶ Στρυμόνι ποταμῷ Ἀθηναίων ἀποικίαν. τὸ δὲ χωρίον τοῦτο ἐφ' οὗ νῦν ἡ πόλις ἐστὶν ἐπέιρασε μὲν πρότερον καὶ Ἄρισταγόρας ὁ Μιλήσιος φεύγων βασιλέα Δαρεῖον κατοικίσαι, ἀλλὰ ὑπὸ Ἡδῶνων ἐξεκρούσθη, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔτεσι δύο καὶ τριάκοντα ὕστερον, ἐποίκουσ μυρίους σφῶν τε αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων τὸν βουλόμενον πέμψαντες, οἱ διεφθάρησαν ἐν Δραβήσκῳ ὑπὸ Θρακῶν. καὶ αὖθις ἐνὸς δέοντι τριακοστῷ ἔτει ἐλθόντες οἱ Ἀθηναῖοι, Ἄγνωστος τοῦ Νικίου οἰκιστοῦ ἐκπεμφθέντος, Ἡδῶνας ἐξελάσαντες ἔκτισαν τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπερ πρότερον Ἐννέα ὁδοὶ ἐκαλοῦντο.

Θουκυδίδης, Ιστορία Δ, 102, 1-3

A. Λεξιλογικά

κατοικίσαι, απαρ. αορ. κατοικίζω= εγκαθιστώ κατοίκους

αὖθις, επίρ.= πάλι

ἐνὸς δέοντι τριακοστῷ= είκοσι εννέα

οἰκιστής= αρχηγός αποίκων, ιδρυτής αποικίας

ἐξελάσαντες, μτχ. αορ. ἐξελαύνω= εκδιώκω (ἐκ + ἐλαύνω, παρ(ά)-έλαση, ελατήριο, προέλαση, απέλαση)

B. Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιοι επιχείρησαν, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, να εγκαταστήσουν αποίκους τους στην περιοχή της μετέπειτα Αμφίπολης; Πότε τοποθετούνται χρονικά οι ενέργειές τους; Να κατασκευάσετε μια χρονογραμμή των γεγονότων με το αντίστοιχο εργαλείο (timeline) της e-me (ή όποιο ανάλογο γνωρίζετε).

2. Να εντοπίσετε στο κείμενο τοπογραφικές πληροφορίες για τη θέση της Αμφίπολης και να τις καταγράψετε αποδίδοντάς τες στα ΝΕ. Στη συνέχεια με τα εργαλεία σήμανσης στον ψηφιακό χάρτη Google maps (ή, εναλλακτικά στο Google Earth ή στον

ψηφιακό δυναμικό χάρτη Cruiser του λογισμικού «Περιπλάνηση στον Χωρο-χρόνο») να σημειώσετε τα τοπωνύμια που αναφέρει ο Θουκυδίδης.

Γ. Μορφοσυντακτικά φαινόμενα

1. Γραμματικά

1.1. Για να θυμηθούμε: Σύνθετα (με α' συνθετικό πρόθεση) ρήματα (εξάσκηση σχηματισμού ιστορικών χρόνων που λαμβάνουν συλλαβική ή χρονική αύξηση, βλ. ΓΑΕ σ. 156)

- **έξ-εκρούσθη** < **έκ-κρούομαι** (βλ. ΝΕ υπογράφων > υπέγραφα, αλλά ΠΡΟΣΤ. υπόγραφε)
- **δι-εφθάρησαν** < **δια-φθείρομαι** (βλ. ΝΕ διαφθείρω > διέφθειρα)
- **κατ-ώκισα** < **κατ-οικίζω**, **άπ-ηγόρευον** < **άπ-αγορεύω** (βλ. ΝΕ έχω > είχα, ελπίζω > ήλπιζα, θέλω (ΑΕ και έθέλω) > ήθελα)

1.2. Ας εμπεδώσουμε καλύτερα: Παθητικός Αόριστος Α' και Β' (την κλίση βλ. ΓΑΕ σ. 171-3, 196-7, πρόσεξε την αντιστοιχία των τύπων προς τα ΝΕ)

- **έξεκρούσθη** (=αποκρούστηκε, ΝΕ)
- **διεφθάρησαν** (= διαφθάρηκαν, ΝΕ = «εξοντώθηκαν»)

Τι παρατηρούμε, αν συγκρίνουμε τον ΑΕ τύπο με τον αντίστοιχό του ΝΕ (όχι τη ΝΕ απόδοση);

- Η εσωτερική αύξηση χάθηκε στα ΝΕ, επειδή δεν τονίζεται.
- Το πρόσφυμα -θη- που δηλώνει την ΠΦ είτε γίνεται -τη- είτε -θη- σε πιο επίσημη εκφορά του λόγου στη ΝΕ, λ.χ. ακούστηκε (ΑΕ ήκούσθη), λέχθηκε (ΑΕ έλέχθη)
- Ο παθ. Αορ. Β' διατηρεί το θέμα του στη ΝΕ, λ.χ. φάνηκε (ΑΕ έφάνη), κόπηκε (ΑΕ έκόπη).

Ας δοκιμάσουμε να σχηματίσουμε τους τύπους της Οριστικής του παθητικού αόριστου στα ΑΕ ξεκινώντας από τα ΝΕ. Στη συνέχεια γράψτε το ίδιο πρόσωπο στις υπόλοιπες εγκλίσεις.

ΝΕ	ΑΕ (Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική
Προστακτική			
1) ιδρύθηκα < _____	_____	_____	_____
2) θεραπεύτηκε < _____	_____	_____	_____
3) παιδεύτηκες < _____	_____	_____	_____
4) γεννηθήκαμε < _____	_____	_____	_____
5) κυριεύθηκαν < _____	_____	_____	_____

2. Συντακτικά

2.1 Ας θυμηθούμε: Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί (βλ. ΣΑΕ, σ. 26-29)

- Όταν είναι ουσιαστικά: Παράθεση (γενικό γνώρισμα) ή Επεξήγηση (ειδικότερη έννοια).
- Όταν είναι επίθετα: Επιθετικός (μόνιμη ιδιότητα) ή Κατηγορηματικός (παροδική, βλ. λ.χ. ΝΕ «μήκε μέσα με χαμογελαστό το πρόσωπό της» [τότε που μπήκε, χαμογελούσε]).

Βρες στο παραπάνω κείμενο λέξεις που να μπορούν να ενταχθούν στις παραπάνω κατηγορίες των προσδιορισμών παραπέμποντας ταυτόχρονα στο ΣΑΕ.

- 1) Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος: _____
- 2) τοὺς ἐπὶ Θράκης ξυμμάχους: _____
- 3) ἐς Ἀμφίπολιν τὴν ἐπὶ Στρυμόνι ποταμῷ Ἀθηναίων ἀποικίαν: _____
- 4) ἐπὶ Στρυμόνι ποταμῷ: _____
- 5) τὸ δὲ χωρίον τοῦτο: _____
- 6) Ἀρισταγόρας ὁ Μιλήσιος: _____
- 7) βασιλέα Δαρεῖον: _____
- 8) ἔτεσι δύο καὶ τριάκοντα: _____
- 9) ἐποίκουσ μυρίους: _____
- 10) τριακοστῷ ἔτει: _____
- 11) Ἄγνωτος τοῦ Νικίου: _____

2.2 Ἀς μάθουμε νὰ ἀναγνωρίζουμε τοὺς ἐπιρρηματικούς προσδιορισμοὺς τοῦ χρόνου στὰ ΑΕ (καὶ στὰ ΝΕ):

- α) Χρονικὲς μετοχές (βλ. ΣΑΕ, σ. 93-4)
- β) Χρονικὰ ἐπιρρήματα (βλ. ΣΑΕ, σ. 102-3)
- γ) Γενικὴ, δοτικὴ, αιτιατικὴ τοῦ χρόνου (βλ. ΣΑΕ, σ. 105, 107, 109)
- δ) Ἐμπρόθετοι ἐπιρρηματικοὶ προσδιορισμοὶ (βλ. ΣΑΕ, σ. 110-122)
- ε) Δευτερεύουσες χρονικὲς προτάσεις (βλ. ΣΑΕ, σ. 162-5)

Ἀς ἀντιστοιχίσουμε τοὺς παρακάτω προσδιορισμοὺς με τὸ εἶδος τοὺς ἐπιλέγοντας ἀπὸ α-ε (καὶ γράφοντας δίπλα τὴ ΝΕ ἀπόδοσή τους):

- 1) Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος...
- 2) νῦν ...
- 3) πρότερον ...
- 4) φεύγων...
- 5) ἔπειτα...
- 6) ἔτεσι δύο καὶ τριάκοντα...
- 7) ὕστερον...
- 8) πέμψαντες...
- 9) αὖθις...
- 10) ἐνὸς δέοντι τριακοστῷ ἔτει...
- 11) ἐλθόντες...
- 12) Ἄγνωτος ... ἐκπεμφθέντος...
- 13) ἐξελάσαντες...
- 14) πρότερον...

Ποιοὶ ἀπὸ τοὺς παραπάνω τρόπους ἐκφοράς τοῦ χρόνου δὲν ἐντοπίζονται στὸ κείμενο;

Θα τους μελετήσουμε αναλυτικά σε επόμενη ενότητα.

Γ5.Ενδεικτική βιβλιογραφία

Ν. Βαρμάζης, *Διδακτική των Αρχαίων Ελληνικών, Από την παράδοση στην ανανέωση της διδακτικής μεθόδου*, Πατάκης, Αθήνα, 1999.

Φ. Κακριδής, *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, (Αρχαιογνωσία και Αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση 3), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη, 2005.

Φ. Κοσσυβάκη, *Εναλλακτική Διδακτική, Προτάσεις για μετάβαση από τη Διδακτική του Αντικειμένου στη Διδακτική του Ενεργού Υποκειμένου*, Gutenberg, Αθήνα, 2003.

Δ. Μαυροσκούφης, *Διδακτική μεθοδολογία και ανάπτυξη κριτικής σκέψης. Εισαγωγή και Αναλυτικός βιβλιογραφικός οδηγός*, (Καινοτομίες στην Εκπαίδευση 62), Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 2008.

Ν. Ραγκούσης, «Αρχαία Ελληνικά από το πρωτότυπο, Βασικές αρχές του ισχύοντος προγράμματος σπουδών για μια επιτυχημένη διδασκαλία», *Νέα Παιδεία* τχ. 106 (2003) 64-83.

Β. Τσάφος, *Η διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας και Γλώσσας, Για μια εναλλακτική μαθητεία στον αρχαίο κόσμο*, Μεταίχιμο, Αθήνα, 2004.

Β. Τσάφος, «Η θέση του μαθητή για μια σύγχρονη ανάγνωση του αρχαίου κόσμου», *Νέα Παιδεία*, τχ. 128 (2008) 15-25.

Β. Τσιότρας, *Η Αρχαία Ελληνική Θεματογραφία στο Λύκειο. Συμβολή στη διδακτική του «αδίδακτου» κειμένου*, (Ο Εκπαιδευτικός σήμερα 9), Τυπωθήτω-Δαρδανός, Αθήνα 2008.

Β. Τσιότρας, «Τα “νέα” Προγράμματα Σπουδών της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας/ Θεματογραφίας της Β' Λυκείου (2014-2019). Προοπτικές και προβληματισμοί», περ. *Μέντορας Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής*, τεύχ. 19 (2021)